ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜNCEL TARTIŞMALAR: GÜVENLİK, GÜÇ REKABETİ VE KÜRESEL DÖNÜŞÜM

Editör:
CEMAL YORGANCIOĞLU

BİDGE yayınları

BİDGE Yayınları

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜNCEL TARTIŞMALAR: GÜVENLİK, GÜÇ REKABETİ VE KÜRESEL DÖNÜŞÜM

Editör: CEMAL YORGANCIOĞLU

ISBN: 978-625-5057-30-3

1. Baskı
Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL
Yayınlama Tarihi: 2026-10-25
BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374
Yayın hakları © BİDGE Yayınları
www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com
Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.
Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

İÇİNDEKİLER

GRAND STRATEGY IN THE UNITED STATES AND CHINA 1
MESUT ÖZEL, NARJES ABDOLLAHİ

ULUSLARARASI GÜVENLİKTE BİLİŞSEL SAVUNMA: YABANCI BİLGİ MANİPÜLASYONUNA KARŞI ÖN-ÇÜRÜTME STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE 33
AHMET FETHİ GÜN

YAPAY ZEKANIN ASKERİ KULLANIMI VE TÜRKİYE'NİN KONUMU: KÜRESEL EĞİLİMLER IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME 88
ALPEREN TURKMEN

ARBITRATION, IMPLEMENTATION AND CJEU JURISDICTION IN THE CROATIA-SLOVENIA BORDER DISPUTE 119
REJHAN RAHMAN

KİMLİK, NORMLAR VE ÇİFTE STANDARTLAR: KONSTRÜKTİVİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BOSNA, UKRAYNA VE GAZZE POLİTİKALARININ ANALİZİ 166
İREM TABİRLİOĞLU

DEĞİŞEN GÜVENLİK PARADİGMASI ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI GÖÇ 191
ZAFER UDUL, EKREM YAŞAR AKÇAY

BÖLÜM 1

GRAND STRATEGY IN THE UNITED STATES AND CHINA

NARJES ABDOLLAHI[1]
MESUT ÖZEL[2]

Abstract

This chapter examines how grand strategy is conceptualized and implemented in the United States and China, focusing on the relationship between regime type and strategic continuity. Drawing on the distinction between grand plans, grand principles, and grand behavior, it traces major shifts in U.S. strategy from hemispheric priorities to Cold War containment and post-9/11 interventionism and follows Chinese strategic developments from Mao Zedong through reform and opening-up and subsequent multilateral engagement. It then compares the two states' approaches to threat perception, strategic transparency, domestic legitimacy, and the instruments used to shape international order. The chapter argues that electoral turnover and institutional checks in the United States generate more visible adjustments in strategic execution, while

[1]Researcher; Email: Nrgsab7979@gmail.com; ORCID: 0009-0000-8325-8143
[2]Assistant Professor; Istanbul Kent University, Department of International Relations; Emails: mesut.ozel@kent.edu.tr; mesgam@gmail.com; ORCID: 0000-0002-8577-6750

China’s one-party structure supports greater continuity in overarching objectives, notwithstanding tactical change. It concludes by identifying the limits of strategy documents as predictors of state behavior in both systems.

Keywords: grand strategy; United States; China; democracy; autocracy; strategic continuity

Introduction

Although often viewed as an elusive concept, a state's grand strategy is frequently invoked by political leaders worldwide. What makes it elusive is precisely what makes it grand: the synthesis of multiple, interconnected sub-strategies. These encompass long-term military investments, industrial production goals, and competitive initiatives across diplomatic and economic domains.

This chapter focuses specifically on the grand strategies formulated and executed by two competing global powers: the United States and China. By examining their practical implementations, this study aims to clarify the broader concept of grand strategy, analyze how both nations perceive threats and international order, and explore how each strategy accounts for the other.

Consequently, the central research question of this chapter is: How does grand strategy operate differently in a democracy like the United States compared to an autocracy like China?

To answer this question, the chapter first examines the grand strategy of the United States. Following a chronological overview of key presidential administrations from World War II to the present, a summary evaluates the evolution of U.S. foreign policy over time, with a specific focus on Washington's strategic posture toward China.

The chapter then shifts to China's grand strategy over the same period, highlighting its pivotal transformation following the 1978 "reform and opening-up" policies. Similar to the U.S. section, particular attention is paid to Beijing's strategic calculus regarding the United States.

The third section compares each nation's threat perceptions and strategic outlooks based on their respective national frameworks. This comparative analysis sheds light on how both superpowers view the current structure of the international order, and how they believe it ought to be shaped. Finally, the chapter synthesizes these findings to answer the core research question and offers concluding remarks.

Theoretical Framework: Conceptualizing Grand Strategy

Silove (2018) observes that academic interest in grand strategy surged following the end of the Cold War, replacing a traditional scholarly focus on foreign policy. Despite this popularity, the concept remains elusive, with some scholars even questioning its analytical utility (Silove, 2018). Defining grand strategy often depends on the perspective of the analyst. While scholars broadly agree that grand strategy is long-term, focused on a state's highest priorities, and inclusive of all spheres of statecraft, definitions diverge sharply when attempting to pinpoint its precise characteristics (Silove, 2018). To make sense of this ambiguity, Silove (2018) categorizes the term into three distinct meanings: "grand plans," "grand principles," and "grand behavior."

In his work Grand Strategies in War and Peace, historian Paul Kennedy interprets grand strategy as a deliberate plan devised by state officials. Its purpose is not only to achieve victory in war while calculating the associated costs, but also to manage peacetime defense postures and evaluate the long-term impacts of defense spending (Kennedy, 1991; cited in Silove, 2018). This notion of

grand strategy as a deliberate plan is a popular framework shared by many scholars.

Similarly, Geoffrey Parker argues that Philip II of Spain maintained a "grand design" that concentrated military, naval, diplomatic, and economic efforts against England, despite the absence of a formal written document outlining a grand strategy (Parker, 1998; cited in Silove, 2018). Brands (2014) echoes this view, arguing that a grand strategy does not need to be formally enunciated or codified in writing to qualify as such.

Alternatively, some scholars view grand strategy as an organizing principle, an intellectual framework that is less detailed and deliberately structured than a formal plan (Silove, 2018). From this perspective, grand strategy consists of core "grand principles." For instance, Colin Dueck suggests that if grand strategy is strictly defined as a rigid, prefabricated blueprint, few leaders have ever possessed one; however, a broader definition reveals consistent decisions made by leaders acting within their preexisting assumptions (Silove, 2018). Silove (2018) references Charles Edel, who notes that U.S. President John Quincy Adams consistently adhered to two foundational concepts regarding national security: "unity at home and neutrality in foreign affairs." Although Adams never authored a formal strategy document on paper, his policies were consistently shaped within this framework.

The third conceptualization identified by Silove (2018) is grand strategy as a pattern of behavior. Scholars such as Edward Luttwak define grand strategy simply as the overarching pattern of employing all of a state's resources (Silove, 2018). From this viewpoint, whether a conscious, documented strategy exists is irrelevant; the concept is defined purely by consistency in behavioral patterns over time (Silove, 2018).

Because scholarly definitions of grand strategy vary, this study incorporates all three versions outlined by Silove (2018) where appropriate. When analyzing the case studies, the chapter explicitly notes which conceptual framework a particular policy or administration aligns with, providing clearer analytical justification for the assessment.

The analysis is a qualitative, historical-comparative reading of selected scholarly publications and primary strategic statements. The United States and China are compared in terms of strategic objectives, declared principles, policy instruments, and observable practices. The evidence supports an interpretive comparison, not a controlled causal test of whether regime type alone determines strategic continuity. Differences in systemic position, geography, threat perceptions, and documentary access remain relevant alternative explanations.

To keep the categories analytically distinct, this chapter treats grand plans as articulated priorities and means, grand principles as enduring organizing ideas, and grand behavior as long-term resource allocation and policy practice. Silove (2018, p. 27) distinguishes these three concepts rather than presenting them as successive stages through which every state must pass. Accordingly, evidence of a written doctrine is not in itself evidence that the doctrine was implemented.

An additional distinction concerns the gap between possessing military platforms and sustaining comprehensive strategic capacity. Using Israel's maritime position as a case, (Gürdeniz, 2026b) distinguishes naval combat power from a broader maritime base encompassing commercial shipping, ports, shipbuilding, repair capacity, marine technology, and logistical resilience. This is a comparative illustration rather than evidence about the political institutions of the United States or China. It reinforces a methodological point relevant to Silove's framework:

articulated plans and enduring principles must be assessed separately from the industrial and logistical resources needed to translate them into observable strategic behavior. The account is an expert strategic commentary; its country-specific quantitative claims are not treated here as independently verified findings.

The Evolution of United States Grand Strategy

Pre–World War II: Hemispheric Hegemony and Isolationism

The role of the United States in the international system has evolved continuously since its declaration of independence. During much of the nineteenth century, the United States generally avoided permanent entanglement in European power politics while opposing renewed European colonization and intervention in the Western Hemisphere. President James Monroe articulated the doctrine in his seventh annual message to Congress on December 2, 1823, amid concerns involving Russian claims on the northwest coast of North America and possible European interference with the newly independent states of Latin America. He declared that “the American continents, by the free and independent condition which they have assumed and maintain, are henceforth not to be considered as subjects for future colonization by any European powers” (Monroe, 1823). The original formulation opposed additional European colonization and certain forms of European intervention; it did not itself establish a general American right to intervene in other Western Hemisphere states (National Archives, n.d.).

The subsequent application of this hemispheric policy evolved over time. In 1865 the United States applied diplomatic and military pressure in support of Mexico’s republican government against the French-backed emperor, while the Roosevelt Corollary of 1904 expressly extended the doctrine to justify U.S. intervention in parts of Latin America. U.S. interventions in the Dominican Republic, Nicaragua, and Haiti occurred in different years rather than collectively in 1904. The 1962 Cuban Missile Crisis

demonstrated another, Cold War-era invocation of hemispheric security. These examples suggest a recurring regional strategic concern, but not an unchanged doctrine or uninterrupted pattern of enforcement (National Archives, n.d.).

Crucially, this drive for hemispheric dominance coexisted with a policy of non-intervention in European affairs. However, that separation weakened amid German unrestricted submarine warfare and the 1917 Zimmermann Telegram proposing an alliance with Mexico; both contributed to U.S. entry into World War I (National Archives, n.d.). Following the war, the United States reverted to an even more rigid isolationism, declining to ratify the Treaty of Versailles or join the League of Nations and the Permanent Court of International Justice (Triki and Mohrem, 2017).

Ultimately, isolationism proved incapable of shielding the United States from global systemic crises. The attack on Pearl Harbor forced the nation into World War II, the conclusion of which gave birth to a bipolar international order defined by conflicting superpowers. The dawn of the Cold War thus mandated a fundamental transformation in U.S. grand strategy.

The Truman Era: Codified Containment and Postwar Reconstruction

The Truman administration is well-known for establishing the foundational policies of containing Soviet power (Brands, 2014). Arguably, one of the most defining documents of this era is "The Sources of Soviet Conduct," published in 1947 by American diplomat George Kennan under the pseudonym "X" (Kennan, 1947; Wright, 1976).

According to Brands (2014, pp. 17–58), the containment doctrine served as the blueprint for specific initiatives such as the Marshall Plan, the formation of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the economic recovery of Japan and West

Germany, and the significant conventional military buildup triggered by the Korean War. Spanning military, diplomatic, and economic dimensions, these policies were unified under a single overarching framework of containment. This exemplifies a clearly formulated grand strategy codified on paper, operationalized through the orchestration of multiple sectors of statecraft.

However, it is important to note that this strategy was rarely executed in a rigid, unchanging manner; rather, it was continuously adapted to shifting geopolitical realities (Brands, 2014). Kennan himself argued that an effective grand strategy must balance consistency of purpose with flexibility in execution (Brands, 2014).

The Truman era also witnessed the collapse of Chiang Kai-shek's Nationalist government and the founding of the People's Republic of China in 1949. At the time, the Chinese Communist regime was not initially viewed as a primary strategic threat to the United States due to its severe underdevelopment (Brands, 2014). Moreover, constrained by domestic and international limits, the U.S. avoided direct military intervention in China's civil conflict. Instead, Washington pivoted to cultivating Japan as a self-sufficient allied power in the Far East (Brands, 2014). While not overtly framed as anti-Chinese containment at the moment, this pivot laid the structural foundation for U.S. policy in East Asia for the next twenty-five years (Brands, 2014).

Ultimately, the Truman period was characterized by a semi-successful grand strategy. Economic initiatives successfully restored Western Europe and Japan, providing critical pillars for the broader containment of the Soviet Union. Nevertheless, the administration faced numerous turbulent adjustments. Reactive policy shifts, such as committing to a permanent military alliance with Western Europe or launching a massive, unpredicted military buildup, illustrate how policymakers had to continuously patch and sharpen broad, vague theoretical concepts into practical operational realities.

The Nixon-Kissinger Era: Centralization, Realpolitik, and Opening to China

The period from 1969 to 1974, often dubbed the "Nixon-Kissinger" era (Siniver, 2008), marked one of the most proactive phases of U.S. foreign policy during the Cold War. This assertiveness was both a response to and a driver of profound changes in the international system. American nuclear supremacy eroded as the Soviet Union expanded its own atomic arsenal; Communist China developed nuclear weapons and began its emergence as a major power; U.S.-NATO relations grew strained; the Bretton Woods financial system began to fracture; and nationalism surged across the "Third World" (Brands, 2014). Compounding these pressures, the twilight years of the Vietnam War severely damaged Washington's image as an uncontested global hegemon. These systemic shocks compelled the incoming administration to adopt a fiercely pragmatic realpolitik approach to foreign affairs.

Richard Nixon and Henry Kissinger believed that navigating these overlapping crises required an extraordinary centralization of power and a tightly controlled grand strategy (Brands, 2014, pp. 59–70). As Brands (2014) notes, "Nixon and Kissinger dominated American grand strategy during their time in office" (p. 61). Even after Nixon's resignation, Kissinger preserved this strategic vision through the Ford administration, ensuring a continuous grand strategy from 1969 through 1977 (Brands, 2014, pp. 59–70).

To execute this vision, Nixon and Kissinger deliberately consolidated decision-making authority within the executive branch. Unlike previous administrations, a defining characteristic of this era's grand strategy was its reliance on secrecy. The 1970 Cambodian incursion serves as a prime example: following a military coup in Cambodia and rising attacks on U.S. forces in South Vietnam, Nixon deployed over 30,000 ground troops into a nominally neutral country to eliminate enemy sanctuaries, disrupt supply lines, and target

Communist command headquarters (Siniver, 2008, pp. 71–100). This deployment followed a year of clandestine bombing campaigns ordered by the administration without public or congressional knowledge (Siniver, 2008, pp. 71–100). The backlash triggered a major constitutional showdown, culminating in the War Powers Resolution of 1973, which sought to restrict the president's unilateral authority to deploy armed forces without congressional consultation (Siniver, 2008, pp. 71–100).

A similar dynamic unfolded in Angola, where Kissinger persuaded President Gerald Ford to covertly fund two factions to counter a Soviet-backed group, bypassing congressional approval (Brands, 2014), a gambit that ultimately ended in legislative defeat and policy failure. Yet, evaluating whether a grand strategy was successfully executed requires weighing its broader objectives against its systematic outcomes.

Brands (2014) argues that the Nixon-Kissinger administration generated as many complications as it resolved. On the positive ledger, arms control negotiations with the Soviet Union yielded tangible results through the Strategic Arms Limitation Talks (SALT I), marking the first time Washington and Moscow formally agreed to cap their nuclear arsenals (Schenck & Youmans, 2012). Kissinger also engineered a vital diplomatic process between Israel and Arab states following the 1973 war (Brands, 2014). However, these diplomatic breakthroughs were counterbalanced by severe geopolitical fallout, including the 1970s oil shocks, a disregard for human rights and ethical governance, and destabilizing covert military operations.

Crucially, this era witnessed a monumental shift in U.S.-China relations. By dialing back its unconditional support for Taiwan and opening diplomatic channels with Beijing while maintaining strategic ambiguity, the United States formally acknowledged China’s growing weight in the international system. This historic

opening marked the true inception of an American grand strategy explicitly centered on China. As Blackwill and Tellis (2015) argue, the foundational U.S. engagement approach toward China established in the 1970s ultimately paved the way for China's rise as a peer competitor to American power.

The Reagan Era: Ideological Pressure, Negotiation, and Structural Opportunity

The Ronald Reagan administration presided over the twilight and ultimate end of the Cold War. However, the unexpected dissolution of the Soviet Union was not a premeditated outcome of Reagan's original grand strategy. When Reagan assumed office in 1981, he initially pursued a hardline policy toward Moscow, which inadvertently heightened nuclear tensions and culminated in the near-miss Able Archer 83 crisis. Learning from this dangerous friction, Reagan pivoted toward a more collaborative diplomatic approach while simultaneously maintaining a robust U.S. military buildup, effectively executing a dual-track strategy of "peace through strength" coupled with active negotiation (Brands, 2014, pp. 102–143).

Reagan's grand strategy was rooted in the premise that the Soviet Union was structurally vulnerable, allowing the United States to exploit these internal weaknesses by exerting multifaceted pressure across economic, ideological, and geopolitical realms (Brands, 2014). Codified in presidential directives in 1982 and 1983, this strategy aimed to reverse the momentum of Soviet expansionism and ultimately stabilize superpower relations from a position of renewed American strength (Brands, 2014).

Nevertheless, scholars frequently question whether Reagan possessed a coherent grand strategy, and these critiques are not without merit (Brands, 2014). Reagan did not operate in a vacuum; his diplomatic breakthroughs were met in 1985 by Mikhail

Gorbachev, a Soviet leader uniquely eager to reform and mend ties with the West. Furthermore, Reagan's tenure coincided with deep systemic decay within the Soviet bloc, including economic stagnation, internal reform initiatives like glasnost and perestroika, and surging nationalism in the South Caucasus (such as in Armenia and Georgia). Much of Reagan's success can thus be attributed to Fortuna, structural fortune, as much as to deliberate grand design.

However, structural opportunity and strategic agency do not mutually exclude one another. Even after the formal collapse of the Soviet Union, Washington maintained consistent institutional continuity, pivoting immediately to negotiate nuclear arms limitations with the Russian Federation as the Soviet successor state.

Regarding China, the Reagan administration maintained the strategic alignment established by the Nixon, Ford, and Carter presidencies, prioritizing a deepening partnership with Beijing to collectively counter the Soviet threat. Yet, this relationship remained bound to the delicate logic of strategic ambiguity, balancing warmer diplomatic ties with Beijing against a statutory commitment to ensure the security and self-defense of Taiwan.

The Unipolar Moment and the Post-9/11 Era

The dissolution of the Soviet Union left the world with a single preeminent power, ushering in an era of unipolarity (Brands, 2014). Secure in its status as an unchallenged economic, military, political, and ideological hegemon, American leadership enjoyed unprecedented freedom of action on the global stage. Consequently, the Clinton administration largely dismissed the necessity of a formal grand strategy, viewing it as superfluous in a world devoid of a peer competitor. As Brands (2014) notes, Clinton was skeptical of grand strategy, believing it to be a construct visible only in retrospect.

Brands (2014) argues that despite numerous diplomatic achievements, the Clinton presidency was marked by a pattern of reactive policymaking and cognitive dissonance, lacking a cohesive grand strategy. However, this absence of systemic friction was upended by the realities of unipolarity, which left the United States as the world's sole policing force, a burden that proved unsustainable.

The terrorist attacks of September 11, 2001, served as a historic watershed. Confronted with a novel transnational threat, national security became the paramount priority of the state. Alongside his advisers, President George W. Bush crafted an ambitious grand strategy aimed not only at dismantling al-Qaeda and the Taliban, but also at actively reshaping the international system in America's image. Brands (2014) notes that this vision ultimately proved overextended, too "grand" for practical execution.

Official planning documents revealed a three-pronged approach to threat management (Brands, 2014, pp. 144–189). The first pillar targeted non-state terrorist networks, specifically al-Qaeda. The second focused on state sponsors of terrorism, particularly those pursuing weapons of mass destruction (WMD) capabilities. The final prong culminated in the invasion of Iraq, framed as a means of addressing the root causes of Middle Eastern instability (Brands, 2014, pp. 144–189).

The 2002 U.S. National Security Strategy provides contemporaneous primary evidence of the Bush administration’s stated priorities, including counterterrorism, the prevention of weapons-of-mass-destruction threats, and the promotion of political and economic freedom (The White House, 2002, chapters III, V and VII). The document records official intentions and should not be treated on its own as proof that the stated objectives were achieved.

By the time Bush left office, a domestic consensus had formed that this grand strategy had failed (Brands, 2014). Although the U.S. successfully removed the Taliban and Saddam Hussein from power, with Hussein executed by the Iraqi government in 2006 (Karataş, 2021)and Osama bin Laden killed by U.S. special forces in 2011, the long-term costs and strategic outcomes diverged sharply from initial goals. Karataş (2021, pp. 93–103) critiques the post-9/11 interventions and warns about the destabilizing effects of withdrawal; his article, written before the Taliban returned to power in August 2021, cannot itself establish that later outcome. Nevertheless, while the Bush administration's grand strategy can be criticized for its failure, its existence as a deliberate, formalized blueprint is undeniable.

Although China was not the primary focus of the Bush administration after September 11, U.S.–China relations initially reflected a more competitive tone. The administration described China as a strategic competitor, while affirming the U.S. commitment to Taiwan’s security. This did not amount to endorsement of Taiwanese independence: Bush explicitly restated U.S. opposition to such independence in 2003 (The White House, 2003; The White House, 2009).

The April 2001 EP-3 aircraft incident near Hainan created an early diplomatic crisis, but both governments negotiated the release of the American crew and subsequently restored channels for engagement (The White House, 2009). The administration later described its approach as constructive, cooperative, consistent, and candid—four descriptors rather than the three previously identified. Cooperation also extended to diplomatic exchanges concerning North Korea’s nuclear program (The White House, 2003, 2009).

Crucially, this tactical warming toward China did not signal a fundamental shift in U.S. grand strategy. The primary objective remained national security through the systemic transformation of

international order. If cooperating with Beijing rather than competing with it facilitated that broader mission, Washington was pragmatic enough to take that route.

The Continuity and Trajectory of Chinese Grand Strategy

Mao Zedong: Territorial Consolidation, Sovereignty, and Regime Survival

As early as the 1920s, Mao Zedong harbored a clear vision: to reunify a "Great China" that had fractured into rival territories controlled by regional warlords (Khan, 2018). Following the successful repulsion of Japanese aggression and victory in the Chinese Civil War, Mao cemented his position as the supreme leader of mainland China. With the establishment of the People's Republic of China in 1949, he remained at the helm until his death, enabling a sustained, long-term implementation of China's grand strategy throughout his reign.

Once the new state had stabilized in the 1950s, Mao's grand strategy focused on safeguarding national sovereignty and maintaining regime security (Khan, 2018). Driven by the conviction that foreign imperialists remained eager to carve up China and might find domestic collaborators to do so, Mao sought to insulate the state through an active, pragmatic balance of power (Khan, 2018).

The first major test of this grand strategy was the Korean War. China's military intervention to support North Korea against the advancing American threat was driven as much by historical solidarity, given North Korean assistance to the Chinese Communist Party (CCP) during its revolutionary years, as by cold strategic calculation (Khan, 2018). Recognizing that China could not face the United States alone, Mao's government secured vital military backing and weaponry from the Soviet Union (Khan, 2018).

Khan (2018) observes that during these formative years of state-building, Mao was willing to cooperate with external partners

provided it served China's national interests. This pragmatism is underscored by Beijing's geopolitical evolution: despite initial ambitions to export communist revolution globally, China's alliance with the Soviet Union eventually deteriorated, leading Beijing to orchestrate a historic diplomatic opening with the United States. This aligns with Brands's (2014) observation regarding the United States that flexible, tactical policy shifts can coexist with a stable, enduring grand strategy. Khan (2018) argues a similar point for the CCP's grand strategy, noting that while specific economic policies evolved and leadership personalities shifted, the party's overarching, foundational goals remained constant.

This continuity thesis is contested. In her review of Khan's study, Dreyer (2021, pp. 165–166) argues that its sympathetic treatment of Mao and Xi understates policy experimentation, the costs of domestic campaigns, and the possibility that assertive military behavior could undermine China's search for a stable regional environment. Her critique does not refute the existence of persistent security objectives, but it cautions against treating all leadership decisions as consistent manifestations of a single grand strategy.

Deng Xiaoping: Reform, Opening-Up, and Asymmetric Interdependence

The foundational grand strategy pursued by Deng Xiaoping shared the same core objective as Mao Zedong's: ensuring national security and regime survival (Khan, 2018). However, the primary divergence lay in its execution, particularly regarding Deng's revolutionary approach to economic policy (Khan, 2018).

The "reform and opening-up" program initiated in 1978 is widely regarded as a decisive turning point in modern Chinese history (Friedberg, 2018). Deng recognized that China required comprehensive modernization to remain viable within the

international system. Although party hardliners feared that opening up to the West would introduce "spiritual pollution" and subversive "bourgeois" concepts of human rights that could threaten the CCP's monopoly on power, Deng famously accepted this risk, using the metaphor that if you open a window for fresh air, you must expect a few "flies" to enter as well (Friedberg, 2018).

To manage this systemic dilemma, Deng and his successors deployed a threefold mitigation strategy (Friedberg, 2018). First, the regime delivered rising living standards and material prosperity in exchange for political compliance. Second, it drastically modernized and strengthened domestic mechanisms of state coercion. Third, it institutionalized sophisticated, far-reaching ideological campaigns designed to reinforce party legitimacy (Friedberg, 2018).

Chinese policymakers fully understood that integrating the domestic economy into the global market would introduce structural vulnerabilities and mutual dependencies. Even after acceding to the World Trade Organization, Beijing maintained strategic state controls, pioneering a unique hybrid of state capitalism and market incentives, frequently termed the "China Model" (Friedberg, 2018). By embedding itself deeply into global supply chains, China engineered a state of asymmetric interdependence: if the Chinese economy suffered, the shockwaves would reverberate globally. This established a strategic equilibrium designed to prevent foreign powers from weaponizing economic isolation against Beijing.

The resilience of this strategy was tested in the early 1990s, when the United States and its allies imposed diplomatic sanctions and arms embargoes following the Tiananmen Square crackdown (Friedberg, 2018). Consequently, Chinese policymakers grappled with the central strategic dilemma identified by Friedberg (2018, p. 11): "How could China continue to enjoy the benefits of integration into the global economy while minimizing the vulnerabilities and potential security risks associated with it?"

Jiang Zemin and Hu Jintao: Confidence-Building and Strategic Multilateralism

In the first half of the 1990s, China was acutely aware of its rising status as a great power in the international system, alongside a growing anxiety that other states might attempt to block this trajectory. This dynamic unfolded during a period of pronounced unipolarity following the collapse of the Soviet Union, leaving the United States as the world's sole superpower.

To navigate this vulnerability, Beijing began actively embracing multilateralism and improving bilateral relations with leading global powers to deter opposition to its national progress (Friedberg, 2018). As Friedberg (2018) notes, this grand strategy was not a radical departure from the past, but rather a continuation of preceding frameworks. While earlier iterations focused primarily on national survival and security, this updated strategy prioritized securing a peaceful international environment conducive to great power rise. Consequently, the grand strategy grew more robust: it centered on opening up to the world while retaining foundational safeguards against international threats. Goldstein (2001, p. 835) identifies a more coherent and active Chinese diplomatic approach after 1996, emphasizing efforts to reassure states concerned about Beijing’s intentions.

A prime example of this focus on multilateral engagement was the establishment of the Shanghai Five mechanism, an arrangement established by China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan to build regional confidence (Goldstein, 2001).

Succeeding generations maintained this strategic trajectory. Hu Jintao adhered to Jiang Zemin’s path of following the ideological foundations laid by Deng Xiaoping, actively promoting economic growth and financial security. The vulnerabilities exposed by global financial shocks demonstrated to Beijing the necessity of

diversifying its economic portfolio by turning toward emerging markets and developing countries, a strategic imperative that later underpinned the formation of BRICS.

The chapter also discusses possible future Chinese logistical access in the Solomon Islands and Kiribati, expressly distinguishing such prospects from an established permanent naval base. Accordingly, these locations should not be described as confirmed Chinese overseas bases (Gürdeniz, 2026a). Read alongside other evidence, this maritime perspective suggests that strategic continuity need not imply static methods: sovereignty and security priorities can coexist with an evolving mix of territorial defense, sea denial, naval modernization, and potential forward support arrangements. These changes are shaped not only by China's domestic political institutions but also by geography, the regional balance of forces, and the changing character of maritime technologies.

The maritime dimension helps connect the continuity of China's strategic objectives to changes in its operational instruments under Xi Jinping. In a comparative commentary on Chinese and Turkish naval geography, (Gürdeniz, 2026a)emphasizes how the First Island Chain constrains the routes connecting China's adjacent seas to the wider Pacific, while the Second Island Chain derives much of its operational significance from U.S. bases, forces, and surveillance networks, particularly around Guam. The same account contrasts China's development of aircraft-carrier and distant-seas capabilities with anti-access/area-denial (A2/AD) systems intended to complicate the operations of opposing forces near strategically important maritime approaches. The author's geographical and operational interpretation is useful for analyzing the relationship between grand principles and grand behavior but is not equivalent to a statement of official Chinese intent.

Doshi (2021, pp. 68–100, 183–207) offers a complementary interpretation of China’s military evolution, tracing the transition

from capabilities designed to weaken U.S. regional predominance to a more assertive military posture after 2008. His periodization helps distinguish continuity in geopolitical objectives from changes in instruments and should be treated as an interpretation grounded in his Chinese-language documentary corpus, rather than as proof that each policy originated exclusively with Xi Jinping.

Ultimately, international cooperation became China's primary vehicle for achieving its strategic goals. This commitment to cooperation proved resilient, even weathering major crises such as the accidental U.S. bombing of the Chinese embassy in Belgrade in 1999, which Beijing and Washington successfully managed to prevent from derailing their newly forged diplomatic ties.

Xi Jinping: Maritime Security, Strategic Depth, and Operational Instruments

Xi Jinping's tenure provides a test of continuity and change that goes beyond the Jiang–Hu period. The 2015 Chinese military-strategy white paper connected national rejuvenation and the Communist Party's leadership to active defense, modernization, and a greater emphasis on maritime military struggle. Its distinction between near-seas defense and far-seas protection points to a change in operational scope without, by itself, establishing a complete rupture in overarching goals (State Council Information Office, 2015, sections II–IV).

The report to the Twentieth Party Congress subsequently linked national rejuvenation to comprehensive national security, technological and industrial capacity, central Party leadership, and modernization of the armed forces. As a primary statement of official objectives, it is evidence of declared grand principles and plans; actual long-term grand behavior must be assessed through additional evidence rather than inferred from policy rhetoric alone (Xi, 2022, sections XI and XII).

An external assessment offers a contrasting evidentiary perspective. The U.S. Department of Defense (2024) identifies expanding Chinese military capabilities and efforts to protect overseas interests as significant trends, but its threat assessment is a U.S. government interpretation rather than an uncontested account of Chinese intentions. Read alongside the Chinese white paper, it supports a distinction between declared strategic objectives, observed military modernization, and competing interpretations of these developments.

Comparative Strategic Dynamics: Interventionism vs. Reassurance

The United States has a long history of evolving grand strategies, marked primarily by a shift from pre-World War II isolationism to becoming a global heavyweight with a record of intervening in the internal affairs of distant states to advance its national interests. Even after this transformation, shifting presidential administrations and distinct historical crises ensured that U.S. grand strategy remained in constant flux. Nevertheless, a distinct pattern emerges across these evolutions: a tendency for international interventions to grow increasingly robust with each successive strategy.

History indicates that as the U.S. encounters new security threats, its foreign and domestic policies tend to become more assertive. When the U.S. entered World War I, President Woodrow Wilson presented his Fourteen Points as a framework for a negotiated peace (National Archives, n.d.). Comparing this multilateral idealism to the invasion of the Middle East after the September 11 attacks, or subsequent military and political interventions, highlights a clear escalation in the assertiveness of U.S. foreign policy.

Furthermore, recent events reveal a growing disparity between formal strategic goals and practical outcomes. The recent challenges faced by the U.S. suggest that either the practical value of grand strategic documents has diminished, or Washington is losing the capacity to realize the sweeping goals it sets at the start of each presidential term. President Trump's "America First" platform and "Make America Great Again" slogan relied on vague, radical, and spontaneous policies that fueled debates over the genuine consistency of his agenda. Although George W. Bush's grand strategy faced severe criticism, it remained a coherent framework. In contrast, Trump's aspirations, oscillating between brokering peace deals (such as between Azerbaijan and Armenia) and initiating aggressive campaigns against Iran under the initial banner of "freeing its people", revealed significant execution volatility.

Despite these shifts, successive U.S. administrations have clung to overarching grand strategic arcs. Prior to World War II, the strategy focused on establishing regional hegemony in the Western Hemisphere, as articulated in the Monroe Doctrine. Following World War II, the strategy shifted toward the containment of the Soviet Union, outlined in "The Sources of Soviet Conduct." Shortly after the collapse of the Soviet Union, it transitioned to the Global War on Terrorism.

The format of these strategies varies: some are published as official government documents, others take the form of political slogans, and others, such as during the Nixon-Kissinger era, manifest as a tight-knit set of ideas whose execution might even be concealed from Congress.

By contrast, China's strategic trajectory presents a different dynamic. Unlike the U.S., where two major political parties alternate power with contrasting domestic philosophies, China operates under a continuous one-party regime established at the founding of the People's Republic. Party ideology was heavily shaped by Mao

Zedong and Deng Xiaoping until the rise of Xi Jinping, who has concentrated power within the party apparatus. Despite these shifts in domestic political control, China remains committed to the strategic course originally charted by Deng.

A one-party system may facilitate continuity across successive leadership periods, but institutional durability alone cannot establish consistent strategic behavior. Once a top leader or collective body establishes a grand strategy, it is far less likely to undergo radical revision. While political science debates whether China is pursuing a genuinely peaceful rise or positioning itself to directly challenge U.S. hegemony (Doshi, 2021; Goldstein, 2005), research suggests that while the tactical execution may adapt, the underlying grand strategy remains remarkably constant.

Doshi (2021, pp. 47–156, 159–260, 261–296) proposes a periodized interpretation of Chinese competition with American order, organized around blunting, building, and expansion. This interpretation qualifies the suggestion that tactical adjustments necessarily imply an unchanged grand strategy. Goldstein (2001, p. 835), by contrast, emphasizes the emergence of a more coherent diplomatic strategy beginning in 1996. These accounts should be read as contrasting scholarly explanations rather than identical findings.

At the same time, China's long-term ambitions are harder to predict through official written documents due to its lower degree of transparency. While the U.S. political system, despite recent democratic strains during Trump's second term, benefits from intense public scrutiny and free media that allow for clear observation of government intent, China's lack of a free press complicates external assessments of its rhetoric and actions.

Both powers ultimately seek to shape an international system conducive to their rise, yet their methods diverge significantly: the

U.S. has grown increasingly intrusive, whereas China has carefully cultivated the image of a peaceful, developing nation.

This brings the discussion to the core research question of this chapter: How does grand strategy operate differently in a democracy like the United States compared to an autocracy like China?

Maritime examples further qualify a regime-centered explanation. (Gürdeniz, 2026a)treats geography, vulnerable access routes, and the relationship between high-value naval platforms and supporting capabilities as central constraints on strategic choice. In a separate analysis of Israel, (Gürdeniz, 2026b)stresses that naval firepower cannot substitute for commercial, industrial, and logistical foundations of maritime power. The comparison is illustrative rather than a third national case in this study. Taken together, these insights support a narrower claim: political institutions may influence strategic continuity and decision-making, but the capacity to implement grand strategy is also conditioned by geography, economic infrastructure, and operational sustainability.

For a more direct contemporary comparison, the 2022 U.S. National Security Strategy identifies competition with China while simultaneously recognizing shared transnational challenges (The White House, 2022, sections II–III). In the same year, Xi's Party Congress report emphasized national rejuvenation, political security, and modernization under centralized Party leadership (Xi, 2022, sections XI–XII). These are comparable declarations of strategic priorities, although different document genres and political institutions limit how directly transparency can be compared.

The amount of insight national strategy documents provide depends heavily on the country and its current leadership. For instance, recent U.S. leadership has been less transparent regarding its ambitions; due to a seemingly emotional and reactionary style,

formal grand strategy documents carry less weight as predictable roadmaps compared to Cold War frameworks.

China's grand strategy is similarly difficult to forecast, but for structural reasons: while its overarching objective, ensuring its rise as a global great power, is clear, Beijing remains tight-lipped about how that strategy will be implemented. Whether China will permanently prioritize collaboration or lean toward coercion once it achieves sufficient power remains an open question.

Both nations possess the power to fundamentally alter the international system. Following the 1980s, their relationship grew more collaborative as they recognized mutual power and sought to avoid mutual obstruction. However, both Xi Jinping and Donald Trump have actively disrupted established institutional balances. In the U.S., this strains the separation of powers that has operated for centuries; in China, it concentrates authority into an even narrower leadership circle.

These domestic centralization trends, coupled with a broader resurgence of realpolitik, increase the likelihood that Washington and Beijing will view one another as direct threats. This friction is compounded by the breakdown of traditional international order: both the bipolar and unipolar eras have ended, leaving a geopolitical vacuum filled by new actors scrambling for influence.

Synthesis: How Grand Strategy Operates Across Regime Types

Institutional structure dictates how grand strategy is maintained over time. In the democratic United States, regular electoral cycles and a two-party system produce continuous fluctuations in strategic execution. While long-term arcs endure, such as hemispheric dominance under the Monroe Doctrine, Cold War containment, or the post-9/11 War on Terror, each presidential administration redefines its approach. These shifts range from formal, codified blueprints under Truman and Bush to secretive

realpolitik under Nixon and Kissinger, or spontaneous, personality-driven platforms under Trump, all while operating under the friction of constitutional separation of powers and congressional oversight. In contrast, China's autocratic one-party regime under the Chinese Communist Party preserves far greater strategic consistency. Although tactics and leadership styles have shifted from Mao Zedong and Deng Xiaoping to Jiang Zemin, Hu Jintao, and Xi Jinping, the foundational strategy, anchored in regime survival, sovereignty, and great power ascension, remains constant and insulated from radical democratic reorientations.

The two systems diverge sharply in strategic transparency and codification. The United States typically articulates its strategies through published doctrines, official national security documents, or public political slogans, subjected to intense scrutiny by a free press and an open political system. However, this high transparency is increasingly accompanied by a widening gap between stated grand ambitions and practical outcomes. China, conversely, operates with strict state control and no free press, generating minimal transparency. While Beijing's overarching objective to rise as a great global power is clear, it keeps practical implementation roadmaps concealed, leaving outside observers uncertain whether its long-term posture will remain cooperative or turn coercive.

The operational methods each power uses to navigate the international system differ fundamentally. The United States transitioned from historical isolationism to an increasingly intrusive, interventionist posture, routinely deploying conventional military force, forming security alliances, and intervening in the internal affairs of foreign states to mold the global order. China, particularly since Deng Xiaoping's 1978 opening-up, has adopted a gradualist strategy centered on multilateralism, diplomatic confidence-building through frameworks like the Shanghai Five and BRICS, and asymmetric economic interdependence. Rather than imposing its

will through overseas military interventions, Beijing has cultivated the image of a peaceful developing nation, embedding itself in global supply chains to ensure foreign powers cannot isolate it without harming themselves.

Finally, the relationship between grand strategy and domestic legitimacy reflects their contrasting governance models. American grand strategy must constantly negotiate public opinion, shifting partisan consensus, and legislative pushback. For the Chinese autocracy, grand strategy is subordinate to party survival and regime security. To insulate the state from the destabilizing ideological risks of opening to the global economy, the CCP explicitly relies on a threefold domestic mechanism: delivering material prosperity in exchange for political obedience, modernizing coercive state apparatuses, and enforcing rigorous ideological campaigns to preserve the party's monopoly on power.

Conclusion

This chapter set out to demystify grand strategy by examining how it is conceptualized, articulated, and executed by two systemic rivals operating under fundamentally different forms of government: the democratic United States and the autocratic People’s Republic of China. Applying Silove’s tripartite framework- grand plans, grand principles, and grand behaviors- the study explored how regime type shapes strategic longevity, threat perception, operational instruments, and domestic legitimacy.

The historical and comparative analysis demonstrates that the structural differences between a democracy and an autocracy dictate the practical mechanics of grand strategy. In the United States, regular electoral turnover, partisan polarization, and the constitutional friction of checks and balances inject recurring volatility into foreign policy. While overarching historical imperatives endure across decades, such as hemispheric dominance

under the Monroe Doctrine, Cold War containment, and the post-9/11 counterterrorism framework, individual presidential administrations frequently reset priorities, creating a chronic divergence between codified strategic designs and practical execution.

This democratic vulnerability is acutely visible in the contemporary era. The 2026 U.S.–Iran conflict, its effects on energy costs, and shifts in public opinion have intensified domestic debate over the costs of overseas commitments (Reuters, 2026a; Associated Press, 2026). In an open political system where public tolerance and voter sentiment directly constrain statecraft, foreign policy overextension produces severe electoral pushbacks. These developments may constrain future strategic choices, although their longer-term policy consequences remain uncertain (Reuters, 2026b).

In stark contrast, China's autocratic one-party system provides institutional insulation from electoral disruption, allowing the CCP to sustain generational policy continuity. Since the 1949 revolution, and particularly following Deng Xiaoping's 1978 opening-up, Beijing has tethered its grand strategy directly to regime preservation, national sovereignty, and economic development. By relying on strategic multilateralism and embedding itself into global supply chains to build asymmetric economic interdependence, China has historically expanded its comprehensive national power without resorting to the extensive, direct overseas military interventions that have characterized American foreign policy.

References

Associated Press. (2026, October 9). Trump and Iran agree on one thing: The U.S. election calendar is not driving their decisions on the war. *Associated Press*. Retrieved from https://apnews.com/article/f5481939341ce51a5a3841498b030260

Blackwill, R., & Tellis, A. (2015). *Revising U.S. grand strategy toward China.* Council on Foreign Relations. Retrieved from https://www.cfr.org/reports/revising-us-grand-strategy-toward-china

Brands, H. (2014). *What good is grand strategy? Power and purpose in American statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush.* Cornell University Press.

U.S. Department of Defense. (2024). 2024 China military power report: Fact sheet. https://media.defense.gov/2024/Dec/18/2003615417/-1/-1/0/2024-CMPR-FACT-SHEET.PDF

State Council Information Office. (2015). China's military strategy. https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm

Dreyer, J. T. (2021). [Review of the book Haunted by chaos: China's grand strategy from Mao Zedong to Xi Jinping, by S. W. Khan]. Journal of Cold War Studies, 23(2), 164–166. https://muse.jhu.edu/article/794719

Doshi, R. (2021). *The long game: China's grand strategy to displace American order.* Oxford University Press.

Friedberg, A. L. (2018). Globalisation and Chinese grand strategy. Survival, 60(1), 7–40. https://doi.org/10.1080/00396338.2018.1427362

Goldstein, A. (2001). The diplomatic face of China's grand strategy: A rising power's emerging choice. The China Quarterly, 168, 835–864. https://doi.org/10.1017/S000944390100050X

Goldstein, A. (2005). *Rising to the challenge: China's grand strategy and international security.* Stanford University Press.

Gürdeniz, C. (2026a, September 2). China's ocean, Türkiye's confined seas. Mavi Vatan Geopolitics. https://mavivatan.substack.com/p/chinas-ocean-turkiyes-confined-seas

Gürdeniz, C. (2026b, October 11). İsrail'in yeni cephesi: Deniz. Mavi Vatan Geopolitics.

Hart, A. (1901). The Monroe Doctrine and the doctrine of permanent interest. *The American Historical Review, 7*(1), 77–91. doi:10.2307/1832533

Xi, J. (2022). Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China. https://english.court.gov.cn/2022-10/26/c_824652.htm

Karataş, İ. (2021). American invasions and withdrawals post-9/11. *Turkish Policy Quarterly, 19*(4), 93–103.

Kennan, G. (1947). The sources of Soviet conduct. *Foreign Affairs, 25*(4), 566–582.

Khan, S. (2018). *Haunted by chaos: China's grand strategy from Mao Zedong to Xi Jinping.* Harvard University Press.

Monroe, J. (1823, December 2). *Seventh annual message to Congress.* Retrieved from https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine

National Archives. (n.d.). *Monroe Doctrine (1823).* Retrieved from https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine

National Archives. (n.d.). *Zimmermann Telegram (1917).* Retrieved from https://www.archives.gov/milestone-documents/zimmermann-telegram

The White House. (2022). National security strategy. https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf

Reuters. (2026a, October 8). Trump says U.S. will not attack Iran before midterm elections in November. *Reuters*. Retrieved from https://www.reuters.com/world/trump-us-having-productive-talks-with-iran-will-not-attack-before-us-elections-2026-10-08/

Reuters. (2026b, October 9). Bipartisan majority of Americans blame Trump policies for rising costs, Reuters/Ipsos poll finds. *Reuters*. Retrieved from https://www.reuters.com/world/us/bipartisan-majority-americans-blame-trump-policies-rising-costs-reutersipsos-2026-10-09/

Schenck, L., & Youmans, R. (2012). From start to finish: A historical review of nuclear arms control treaties and starting over with the New START. *Cardozo Journal of International and Comparative Law, 20*, 399–436. Retrieved from https://scholarship.law.gwu.edu/faculty_publications/105/

Silove, N. (2018). Beyond the buzzword: The three meanings of "grand strategy". *Security Studies, 27*(1), 27–57. doi:10.1080/09636412.2017.1360073

Siniver, A. (2008). *Nixon, Kissinger, and U.S. foreign policy making: The machinery of crisis.* Cambridge University Press.

The White House. (2002). The national security strategy of the United States of America. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/

The White House. (2003, June 1). *President Bush's meeting with Chinese president.* Retrieved from https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/text/20030601-4.html

The White House. (2009). *Foreign policy: A charge kept.* Retrieved from https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/charge-kept.pdf

Triki, D., & Mohrem, B. (2017). *The U.S. foreign policy shift from isolationism to interventionism (1920–1975): Case study—U.S. intervention in Vietnam.* Ahmed Draia University–Adrar.

Wright, C. (1976). Mr. "X" and containment. *Slavic Review, 35*(1), 1–31. doi:10.2307/2494817

BÖLÜM 2

ULUSLARARASI GÜVENLİKTE BİLİŞSEL SAVUNMA: YABANCI BİLGİ MANİPÜLASYONUNA KARŞI ÖN-ÇÜRÜTME STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE

AHMET FETHİ GÜN[1]

Giriş

2022'nin Ocak ve Şubat aylarında Washington ve Londra, diplomasi pratiğinde pek alışılmış olmayan bir yol izledi. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik niyetlerine ve olası bir işgal için gerekçe üretme hazırlıklarına ilişkin istihbarat değerlendirmelerini, olaylar henüz yaşanmadan kamuoyuyla paylaştılar. Gizli bilginin kamuya açılmasının Zimmermann telgrafından Küba füze krizine uzanan tarihsel öncülleri vardı; bu kez dikkat çeken, açıklamaların ölçeği, sıklığı ve önleyici niteliğiydi (Dylan & Maguire, 2022). Amaç, bir yalanı ortaya çıktıktan sonra çürütmekle uğraşmak yerine onu daha dolaşıma girmeden inandırıcılıktan yoksun bırakmaktı. Bu tercih, bilgi alanındaki rekabette bir yön değişikliğini haber veriyordu: Devletler artık dezenformasyonun peşinden koşmakla yetinmiyor, önüne geçmeye çalışıyordu.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Orcid: 0000-0002-1026-3408

Bu yön değişikliğinin arkasında, tepkisel mücadelenin bilinen açmazları yatmaktadır. Sosyal medyada yanlış haberlerin doğru haberlere kıyasla daha hızlı, daha derine ve daha geniş kitlelere yayıldığı büyük ölçekli verilerle gösterilmiştir (Vosoughi et al., 2018). Doğrulama ekibi masasına oturduğunda yalan çoğu zaman yolun yarısını çoktan almış olur. Üstelik düzeltme geldiğinde bile iş bitmez. Psikoloji literatüründe "süreklilik etkisi" olarak adlandırılan olgu, bir bilginin yanlış olduğu açıkça bildirildikten sonra da insanların muhakemesini etkilemeyi sürdürebildiğini ortaya koymaktadır (Lewandowsky et al., 2012). Yalanlamak gereklidir; ama tek başına yetmez.

Sorunun ölçeği de değişmiştir. Dezenformasyon artık yalnızca gazetecilik etiğinin ya da medya düzenlemesinin konusu değildir. Avrupa Birliği Dış Eylem Servisi'nin (EEAS) 2023'te yayımladığı ilk tehdit raporu, 2022'nin son çeyreğinde tespit edilen yüz vakayı "yabancı bilgi manipülasyonu ve müdahalesi" (Foreign Information Manipulation and Interference, FIMI) başlığı altında incelemiş ve vakaların büyük bölümünü Rusya kaynaklı faaliyetlerle ilişkilendirmiştir (European External Action Service [EEAS], 2023). Kavramın kendisi bile bir tercihi yansıtır: Odakta içeriğin doğru ya da yanlış olması değil, davranışın dış kaynaklı, kasıtlı ve koordineli olması vardır. Bu, sorunu doğrudan dış politika ve güvenlik alanına taşıyan bir çerçevedir. Ünver ve Kurnaz'ın (2022) NATO'nun 2014 sonrası yaklaşık iki yüz kırk bin paylaşımı ve iki binden fazla resmî metni üzerinden yaptıkları hesaplamalı analiz de bu kaymayı belgelemekle kalmaz, ona eleştirel bir soru da yöneltir: Dezenformasyon söylemi gerçek bir tehdide mi yanıt vermektedir, yoksa ittifakın eski tehdit algısının yeni bir dilde yeniden üretilmesi midir?

Türkçe literatürde dezenformasyon son yıllarda hızla büyüyen bir ilgi alanıdır, ancak tartışmanın ağırlık merkezi büyük ölçüde iletişim ve hukuk alanlarındadır. Doğrulama platformlarının

kamu diplomasisi aracı olarak işlevi (Çömlekçi, 2020), hakikat sonrası dönemde kamu diplomasisinin karşılaştığı meydan okumalar (Ekşi, 2022), İletişim Başkanlığı bünyesindeki Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'nin bölgesel bir model olarak önerilmesi (Şehitoğlu, 2024) ve 2022'de Türk Ceza Kanunu'na eklenen 217/A maddesinin ceza hukuku ile ifade özgürlüğü açısından değerlendirilmesi (Akyürek, 2022; Balcı & Çakır, 2023; Sarsıkoğlu, 2024) bu birikimin öne çıkan başlıklarıdır. Ön-çürütme kavramı ise Türkçede daha çok bireysel düzeyde bir mücadele tekniği olarak tanıtılmıştır (Erdoğan et al., 2022). Güvenlik çalışmaları tarafında hibrit savaş kavramının tarihsel serüveni ayrıntılı biçimde incelenmiştir (Solmaz, 2024). Ünver ve Ertan (2024) ise bir devletin çürütme ve ifşa kapasitesini önceden göstermesinin bilgi savaşında caydırıcı olabileceğini stratejik bir çerçeveyle tartışmıştır. Ne var ki bu stratejik mantığı psikolojik aşılama literatürüyle ve kurumsal tasarım sorularıyla birleştiren, ön-çürütmeyi devletlerin başvurduğu bir güvenlik stratejisi olarak ele alan bir çalışmaya, bu bölüm için Türkçe literatürde "ön-çürütme", "aşılama" ve "prebunking" terimleriyle yapılan taramada rastlanmamıştır. Uluslararası literatürde de iki hat büyük ölçüde ayrı yürür: Aşılama araştırmaları psikoloji ve iletişim dergilerinde, caydırma ve dayanıklılık tartışmaları ise güvenlik çalışmalarında yer alır. Bölümün katkısı, bu iki hattı bir araya getirmek ve sonucu Türkiye vakasına uygulamaktır.

Temel soru şudur: Ön-çürütme, uluslararası güvenlik literatüründeki dayanıklılık (resilience) ve inkâr yoluyla caydırma (deterrence by denial) kavramlarıyla nasıl ilişkilendirilebilir ve bu çerçeve Türkiye'nin dezenformasyonla mücadele politikasına ne söylemektedir? Savunulan tez iki aşamalıdır. Birincisi, ön-çürütme bir medya okuryazarlığı tekniğinden ibaret olmayıp saldırganın bir bilgi operasyonundan beklediği kazancı önceden aşındıran bir inkâr yoluyla savunma aracıdır. İkincisi, bu araç sürekli, saldırgan

tarafından görülebilen ve güvenilir bir kurumsal yapıya oturduğunda caydırmaya da katkı sunabilir. Ön-çürütmenin kamu diplomasisiyle ilişkisi de bu çerçevede kurulmaktadır. Müttefik ve üçüncü ülke kamuoylarını bir saldırıya önceden hazırlayan dışa dönük ayağı kamu diplomasisinin bir parçasıdır. Kendi toplumunun direncine yönelen içe dönük ayağı ise kamu diplomasisinden çok toplumsal savunmanın alanına girer.

Çalışma nitel ve karşılaştırmalı bir tasarıma dayanmaktadır. İlk aşamada güvenlikleştirme, hibrit tehditler, keskin güç ve caydırma literatürü üzerinden kavramsal bir çerçeve kurulmaktadır. İkinci aşamada 2014–2025 dönemine ait birincil belgeler, yapılandırılmış ve odaklı karşılaştırma (structured, focused comparison) mantığıyla, yani her vakaya aynı soruları yönelterek incelenmektedir (George & Bennett, 2005). Belge külliyatı her vaka için kurumun kuruluş metnini ya da yasal dayanağını, temel strateji veya doktrin belgesini ve mümkün olduğunda bir faaliyet raporunu kapsamaktadır: AB için EEAS'nin üç FIMI tehdit raporu ve AB Konseyi'nin yaptırım kararları; NATO için 2016 ve 2021 dayanıklılık taahhütleri ile iki mükemmeliyet merkezinin kuruluş belgeleri; İsveç için Psikolojik Savunma Ajansı'nın talimatnamesi; Finlandiya için ulusal medya eğitimi politikası; Birleşik Krallık için RESIST kılavuzları; Fransa için VIGINUM'u kuran kararname; ABD için Küresel Etkileşim Merkezi'nin yasal dayanağı ve kapanışına ilişkin Kongre raporu. Her vaka dört soruyla kodlanmıştır: Kurum hangi kurumsal konumdadır? Faaliyetinin ağırlığı yalanlama, ifşa ve ön-çürütme yelpazesinin neresindedir? Hangi caydırma mantığına yaslanır? Görevini sınırlayan açık bir yasal ya da usule ilişkin kural var mıdır? Vakalar, aktör türünde çeşitlilik sağlamak ve ön-çürütmenin en belirgin biçimde kurumsallaştığı örnekleri incelemek amacıyla seçilmiştir. Bu tercih yalnızca başarılı görünen örneklere bakma riskini taşıdığından, karşılaştırmaya siyasi tartışmalar sonucunda kapatılan bir kurum

(ABD) da eklenmiştir. Vakaların tamamının görece yüksek güvene sahip demokrasilerden ya da çok taraflı yapılardan oluşması, Türkiye'ye doğrudan aktarım yapmayı engeller. Bu nedenle karşılaştırma Türkiye için bir şablon olarak değil, farklılık yöntemi mantığıyla, başarılı modellerin hangi koşullara dayandığını ortaya koyan bir karşıtlık olarak kullanılmaktadır. 2022 Ukrayna krizi ise kurumsal bir model olmaktan çok tekil bir uygulama örneği olarak ele alınmaktadır. Son aşamada Türkiye'nin kurumsal ve hukuki yapısı aynı dört soruyla değerlendirilmekte ve politika önerileri geliştirilmektedir. Türkiye değerlendirmesi, belge analizine ek olarak Dezenformasyonla Mücadele Merkezi bültenlerinden alınan sistematik bir örneklemin nicel içerik analizine de dayanmaktadır.

Kavramsal Zemin: Bilgi Nasıl Bir Güvenlik Meselesine Dönüştü?

Ön-çürütmeyi bir güvenlik stratejisi olarak okuyabilmek için önce zemini sağlamlaştırmak gerekir. Dezenformasyon hangi süreçle güvenlik gündemine girdi, hangi tehdit kategorisi içinde düşünülüyor ve devletler bu tehdide hangi stratejik mantıkla karşılık veriyor? Aşağıdaki dört başlık bu sorulara sırasıyla yanıt aramaktadır.

Başlamadan önce bölümün başlığındaki "bilişsel savunma" ifadesinin neyi kastettiğini netleştirmek gerekir. NATO'nun dönüşüm komutanlığı çevresinde son yıllarda geliştirilen "bilişsel savaş" kavramı, çatışmanın hedefinin yalnızca bilgi akışı değil, insanların algılama, düşünme ve karar verme süreçlerinin kendisi olduğunu öne sürer (Claverie & du Cluzel, 2022). Kavram eleştiriden de muaf değildir. Gimondo (2025), bilişsel savaş söyleminin kamuoyunu biçimlendiren performatif bir işlev görüp görmediğini ve iç muhalefeti güvenlikleştirme riski taşıyıp taşımadığını sorgular. Bu bölümde "bilişsel savunma" daha dar ve savunmacı bir anlamda kullanılmaktadır: toplumun yabancı

kaynaklı manipülasyon girişimlerini tanıma ve bunlar karşısında bağımsız muhakemesini koruma kapasitesinin güçlendirilmesi. Önçürütme, bu kapasiteyi inşa etmenin araçlarından biridir. Kavrama yöneltilen eleştiri ise aşağıda tartışılacak güvenlikleştirme bedelinin erken bir uyarısı olarak akılda tutulmalıdır.

Güvenlikleştirmenin Cazibesi ve Bedeli

Kopenhag Okulu'na göre bir mesele, nesnel ağırlığından çok, bir aktörün onu varoluşsal bir tehdit olarak sunması ve bu sunumun bir izleyici kitlesince kabul görmesiyle güvenlik meselesine dönüşür. Böylece mesele olağan siyasetin alanından çıkar ve olağanüstü önlemlerin meşru sayıldığı bir alana taşınır (Buzan et al., 1998). Dezenformasyon son on yılda tam olarak bu yolculuğu yapmıştır. Gazetecilik etiği ve platform düzenlemesi içinde tartışılan bir sorun, kısa sürede seçim güvenliğine, toplumsal uyuma ve nihayet ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak tanımlanır hâle gelmiştir. Kopenhag Okulu sonrası literatür, bu sürecin yalnızca bir söz edimi olmadığını; izleyicinin, bağlamın ve konuşan aktörün konumunun sonucu belirlediğini vurgular (Balzacq, 2005). Bu vurgu, aşağıda önçürütme için sorulacak "kimin ağzından" sorusunun da kuramsal dayanağıdır. Bilgin (2011) ise Kopenhag çerçevesinin Türkiye'deki kullanımını tartışırken güvenlikleştirmeyi incelemenin kendisinin de siyasal bir tutum olduğunu hatırlatır; bu uyarı bölümün Türkiye değerlendirmesi için de geçerlidir.

Bu dönüşümün cazibesi açıktır: Güvenlikleştirilen bir mesele kaynak, dikkat ve siyasi irade çeker. Ancak bedeli de vardır ve Türkiye'den gelen en çarpıcı uyarılardan biri bu noktadadır. Ünver ve Kurnaz (2022), NATO'nun dezenformasyon söyleminin ağırlıklı olarak Rusya ekseninde kurulduğunu ve Soğuk Savaş'tan devralınan tehdit algısıyla büyük bir süreklilik gösterdiğini ortaya koyar. Yazarlara göre evrensel bir sorunu tek bir rakiple ilişkiler alanına sıkıştırmak, ittifakın bu soruna tüm kaynaklarıyla yanıt verme

kapasitesini daraltma riski taşımaktadır. Aynı gerilim ulusal düzeyde de görülür. Türkiye'de 2022'de yürürlüğe giren TCK 217/A, dezenformasyonun güvenlikleştirilmesinin hukuki bir ifadesi olarak okunabilir. Hüküm, Anayasa Mahkemesi'nin oyçokluğuyla verdiği ret kararıyla yürürlükte kalmıştır (Sarsıkoğlu, 2024). Buna karşın tanımdaki belirsizliğin ifade özgürlüğü üzerinde caydırıcı bir etki yaratabileceği, Venedik Komisyonu'nun görüşüne de dayanılarak eleştirilmiştir (Akyürek, 2022).

Bu tartışma, ön-çürütmenin neden ilgi çekici olduğunu da gösterir. Ceza ve içerik kaldırma, devlete hangi bilginin doğru olduğuna karar verme yetkisi tanır. Ön-çürütme ise kural olarak tek tek iddiaları yasaklamaz, manipülasyonun tekniklerini görünür kılar ve son kararı izleyiciye bırakır. Dolayısıyla güvenlikleştirmenin özgürlükler üzerinde yarattığı baskıyı hafifletme potansiyeli taşır. Bu bir garanti değildir. Ön-çürütmeyi yapan aktörün güvenilirliği sorgulanıyorsa, uyarının kendisi de bir propaganda hamlesi olarak algılanabilir. Bu sorun aşağıda yeniden ele alınacaktır.

Kavramsal Esneme Tuzağı: Hibrit Savaştan Hibrit Müdahaleye

Dezenformasyon, güvenlik literatüründe çoğunlukla "hibrit tehditler" başlığı altında düşünülür. Kavram, Hoffman'ın (2007) konvansiyonel silahlarla düzensiz taktiklerin aynı muharebe alanında birleştirilmesini anlatan tanımıyla yaygınlık kazanmıştır. Solmaz (2024), kavramın sonraki on beş yılda Sartori'nin "kavramsal esneme" dediği türden bir anlam kaymasına uğradığını gösterir. 2014'te Kırım'ın ilhakının ardından NATO'nun benimsemesiyle hibrit savaş, açık savaş eşiğinin altında askerî ve askerî olmayan araçların birlikte kullanılmasını anlatan geniş bir şemsiyeye dönüşmüştür. Bugün ise siber saldırılardan dezenformasyona kadar neredeyse her istikrarsızlaştırıcı eylemi kapsayacak kadar genişlemiştir. Aynı dönemde yaygınlaşan "gri bölge" kavramı da barış ile savaş arasındaki, açık çatışma eşiğini aşmadan kazanım elde

etmeyi amaçlayan eylem alanını adlandırır (Mazarr, 2015). Solmaz'ın vurguladığı gibi, bu muğlaklık yalnızca akademik bir sorun değildir. Neye karşı savunma yapıldığı belirsizleştikçe savunma politikası da bulanıklaşır.

Bu tuzağa düşmemek için daha dar ve işlevsel bir kavrama ihtiyaç vardır. Wigell'in (2019) "hibrit müdahale" kavramı bu ihtiyaca yanıt verir. Wigell'e göre otoriter aktörler, liberal demokrasilerin açıklığını bir örtü olarak kullanır. Dezenformasyon, seçkinlerin devşirilmesi ve gizli finansman gibi askerî olmayan araçlarla hedef toplumun mevcut bölünmelerine kama sokar ve iç uyumunu aşındırmayı amaçlar. Nisbet ve Kamenchuk (2019) da devlet destekli kampanyaların en etkili türünün, bir ülkenin gerçek ya da algılanan kimlik ve mağduriyet ayrımlarını istismar eden kampanyalar olduğunu ileri sürer. Rus askerî düşüncesindeki "refleksif kontrol" kavramı da aynı mantığın doktrinel karşılığıdır: Karşı tarafa özel olarak hazırlanmış bilgiler ulaştırılarak, onun önceden belirlenmiş bir kararı kendi iradesiyle verdiğini düşünmesi sağlanır (Thomas, 2004). Ön-çürütme bu açıdan, hedefin karar sürecine saldırgandan önce bir çerçeve yerleştirme girişimi olarak da okunabilir.

Bu iki yaklaşım birlikte okunduğunda önemli bir sonuç çıkar. Saldırganın asıl hedefi çoğu zaman toplumdaki fay hatlarını derinleştirmek ve kurumlara duyulan güveni aşındırmaktır; belirli bir yalanın kabul görmesi bunun yalnızca bir aracıdır. Tek tek iddiaları yalanlamaya odaklanan bir savunma, bu yüzden asıl hedefi ıskalayabilir. Saldırganın kullandığı teknikleri ve hedef aldığı fay hatlarını önceden görünür kılan bir yaklaşım ise kama stratejisinin işleyişine doğrudan müdahale eder.

Yumuşak Güçten Keskin Güce

Nye'ın (2004) yumuşak güç kavramı, bir ülkenin kültürü, değerleri ve politikalarının meşruiyeti sayesinde başkalarının

tercihlerini zorlamadan şekillendirebilmesini anlatır. Kamu diplomasisi bu kapasitenin dış kamuoylarına aktarılmasının başlıca aracı olarak görülmüştür. Ne var ki Walker ve Ludwig (2017), Rusya ve Çin gibi otoriter devletlerin bilgi alanındaki faaliyetlerinin bu kavramla açıklanamayacağını savunur. Bu faaliyetler cezbetmeye ya da ikna etmeye değil, dikkat dağıtmaya ve manipülasyona dayanır. Hedef ülkenin siyasi ve bilgi ortamını deler, ona sızar. Yazarlar bunu "keskin güç" (sharp power) olarak adlandırır.

Bu ayrım, dezenformasyonla mücadeleyi kamu diplomasisiyle ilişkilendirirken dikkatli olmayı gerektirir. Keskin güce karşı savunmanın iki yüzü vardır. Dışa dönük yüzü, müttefik ve üçüncü ülke kamuoylarına saldırganın yöntemlerini önceden anlatmaktır ve kamu diplomasisinin doğal bir uzantısıdır. İçe dönük yüzü ise kendi toplumunun bilgi ortamını manipülasyona karşı korumaktır. Bu ikinci yüzü de kamu diplomasisi saymak, kavramı Solmaz'ın (2024) hibrit savaş için eleştirdiği türden bir esnemeye uğratır. Bu nedenle bölümde içe dönük ayak, kamu diplomasisi değil, toplumsal savunma başlığı altında ele alınmaktadır.

Dışa dönük ayağın da bir riski vardır. Çömlekçi (2020), AB'nin EUvsDisinfo'su ile Ukrayna kaynaklı StopFake gibi doğrulama platformlarının "doğruyu arama" amacının ötesine geçerek Batı ile Rusya arasındaki enformasyon mücadelesinin bir tarafı hâline geldiğini gösterir. Savunma amacıyla kurulan bir araç, karşı taraftan bakıldığında bir propaganda aygıtı gibi görünebilir. Ekşi'nin (2022) hakikat sonrası dönemde kamu diplomasisinin güvenilirlik zemininin aşındığına ilişkin tespiti de aynı yöne işaret eder. Ön-çürütme bu riskten muaf değildir. Etkisi, büyük ölçüde onu yürüten aktörün güvenilirliğine ve bağımsızlığına bağlıdır.

İnkâr Yoluyla Caydırma ve Dayanıklılık

Klasik caydırma kuramı iki mantık ayırt eder. Cezalandırma yoluyla caydırma, saldırgana kazancından ağır bir bedel ödeteceği

tehdidine dayanır. İnkâr yoluyla caydırma ise saldırganın hedefine ulaşma olasılığını düşürerek saldırıyı baştan anlamsız kılmayı amaçlar. Snyder (1961) bu ayrımın yanında bir başka ayrımı da vurgular: Caydırma, saldırganın niyetini saldırıdan önce etkilemeye yöneliktir; savunma ise saldırı gerçekleştiğinde onun verdiği zararı azaltmayı amaçlar. İnkâr kapasitesi her ikisine de hizmet edebilir, ancak caydırıcı olabilmesi için saldırgan tarafından önceden görülmesi ve hesaba katılması gerekir. Bölümün argümanı bu ayrıma dayanır. Bilgi alanında cezalandırma mantığı ciddi güçlüklerle karşılaşır: Bir operasyonun kaynağını kesin biçimde tespit etmek zordur, eylemler kasıtlı olarak silahlı saldırı eşiğinin altında tutulur ve orantılı bir karşılığın ne olacağı belirsizdir. Bu koşullar ilgiyi inkâr mantığına, yani hedef toplumu saldırının beklenen etkisini üretmeyecek kadar dirençli kılmaya yöneltmiştir.

Dayanıklılık kavramı bu yönelimin kurumsal karşılığıdır. NATO müttefikleri 2016 Varşova Zirvesi'nde hibrit tehditler dâhil her türlü tehdide karşı dayanıklılıklarını güçlendirmeyi taahhüt etmiştir. Taahhüt metni, dayanıklılığı inandırıcı bir caydırma ve savunmanın temel dayanağı olarak tanımlar ve sivil hazırlığı her şeyden önce ulusal bir sorumluluk olarak görür (NATO, 2016). Wigell (2021) bir adım daha atarak "demokratik caydırma" kavramını önerir. Ona göre şeffaflık, hesap verebilirlik ve güçlü bir sivil toplum, sık sık iddia edildiği gibi demokrasilerin zafiyeti değil, hibrit müdahaleye karşı inandırıcı bir caydırıcılığın kaynağıdır.

Bölümün argümanı açısından en önemli halka, Ünver ve Ertan'ın (2024) bilgi savaşında caydırmaya ilişkin stratejik çerçevesidir. Yazarlar, ifşa edilme ve itibar kaybetme riskine rağmen devletlerin neden dezenformasyona başvurmayı sürdürdüğünü sorar. Vardıkları sonuca göre savunan taraf, yalanları çürütme ve failini ifşa etme kapasitesini kampanya başlamadan önce gösterebiliyor ve uluslararası kamuoyunu saldırgana karşı harekete geçirebiliyorsa, bilgi alanında caydırma mümkündür. Yazarlara göre bir ülkenin en

güçlü savunması, güçlü bir doğrulama ekosistemi ve uluslararası dijital medya ortamında önceden sahip olduğu güvenilir imajdır. Ön-çürütmenin mantığı stratejik düzeyde budur ve zamanlamaya bağlıdır: Kapasite saldırıdan sonra değil, önce görünür olmalıdır.

Bu çerçeveden bakıldığında ön-çürütme, öncelikle inkâr yoluyla savunmanın bilgi alanındaki somut araçlarından biridir. Saldırganın kullanacağı teknikleri ve anlatıları önceden ifşa ederek ve izleyiciyi bunlara hazırlayarak bir operasyonun beklenen getirisini düşürür. Bu savunmanın caydırıcı bir etki üretip üretmediği ise ayrı ve daha zor bir sorudur. Saldırganların bu tür bir kapasite yüzünden kampanyalarından vazgeçtiğini doğrudan gösteren sistematik bir kanıt bugün için bulunmamaktadır. Soru, bu yüzden bilgi alanının kendine özgü niteliklerini hesaba katan bir çerçeveyle ayrıca ele alınmalıdır.

Bilgi Alanında Caydırma: Kimi, Hangi Kitle Üzerinden?

İnkâr yoluyla caydırma fikrini bilgi alanına taşımak, nükleer çağın kavramlarını olduğu gibi aktarmak anlamına gelmemelidir. Nye (2017), siber alanda caydırmanın nükleer caydırmadan farklı olarak her saldırıyı önlemeyi değil, saldırıların sıklığını ve ölçeğini azaltmayı hedeflediğini vurgular ve dört mekanizma sayar: cezalandırma, savunma yoluyla inkâr, karşılıklı bağımlılığın yarattığı dolanıklık (entanglement) ve normların itibar maliyeti. Nye'a göre cezalandırma atıf sorununa takılırken inkâr, failin kesin olarak tespit edilmesini gerektirmez. Dayanıklılık da saldırganın elde edeceği faydayı azalttığı ölçüde caydırmanın bir parçasıdır. Nye'ın 2016 ABD seçimlerine yönelik müdahaleyi gelecekte caydırılması gereken bir "gri bölge" tehdidi olarak ele alması, bilgi operasyonlarının da bu tartışmanın içinde yer aldığını gösterir. Snyder'dan bu yana ikinci planda kalan inkâr yoluyla caydırma, son on yılda siber alandan terörle mücadeleye uzanan farklı alanlarda yeniden ilgi görmektedir (Wilner & Wenger, 2021).

Dayanıklılık kavramının kendisi de tek anlamlı değildir. Bourbeau (2013, 2018), dayanıklılığın üç farklı mantıkla kullanıldığını gösterir: mevcut düzeni olduğu gibi korumayı amaçlayan sürdürme (maintenance), sistemin temel yapısına dokunmadan kenarda değişiklikler yapan marjinal uyarlama (marginality) ve şoku bir dönüşüm fırsatına çeviren yenilenme (renewal). Ön-çürütme bu üçlü içinde ikinci mantığa denk düşer: Bilgi akışını kısıtlamadan, bireyin manipülasyonu tanıma kapasitesinde küçük ama yaygın değişiklikler yaratmayı hedefler. İçerik kaldırma ve cezai yaptırım ise bilgi ortamını dışarıdan düzenleyerek mevcut durumu korumaya çalışan sürdürme mantığına daha yakındır. İlki açıklığı korumayı amaçlarken ikincisi koruma adına açıklıktan ödün verir. Yenilenme mantığı ise kurumların ve bilgi ekosisteminin köklü biçimde yeniden düzenlenmesini gerektiren, bu bölümün kapsamı dışında kalan bir ufka işaret eder.

Ön-çürütmenin caydırıcı olup olamayacağını tartışmak için üç soruyu ayırmak gerekir. İlki, caydırılanın kim olduğudur. Bilgi operasyonlarının arkasında çoğu zaman tek bir karar alıcı değil; devlet kurumları, vekil medya kuruluşları ve ticari içerik üreticilerinden oluşan bir ağ bulunur. Bu ağın her halkasının maliyet-fayda hesabı farklıdır. İkinci soru, inkârın hangi kitlede üretildiğidir. Bir operasyonun hedef ülke kamuoyunda, üçüncü ülke kamuoylarında ve uluslararası kurumlarda farklı beklenen getirileri vardır. Ön-çürütme bunların her birinde ayrı ayrı inşa edilmek zorundadır ve birinde başarılı olması ötekinde de başarılı olacağı anlamına gelmez. Üçüncü soru eşikle ilgilidir. Bilgi operasyonları ucuz ve tekrarlanabilir olduğu için tek bir başarısız kampanya saldırganı vazgeçirmez. Buna karşılık inkâr kapasitesi, her kampanyanın beklenen getirisini sürekli olarak düşürerek saldırganı hedef değiştirmeye ya da daha maliyetli yöntemlere başvurmaya zorlayabilir. Savunan devlet açısından bu tam bir caydırma değildir; yine de saldırganın kaynaklarını başka yöne kaydırması kayda değer

bir kazanımdır. Bu nedenle bölümün tezi temkinli kurulmaktadır. Ön-çürütme öncelikle bir inkâr yoluyla savunma aracıdır. Caydırmaya katkısı ise kapasitenin sürekliliğine, saldırgan tarafından görülebilmesine ve onu yürüten kurumun güvenilirliğine bağlıdır. Bu katkıdan beklenebilecek en gerçekçi sonuç, saldırıların tamamen önlenmesi değil, belirli bir hedefin saldırgan için daha az çekici hâle gelmesidir. Bu temkinin bir nedeni de literatürdeki güçlü bir karşı-argümandır. Lanoszka (2019), dezenformasyonun uluslararası siyasetteki stratejik etkisinin abartıldığını, kampanyaların hedef toplumların dış politika tercihlerini nadiren değiştirdiğini ve daha çok mevcut inançları pekiştirdiği ölçüde etkili olduğunu savunur. Bu görüş doğruysa ön-çürütmenin değeri de abartılmamalıdır. Ancak aynı argüman, ön-çürütmenin kama stratejisine karşı neden anlamlı olduğunu da açıklar: Saldırgan en çok mevcut fay hatlarını ve önyargıları kullanabildiğinde başarılı oluyorsa, savunmanın da bu fay hatlarını önceden görünür kılması gerekir.

Tepkiden Önlemeye: Ön-Çürütmenin Stratejik Mantığı

Kavramsal çerçeve, bilgi alanında inkârın zamanlamaya bağlı olduğunu ortaya koydu. Bu kısım, söz konusu inkâr kapasitesinin bireylerin zihninde nasıl inşa edildiğini, sahada nasıl uygulandığını ve nerede tökezlediğini ele almaktadır.

Kavramsal Sınır: Ön-Çürütme, İfşa ve Yalanlama

Devam etmeden önce bir ayrımı netleştirmek gerekir, çünkü uygulamada bu kavramlar sıklıkla iç içe kullanılır. Yalanlama (debunking), belirli bir yanlış iddia dolaşıma girdikten sonra onun yanlışlığını göstermektir. İfşa ve atıf (exposure, attribution), bir operasyonun arkasındaki aktörü, kanalları ve yöntemleri kamuoyuna açıklamaktır ve çoğu zaman olaydan sonra yapılır. Ön-çürütme ise hedef kitleyi belirli bir manipülasyon tekniğiyle ya da anlatıyla karşılaşmadan önce uyarmayı ve ona zayıflatılmış, çürütülmüş bir

örneğini sunmayı ifade eder. Bu bölümde "ön-çürütme" uygulamanın kendisini, "aşılama" ise dayandığı kuramı ve deneysel müdahaleleri anlatmak için kullanılmaktadır; Türkçe kaynaklarda geçen "önceden çürütme" ifadesi ön-çürütmeyle eş anlamlıdır. Ayrıca iki düzey ayırt edilmektedir. Bilişsel ön-çürütme, bireyleri belirli tekniklere ve anlatılara karşı aşılamaktır ve aşılama kuramının doğrudan uygulamasıdır. Stratejik ön-çürütme ise bir devletin, saldırganın henüz dolaşıma sokmadığı anlatıyı ve planı önceden ifşa ederek anlatı alanını daraltmasıdır. İkincisi aşılamanın teknik bileşenlerini taşımaz; ifşa ile ön-çürütmenin kesiştiği yerde durur ve kuramdan çok onun zamanlama mantığından yararlanır. Üç uygulama bir yelpaze oluşturur ve aralarındaki sınır büyük ölçüde zamanlamaya bağlıdır. Bir kampanyanın ifşası, o kampanya için sonradan yapılmış bir müdahaledir; ama aynı aktörün gelecekteki kampanyaları açısından bir ön-çürütme işlevi görebilir. Oyun kitabı daha önce ifşa edilmiş bir aktörün yeni mesajı, izleyiciyi daha hazırlıklı yakalar. Karşılaştırmalı kısımda her örneğin bu yelpazenin neresinde durduğu ayrıca belirtilmektedir.

Aşılama Kuramının Kökeni

Aşılama kuramının kökeni, uluslararası ilişkiler okurunun ilgisini çekecek kadar siyasidir. Kore Savaşı'nın ardından bir grup Amerikan savaş esirinin ülkesine dönmeyi reddetmesi, 1950'lerin Amerika'sında "beyin yıkama" korkusunu körüklemişti. Genç bir sosyal psikolog olan William McGuire bu kaygıya bir tıp metaforuyla yanıt verdi. Ona göre ikna edici saldırılara karşı direnç, tıpkı bir hastalığa karşı bağışıklık gibi, kişiyi önceden zayıflatılmış bir doza maruz bırakarak kazandırılabilirdi (McGuire, 1964). Kuram, iki bileşene dayanır. İlki, kişiye inançlarının saldırıya uğrayabileceğini bildiren ve savunma güdüsünü harekete geçiren bir tehdit uyarısıdır. İkincisi, gelecek saldırının zayıflatılmış bir örneğini, çürütülmüş hâliyle önceden sunmaktır (Lewandowsky & van der Linden, 2021).

Bu köken hikâyesinin bir ironisi de vardır. Williams'ın (2023) hatırlattığı gibi, binlerce Amerikan esirinden yalnızca yirmi bir kişi tarafını değiştirmişti ve bunların gerekçeleri ikna olmaktan çok kişisel çıkara dayanıyordu. Aşılama kuramı, bir anlamda, kısmen abartılmış bir güvenlik paniğinin içinden doğmuştur. Bu ayrıntı yalnızca tarihsel bir merak konusu değildir. Ön-çürütmenin baştan beri bir güvenlik kaygısıyla iç içe geliştiğini ve bu kaygının ölçüsü kaçtığında kendisinin de bir tehdit abartısına dönüşebileceğini hatırlatır.

Konudan Tekniğe: Ölçeklenebilirliğin Keşfi

McGuire'ın deneyleri belirli inançları belirli karşı argümanlara karşı korumaya odaklanıyordu. Bu yaklaşımın stratejik bir zaafı vardır: Savunan tarafın, saldırganın hangi yalanı yayacağını önceden bilmesi gerekir. Son on yılda bu sorun, aşılamanın hedefi belirli iddialardan manipülasyonun tekrarlanan tekniklerine kaydırılarak aşılmaya çalışılmıştır. Sahte kimliğe bürünme, kutuplaştırma ya da kaynakları itibarsızlaştırma gibi teknikleri oyuncuya bir yalan haber üreticisi rolünde deneyimleten "Bad News" adlı çevrim içi oyun (Roozenbeek & van der Linden, 2019) ve YouTube'da reklam olarak gösterilen kısa videolarla yürütülen saha deneyleri (Roozenbeek et al., 2022), katılımcıların bu teknikleri tanıma becerisinde artış bildirmiştir.

Teknik temelli aşılamanın uluslararası güvenlik açısından önemi buradadır. Bir devletin, rakibinin gelecek ay hangi yalanı yayacağını bilmesi zordur. Fakat rakibin hangi teknikleri kullandığı, geçmiş kampanyalardan büyük ölçüde bilinir. AB'nin FIMI çerçevesinin tek tek içeriklere değil, ortak bir davranış ve teknik sınıflandırmasına dayanması (EEAS, 2023), ifşa ile ön-çürütme arasında doğal bir köprü kurar. Saldırganın oyun kitabı biliniyorsa, o kitap bir sonraki oyun başlamadan kamuoyuna anlatılabilir.

Sahadan Bir Örnek: Orta Avrupa'da Mülteci Anlatıları

Teknik temelli ön-çürütmenin şimdiye kadarki en geniş ölçekli uygulamalarından biri bir teknoloji şirketinden gelmiştir. Google'ın Jigsaw birimi, 2022 sonbaharında Polonya, Çekya ve Slovakya'da Ukraynalı mültecilere yönelik iki anlatıyı hedef alan bir kampanya başlatmıştır. Bu anlatılar, mültecileri hayat pahalılığından sorumlu tutan suçlama ile mültecilerin şiddet eğilimli olduğuna dair korku söylemidir. Kampanya; sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, doğrulama örgütleri ve resmî kaynaklarla yapılan görüşmelere dayanılarak hazırlanmış altı videodan oluşmaktadır. Şirketin aktardığına göre videolar ilk iki haftada Polonya nüfusunun yaklaşık dörtte birine, Çekya ve Slovakya nüfusunun ise üçte birine ulaşmıştır (Jigsaw, t.y.).

Bu örnek, bir ülkenin toplumsal fay hatlarını hedef alan bir kama stratejisine karşı ön-çürütmenin, o fay hatları henüz patlamadan uygulanabileceğini gösterir. Hedeflenen anlatılar, Wigell'in (2019) tarif ettiği türden, mevcut ekonomik kaygıları ve yabancı korkusunu istismar eden anlatılardır. Örnek bir başka soruyu da gündeme getirir: Bilgi alanındaki savunmada artık devletler tek aktör değildir. Bir özel şirketin, devletlerarası bir savaşın yan cephesinde kimin anlatısının "manipülasyon" sayılacağına karar vermesi, egemenlik ve hesap verebilirlik açısından yanıtlanmamış sorular doğurur.

Aşının Sınırları: Süre, Doz ve Yan Etki

Ön-çürütmeyi bir güvenlik aracı olarak önermek, onun sınırlarını açıkça konuşmayı da gerektirir. İlk sınır zamandır. Boylamsal deneyler, aşılama etkisinin hatırlatma yapılmadığında birkaç hafta ile iki ay arasında söndüğünü, hafızayı tazeleyen "takviye dozların" ise azalan etkiyi yeniden güçlendirebildiğini göstermektedir (Maertens et al., 2021, 2025). Güvenlik açısından bu, caydırma literatüründeki sürekli sinyal mantığının mikro

düzeydeki karşılığıdır: İnkâr kapasitesinin değeri tek bir başarıdan değil, tekrarın güvenilirliğinden doğar.

İkinci sınır, yan etkiyle ilgilidir ve literatürdeki en canlı tartışma buradadır. Modirrousta-Galian ve Higham (2023), Bad News ve benzeri oyunlara ilişkin beş çalışmanın verisini sinyal tespit kuramının araçlarıyla yeniden analiz etmiştir. Bu analize göre oyunlar doğru ve yanlış haberi ayırt etme becerisini geliştirmemiş, katılımcıları tüm haberlere karşı daha kuşkucu hâle getirmiştir. Bağımsız bir replikasyon girişimi de benzer bir tablo bulmuştur (Graham et al., 2023). Buna karşılık kuramın öncülerinin de yer aldığı bir ekip, otuz üç deneyi ve otuz yedi bini aşkın katılımcıyı kapsayan bir meta-analizde, oyun ve video temelli müdahalelerin genel bir kuşku yaratmadan ayırt etme becerisini iyileştirdiğini ileri sürmüştür (Simchon et al., 2026). Tartışma kapanmış değildir ve meta-analizin yazarlarının müdahalelerin geliştiricileri arasında bulunması, sonucun bağımsız ekiplerce doğrulanmasını önemli kılmaktadır.

Bu metodolojik tartışma, uluslararası güvenlik açısından düşünüldüğünde stratejik bir anlam kazanır. Wigell'in (2019) kama stratejisi ve Ünver ile Ertan'ın (2024) modeli birlikte okunduğunda, birçok dezenformasyon kampanyasının asıl amacının kurumlara ve bilgiye duyulan genel güveni aşındırmak olduğu görülür. Bir devletin yürüttüğü ön-çürütme kampanyası vatandaşlarını ayrım gözetmeksizin her habere kuşkuyla yaklaşır hâle getiriyorsa, saldırganın işini kolaylaştırmış olur. Başarı ölçütü, insanların daha az şeye inanması değil, doğru olanla yanlış olanı daha iyi ayırt etmesi olmalıdır.

Üçüncü sınır kavramsaldır. Williams (2023), duygusal dil, kutuplaştırma ve karşı tarafı itibarsızlaştırma gibi tekniklerin yalnızca dezenformasyona özgü olmadığını, meşru siyasal söylemde de sıkça görüldüğünü hatırlatır. Sivil haklar konuşmaları duygusal, toplumsal hareketler ise zaman zaman kutuplaştırıcı bir dil kullanır.

Bu eleştiri, ön-çürütmeyi devlet eline teslim etmenin taşıdığı riski açıkça gösterir. "Kutuplaştırma" veya "duygu istismarı" gibi geniş kategoriler bir hükümetin elinde meşru muhalefeti damgalamak için kullanılabilir. Bu da kavramsal çerçevede ele alınan güvenlikleştirme bedelinin bir başka biçimidir.

Bu üç sınırdan bir tasarım ilkesi çıkar. Bir güvenlik aracı olarak ön-çürütme, genel "kötü içerik" kategorilerini değil, belgelenmiş ve kaynağı tespit edilmiş yabancı kampanyaların tekniklerini ve anlatılarını hedef almalıdır. Süreklilik içinde yürütülmelidir. Etkisi genel kuşku düzeyiyle değil, ayırt etme becerisiyle ölçülmelidir. Kampanyayı yürüten kurumun görevi de açıkça sınırlanmış olmalıdır; aracın meşruiyeti buna bağlıdır.

Karşılaştırmalı Bakış: Ön-Çürütme Nasıl Kurumsallaşıyor?

Kuramsal tartışma, ön-çürütmenin hangi koşullarda bir inkâr aracı işlevi görebileceğini ortaya koydu. Bu kısım, söz konusu mantığın pratikte nasıl kurumsallaştığını Giriş'te tanımlanan dört soru üzerinden incelemektedir: AB'nin ulusüstü ifşa modeli, NATO'nun ittifak içi bilgi merkezleri, İsveç ve Finlandiya'nın toplumun tamamını kapsayan savunma yaklaşımı, Birleşik Krallık'ın ön-çürütmeyi bir devlet iletişim doktrinine dönüştürmesi, Fransa'nın yasayla daraltılmış görev tanımı, karşıt örnek olarak ABD'nin kapatılan merkezi ve 2022 Ukrayna krizinde istihbaratın kamuoyuna açılması. Her örnekte yalanlama, ifşa ve ön-çürütme yelpazesinin hangi noktasının ağır bastığı ayrıca belirtilmektedir. Karşılaştırmada analiz birimi tek tek devletler değil, kurumsal modellerdir; AB ve NATO çok taraflı katmanı, diğer örnekler devlet katmanını temsil etmektedir. Avrupa devletlerinin Rusya'nın bilgi faaliyetlerine yanıtlarını tipolojik olarak sınıflandıran Hellman ve Wagnsson (2017) ile demokrasilerin açıklık ile kısıtlama arasındaki dengeyi nasıl kurduğunu inceleyen Wagnsson et al. (2025), bu karşılaştırmanın dayandığı literatürün önemli halkalarıdır.

Avrupa Birliği: Çözümle, Yanıtla, İfşa Et

AB'nin yaklaşımı, kendi raporlarının sırasında okunduğunda bir öğrenme süreci olarak görülebilir. EEAS'nin 2023'teki ilk tehdit raporu, ortak bir sınıflandırma ve çözümleme yöntemi önermiştir (EEAS, 2023). İkinci rapor bu yönteme dayalı bir ortak yanıt çerçevesi geliştirmiştir (EEAS, 2024). 2025'teki üçüncü rapor ise odağı ifşaya kaydırmıştır. Bir yıl boyunca toplanan 505 vakayı ve yaklaşık 38 bin kanalı inceleyen rapor, ağırlıklı olarak Rusya, kısmen de Çin tarafından kullanılan dijital altyapıyı haritalandırmak için bir "FIMI İfşa Matrisi" geliştirmiştir (EEAS, 2025).

Bu ifşa çabası yelpazenin ortasında durur. Bir operasyonun kanalları, aktörleri ve teknikleri olaydan sonra ifşa edilir; ancak aynı altyapıdan gelecek bir sonraki mesaj açısından bu ifşa bir ön-çürütme işlevi görür, çünkü izleyici o mesaja daha hazırlıklı yaklaşır. AB bununla yetinmemiş, ifşayı cezalandırmayla da birleştirmiştir. AB Konseyi, 8 Ekim 2024'te Rusya'nın istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerine karşı FIMI'yi de kapsayan bir yaptırım çerçevesi kabul etmiştir (Council of the European Union, 2024). Mayıs 2025'te çerçevenin kapsamı, dezenformasyona karışan Rus medya kuruluşlarının yayın lisanslarını askıya alabilecek biçimde genişletilmiş, Ekim 2025 itibarıyla yaptırımlar 47 kişi ve 15 kuruluşa uygulanır hâle gelmiştir (Council of the European Union, 2025).

AB modeli, iki caydırma mantığını, yani ifşa yoluyla inkârı ve yaptırım yoluyla cezalandırmayı, bir arada kullanan tek örnektir. Güçlü yönü de zayıf yönü de buradan doğar. Ulusüstü bir aktörün ifşaatı tek bir hükümetin açıklamasından daha fazla meşruiyet taşıyabilir. Öte yandan Çömlekçi'nin (2020) EUvsDisinfo örneğinde gösterdiği gibi, bu araçlar karşı taraftan bakıldığında enformasyon mücadelesinin bir tarafı olarak görülebilir. Ünver ve Kurnaz'ın (2022) ittifak söylemi için yaptığı Rusya merkezlilik eleştirisi de AB için büyük ölçüde geçerlidir.

NATO: İttifakın Bilgi Merkezleri

NATO'nun bu alandaki rolü doğrudan uygulayıcı olmaktan çok, bilgi üretmek ve kapasite geliştirmektir. Riga'daki Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi (StratCom COE) Ocak 2014'te çalışmaya başlamış, 1 Eylül 2014'te NATO akreditasyonu almıştır. Merkez yedi müttefik tarafından kurulmuştur ve NATO komuta yapısının bir parçası değildir (NATO StratCom COE, t.y.). Merkezin faaliyete geçtiği 2014, aynı zamanda Kırım'ın ilhak edildiği yıldır. Helsinki'deki Hibrit Tehditlerle Mücadele Avrupa Mükemmeliyet Merkezi (Hybrid CoE) ise 11 Nisan 2017'de dokuz devletin imzaladığı bir mutabakat zaptıyla kurulmuştur. Ne AB'nin ne de NATO'nun bir organıdır, ancak her ikisine hizmet eden bağımsız bir uzmanlık ağı olarak tasarlanmıştır (Hybrid CoE, t.y.).

Bu yapının arkasında açık bir ilke yatar. NATO, dayanıklılığı her şeyden önce ulusal bir sorumluluk, aynı zamanda kolektif bir taahhüt olarak tanımlar. Bu ilke 2016 Varşova taahhüdünü yenileyen 2021 belgesinde de yinelenmiştir (NATO, 2016, 2021). Dolayısıyla ittifak, müttefiklerin yerine ön-çürütme yapmaz. Onlara ortak kavramlar, eğitim ve analiz sunar. Bu iş bölümünün bir sonucu, ön-çürütme kapasitesinin müttefikler arasında eşit dağılmamasıdır. İttifakın bilgi merkezlerine katılım gönüllüdür ve bu katılımın kendisi de bir tercih göstergesidir.

Kuzey Avrupa: Savunmayı Topluma Yaymak

İsveç ve Finlandiya, ön-çürütmeyi kısa vadeli kampanyalardan çok toplumun uzun vadeli dayanıklılığı içinde düşünen modelin belirgin örnekleridir. İsveç, 1 Ocak 2022'de Psikolojik Savunma Ajansı'nı (Myndigheten för psykologiskt försvar) kurmuştur (Suliman, 2022). Ajansın talimatnamesine göre görevi, ülkenin psikolojik savunmasını barış zamanında ve yüksek hazırlık durumunda koordine etmek, İsveç'e ya da İsveç çıkarlarına yönelik uygunsuz bilgi etkisini ve diğer yanıltıcı bilgileri tespit edip

analiz etmek ve halkın direncini güçlendirmektir. Aynı metin, ajansın faaliyetlerinde açık ve demokratik toplumu ve özgür kanaat oluşumunu gözetmesini de açıkça şart koşar (SFS 2021:936, 2021, § 2). Kurum yeni olsa da kavram eskidir. Ajans yetkililerinin de vurguladığı gibi psikolojik savunma, Soğuk Savaş'ın başında ortaya çıkmış bir kavramdır ve İsveç'in yaklaşık yetmiş yıllık bir birikimine dayanır (Kozłowski, 2024). Ajans savunma bakanlığına bağlı bir kamu kurumudur; ancak dikkat çeken yanı, görevinin yasal bir metinle tanımlanmış ve özgür kanaat oluşumunu koruma yükümlülüğüyle sınırlanmış olmasıdır. Yelpaze açısından İsveç modeli, ifşa kapasitesini toplumsal hazırlıkla birleştiren bir yapıdır.

Finlandiya'nın yaklaşımı ise güvenlik kurumlarından çok eğitim sistemine dayanır. Ülke, ilk ulusal medya okuryazarlığı politikasını 2013'te açıklamış, 2019'da Eğitim ve Kültür Bakanlığı bu politikayı tüm yaş gruplarını kapsayacak biçimde güncellemiştir (Ministry of Education and Culture, 2019). Sonuç, uluslararası karşılaştırmalara da yansımıştır. Açık Toplum Enstitüsü–Sofya'nın dezenformasyona karşı toplumsal dayanıklılığı ölçen Medya Okuryazarlığı Endeksi'nde Finlandiya, endeksin yayımlanmaya başladığı 2017'den beri ilk sıradadır (Lessenski, 2023).

Kuzey Avrupa modeli, aşılama araştırmalarının en çok vurguladığı sorunlardan birine, yani etkinin hızla sönmesine yapısal bir yanıt verir. Medya okuryazarlığı tüm yaş gruplarını kapsayan kalıcı bir politika hâline geldiğinde, "takviye doz" tek seferlik bir kampanyaya değil, eğitimin ve kamusal yaşamın olağan akışına dönüşür. Bu yönüyle Finlandiya modeli, yelpazenin en saf ön-çürütme ucunda durur: Belirli bir saldırıyı beklemeden genel bir direnç inşa eder. Ancak modelin bir ön koşulu vardır. Medya Okuryazarlığı Endeksi'nin eğitim ve medya özgürlüğünün yanında toplumsal güveni de ölçmesi (Lessenski, 2023), Finlandiya'nın başarısında eğitim politikası kadar yüksek güven düzeyinin de payı olduğunu düşündürür. Güvenin düşük olduğu bir toplumda aynı

uyarı bir yönlendirme girişimi olarak algılanabilir. Bu da modelin başka bağlamlara ne ölçüde taşınabileceği sorusunu doğurur.

Birleşik Krallık: Ön-Çürütmeyi Doktrine Yazmak

Birleşik Krallık, ön-çürütmeyi kamu iletişiminin resmî bir aracı olarak en açık biçimde tanımlayan ülkedir. Hükümet İletişim Servisi'nin 2018'de geliştirdiği RESIST çerçevesinin 2021'de güncellenen ikinci sürümü, "aşılamayı" yanlış bilgi yaygınlaşmadan önce başvurulacak proaktif seçenekler arasında saymaktadır. Kılavuz, Cambridge Üniversitesi'nin geliştirdiği GoViral! oyununu da örnek olarak sunar (Government Communication Service, 2021). Oyun, Cambridge Üniversitesi, Birleşik Krallık Kabine Ofisi ve Dünya Sağlık Örgütü'nün iş birliğinin ürünüdür (World Health Organization, 2021); yani hükümetin kendisi de geliştirme sürecinde yer almıştır. Çerçevenin 2025'te üçüncü sürümü yayımlanmıştır (Government Communication Service, 2025).

RESIST 2'yi bu bölüm açısından özellikle değerli kılan iki unsur vardır. Birincisi, kılavuz iletişimi açıkça caydırma mantığıyla ilişkilendirir. Hükümet, kalıcı biçimde düşmanca davranan bir aktöre karşı politika düzeyinde bir adım attığında, buna eşlik eden iletişim faaliyetlerinin bir caydırma duruşunun parçası olarak taşıdığı sinyal değeri üzerinde düşünülmelidir. Kılavuz, 2018 Salisbury zehirlenmesi örneğinde de bu yaklaşımı anlatır. Rusya kaynaklı kırktan fazla "alternatif açıklamayı" tek tek yalanlamak yerine kampanyanın genel stratejisi kamuoyuna gösterilmiş ve bu çaba, müttefiklerle koordineli yaptırımlara uzanan bir sürecin parçası olmuştur. Yelpaze açısından Salisbury bir ifşa uygulamasıdır; ancak kılavuz, saldırganın stratejisini ifşa ederek ortaya çıkan yeni riskleri önceden çürütmeyi kısa vadeli yanıtlar arasında açıkça sayar (Government Communication Service, 2021). Böylece tekil iddialardan çok saldırganın oyun kitabını hedef alan mantık, bir devlet pratiğine dönüşmüş olur.

İkincisi, kılavuz kendi sınırlarını da yazar. Hükümetin her yanlış ya da yanıltıcı bilgiye yanıt vermesinin gerekmediği, hükümetin hakikatin hakemi ya da kamusal tartışmanın denetçisi rolünü üstlenmemesi gerektiği açıkça vurgulanır. Kılavuz ayrıca dezenformasyona karşı iletişimin parti siyasetinden ve seçim iletişiminden ayrı tutulması gerektiğini belirtir (Government Communication Service, 2021). Bu öz-sınırlama, kavramsal çerçevede tartışılan güvenlikleştirme bedeline karşı kurumsal bir sigorta işlevi görür.

İstihbaratı Kamuya Açmak: 2022 Ukrayna Krizi

Ukrayna krizi, stratejik ön-çürütmenin uluslararası ilişkilerdeki en yüksek ölçekli uygulamasıdır. Ocak ve Şubat 2022'de ABD ve Birleşik Krallık, Rusya'nın niyetlerine ve olası işgal gerekçelerine ilişkin istihbarat değerlendirmelerini kamuoyuyla eşi az görülür bir sıklıkta paylaşmıştır. Dylan ve Maguire'a (2022) göre bu açıklamaların ölçeği, biçimi ve önleyici niteliği, liberal demokrasilerin istihbaratı kullanma biçiminde önemli bir evrimi temsil etmektedir. Bununla birlikte uygulamanın tarihsel öncülleri vardır. Yazarlar bu yaklaşımın şeffaflık açısından olumlu olduğunu, ancak sürdürülebilmesi için dikkatli bir risk yönetimi gerektirdiğini vurgular. Bu tercih kolay değildir: Gizli bilginin açıklanması kaynakları ve yöntemleri riske atar ve devletleri ifşa ile gizlilik arasında sürekli bir ikilemle karşı karşıya bırakır (Carnegie & Carson, 2020).

Bu vaka, stratejik ön-çürütmenin en açık devlet uygulamasıdır ve Ünver ile Ertan'ın (2024) çerçevesine büyük ölçüde uyar. Savunan taraf, karşı tarafın anlatısını çürütme kapasitesini kampanyadan önce göstermiş ve uluslararası kamuoyunu önceden hazırlamıştır. Bunun Moskova'nın işgal için bir "haklı gerekçe" anlatısı kurma imkânını en azından Batılı ve müttefik kamuoylarında daralttığı ileri sürülebilir; stratejik anlatılar

literatürünün diliyle, saldırganın anlatısı dolaşıma girmeden önce rakip bir anlatı kurulmuştur (Miskimmon et al., 2013). Ancak bu bir hipotezdir ve etkinin hedef kitleye göre değişmesi beklenir; ABD ve Birleşik Krallık'ın güvenilirliğinin daha sınırlı olduğu ülkelerde aynı açıklamaların benzer bir etki yarattığını gösteren bir kanıt yoktur. Vaka, ön-çürütmenin sınırlarını da açıkça gösterir. İşgal engellenememiştir. Bu, bölümün kuramsal kısımda yaptığı ayrımı doğrular: Ön-çürütme saldırganın bilgi alanındaki kazancını azaltarak bir savunma işlevi görebilir, ama askerî kararlılığını tek başına caydıramaz. Yöntemin etkisi, açıklama yapan devletin geçmişteki güvenilirliğine de sıkı sıkıya bağlıdır. Dylan ve Maguire'ın (2022) da hatırlattığı gibi, 2003 Irak Savaşı öncesinde istihbaratın kamuoyu önünde kullanılmasının bıraktığı iz, bu güvenilirliğin ne kadar kırılgan olduğunu gösterir.

Yasal Sınırlama ve Siyasal Meşruiyet: Fransa ve ABD

Fransa'nın 2021'de kurduğu VIGINUM, kurumsal tasarım açısından öğretici bir örnektir. Başbakanlığa bağlı Savunma ve Ulusal Güvenlik Genel Sekreterliği (SGDSN) bünyesinde kurulan servisin görevi, ulusun temel çıkarlarına zarar verebilecek nitelikteki yabancı dijital müdahale operasyonlarını tespit etmek ve analiz etmektir (Décret n° 2021-922, 2021). Görev tanımı bilinçli olarak dardır: Servisin konusu genel olarak yanlış bilgi değil, yabancı bir aktöre dayanan dijital müdahale operasyonlarıdır. Faaliyetlerini izleyen bir etik ve bilim komitesi de aynı düzenlemeyle kurulmuştur (Le Monde du Droit, 2021). VIGINUM bağımsız bir kurum değildir; ancak yetkisinin hukuki bir metinle sınırlanmış olması, onu iç siyasal tartışmanın hakemi olmaktan koruyan bir güvence işlevi görür. Yelpaze açısından servis, tespit ve ifşaya dayanır.

ABD örneği ise madalyonun öteki yüzünü gösterir. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde 2016'da başkanlık kararnamesiyle kurulan Küresel Etkileşim Merkezi (Global Engagement Center, GEC), aynı

yıl çıkarılan 2017 mali yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası'yla yabancı devlet ve devlet dışı aktörlerin propaganda ve dezenformasyon faaliyetlerine karşı koymakla görevlendirilmişti. Merkez, bazı Kongre üyelerinin ABD'deki dijital platformlarda ifadeyi kısıtlamakla suçlanan ortak kuruluşlarla ilişkisini eleştirmesinin ardından yasal yetkisi uzatılmayınca 23 Aralık 2024'te kapanmıştır (Weed, 2024). Görev tanımı yasayla yabancı propagandaya karşı koymakla sınırlı bir kurumun bile, faaliyetlerinin iç tartışmaya temas ettiği algısı doğduğunda siyasal meşruiyetini kaybedebildiğini gösteren bu vaka, karşılaştırmaya bir karşıt örnek olarak eklenmiştir.

Karşılaştırmanın Söyledikleri

Tablo 1. Ön-çürütmenin kurumsallaşması: dört karşılaştırma sorusuna göre modeller, karşıt örnek ve Türkiye

Katman	**Örnek**	**Kurumsal konum**	**Yelpazedeki ağırlık**	**Caydırma mantığı**	**Görevi sınırlayan yazılı kural**
Çok taraflı	AB	Ulusüstü (EEAS, Konsey)	İfşa	İnkâr–ifşa + cezalandırma (yaptırım)	Var: Konsey yaptırım kararları ve FIMI tanımı
Çok taraflı	NATO	İttifaka bağlı, komuta yapısı dışı merkezler	Analiz ve kapasite geliştirme	İnkâr–toplumsal direnç (kolektif)	Kısmen: kuruluş mutabakatları, ulusal sorumluluk ilkesi
Devlet	İsveç	Savunma bakanlığına bağlı ajans	İfşa ve toplumsal hazırlık	İnkâr–ifşa ve toplumsal direnç	Var: SFS 2021:936 § 2 (özgür kanaat oluşumunu koruma)

Katman	Örnek	Kurumsal konum	Yelpazedeki ağırlık	Caydırma mantığı	Görevi sınırlayan yazılı kural
Devlet	Finlandiya	Eğitim sistemi	Bilişsel ön-çürütme (genel direnç)	İnkâr–toplumsal direnç	Gerekmez: güvenlik kurumu değil, eğitim politikası
Devlet	Birleşik Krallık	Hükümet iletişim servisi	İfşa ve bilişsel ön-çürütme	İnkâr–ifşa + sinyal	Var: RESIST 2 öz-sınırlama ilkeleri
Devlet	Fransa (VIGINUM)	Başbakanlığa bağlı servis	Tespit ve ifşa	İnkâr–ifşa	Var: Décret 2021-922, etik ve bilim komitesi
Karşıt örnek	ABD (GEC, 2016–2024)	Dışişleri Bakanlığı birimi	Karşı anlatı ve ifşa	İnkâr–ifşa	Var: 2017 mali yılı NDAA (yabancı propagandayla sınırlı)
Uygulama örneği	ABD ve Birleşik Krallık (2022)	Hükümetler ve istihbarat servisleri	Stratejik ön-çürütme	İnkâr–ifşa + sinyal	Yok: tekil siyasi karar
Karşılaştırma	Türkiye (DMM)	Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı birimi	Yalanlama	Stratejik caydırma yok; iç cezai önleme (217/A)	Kamuya açık yazılı görev ve öz-sınırlama kuralı yok

Kaynak: Yazar tarafından, Giriş'te belirtilen birincil belgeler üzerinden derlenmiştir. Not: "İnkâr–ifşa" operasyonun aktör ve yöntemlerinin açıklanmasını, "inkâr–toplumsal direnç" hedef kitlenin genel direncinin artırılmasını, "cezalandırma" yaptırımı, "sinyal" ise iletişimin bir politika yanıtına eşlik etmesini ifade eder.

Bu örnekler birlikte okunduğunda ön-çürütmenin tek başına değil, bir araç bileşiminin parçası olarak işe yaradığı görülür: AB'de yaptırımla, Birleşik Krallık'ta politika yanıtıyla, Ukrayna krizinde ise diplomatik koordinasyonla birlikte kullanılmıştır.

Kurumsal tasarıma ilişkin sonuç ise daha incedir. Örneklerin hiçbiri hükümetten bağımsız bir kurum değildir. İsveç'in ajansı bir kamu kurumu, RESIST bir hükümet iletişim doktrini, VIGINUM ise başbakanlığa bağlı bir servistir. Onları ayırt eden, görevlerinin yasal ya da yazılı bir metinle daraltılmış olması ve bu metnin öz-sınırlama hükümleri içermesidir: İsveç'te özgür kanaat oluşumunu koruma yükümlülüğü, RESIST'te hükümetin hakikatin hakemi olmayacağı ilkesi, Fransa'da yabancı müdahaleyle sınırlanmış bir görev ve bir etik komite. ABD'nin GEC deneyimi ise yasal bir görev tanımının bile tek başına yetmediğini gösterir; yabancı propagandaya karşı kurulmuş bir kurum, iç siyasette taraf olarak görüldüğünde kapanabilmektedir.

Süreklilik de aynı ölçüde önemlidir. İsveç'in psikolojik savunması Soğuk Savaş'tan, Finlandiya'nın medya okuryazarlığı politikası on yılı aşkın bir süreden beslenmektedir; aşılama araştırmalarının takviye bulgusunun kurumsal düzeydeki karşılığı budur. Türkiye açısından bu karşılaştırmanın verdiği ders doğrudan bir aktarım değil, bir karşıtlıktır. Finlandiya modelinin dayandığı yüksek toplumsal güven, Türkiye'de bulunmayan koşulun ta kendisidir. Bu nedenle aşağıdaki değerlendirme başarılı modelleri kopyalamayı değil, onların hangi koşullara dayandığını ve bu koşulların Türkiye'de nasıl inşa edilebileceğini sormaktadır.

Türkiye: Yalanlamadan Önleyici Dayanıklılığa

Türkiye, bu tartışmanın hem hedefi hem de aktörüdür. Bir yandan dış kaynaklı bilgi operasyonlarına konu olmuş bir ülkedir. 2015'te bir Rus savaş uçağının düşürülmesi, 2016 darbe girişimi ve aynı yıl Rusya'nın Ankara Büyükelçisi'nin öldürülmesi gibi kritik anlarda Rus medyasının gerçek belirsizlikleri büyüttüğü, fırsatçı uydurmalara başvurduğu ve birbiriyle çelişen anlatıları aynı anda dolaşıma soktuğu belgelenmiştir (Costello, 2018). Ünver (2019) de 2015–2019 döneminde Rusya kaynaklı bilgi operasyonlarının

Türkiye'deki bilgi ekosistemine nasıl yayıldığını ampirik olarak haritalandırmıştır. Öte yandan Türkiye'nin kendisi de bilgi alanında etkin bir aktördür. Twitter, Haziran 2020'de iktidar partisinin gençlik kollarıyla ilişkilendirdiği 7.340 hesabı kaldırmıştır. Ağı inceleyen Stanford İnternet Gözlemevi raporuna göre bu hesaplar yaklaşık 37 milyon paylaşım yapmış ve ağırlıklı olarak Türkiye'deki kullanıcılara yönelik iktidar yanlısı ve muhalefet karşıtı içerik yaymıştır (Grossman et al., 2020). Bu, dış kaynaklı bir operasyon değildir. Ama Türkiye'de bilgi alanındaki resmî ya da resmîye yakın aktörlerin rolünün yalnızca savunmacı olmadığını gösterir ve herhangi bir ön-çürütme girişiminin güvenilirliğini doğrudan etkiler. Türkiye'nin TRT World ve Anadolu Ajansı'nın yabancı dillerdeki yayınları üzerinden yürüttüğü uluslararası yayıncılık da bu aktörlüğün kamu diplomasisi boyutunu oluşturur. Dezenformasyonla mücadelenin kurumsallaşması bu iki yönlü tabloya eklenmiştir; Türkiye son yıllarda bu alanda bir merkez kurmuş ve onu bölgesel bir model olarak sunmaya başlamıştır (Şehitoğlu, 2024). İttifak düzleminde de karma bir tablo vardır. Türkiye 4 Eylül 2019'dan beri Helsinki'deki Hybrid CoE'nin katılımcı devletleri arasındadır (Hybrid CoE, 2024). Buna karşın Riga'daki NATO StratCom COE'nin kendi sitesinde sıralanan katılımcı devletler arasında yer almamaktadır (NATO StratCom COE, t.y.). Bu kısım, Türkiye'nin mevcut yaklaşımını Giriş'te tanımlanan dört soruyla değerlendirmekte ve ön-çürütmeye dayalı bir dönüşümün nereden başlayabileceğini tartışmaktadır.

Bir Merkez, Bir Kanun: Mevcut Model

Türkiye'nin dezenformasyonla mücadele yapısı iki temel üzerine kuruludur. Birincisi, Ağustos 2022'de Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde müstakil bir birim olarak kurulan Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'dir (DMM). Merkezin resmî tanımında görevi, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yürütülen psikolojik harekât, propaganda ve algı faaliyetlerini takip etmek,

değerlendirmek ve ilgili kamu kurumlarıyla iş birliği içinde gerekli tedbirleri almak olarak tarif edilmektedir (İletişim Başkanlığı, t.y.). Merkezin görev ve yetkilerini düzenleyen kamuya açık bir mevzuat metnine bu çalışma kapsamında ulaşılamamıştır; resmî tanım, Başkanlığın yayımladığı bir el kitapçığına dayanmaktadır. Merkez düzenli dezenformasyon bültenleri yayımlamakta, olağanüstü dönemlerde bu bültenleri sıklaştırmaktadır. 6 Şubat 2023 depremlerinin ardından ayrıca bir "Dezenformasyon Bildirim Servisi" kurulmuş, kısa sürede yaklaşık 6.200 bildirim alındığı açıklanmıştır (Şehitoğlu, 2024). Merkezin 2025 almanağına göre o yıl 35 bülten hazırlanmış, sosyal medya hesapları üzerinden de 337 yalanlama yayımlanmıştır (Habertürk, 2026). DMM yalnızca yurt içindeki iddialara yanıt vermemekte, uluslararası bilgi rekabetinde de konum almaktadır. Ocak 2025'te yayımlanan Filistin özel sayısı, İsrail'in Gazze savaşı süresince yürüttüğü dezenformasyon kampanyalarını konu edinen bir bülten olarak sunulmuştur (Bengütürk, 2025). Bu yapı, özellikle afet gibi olağanüstü dönemlerde resmî bilginin tek bir merkezden hızla duyurulmasını ve vatandaş bildirimlerinin toplanmasını sağlayan bir koordinasyon kapasitesi yaratmıştır. Aşağıdaki değerlendirme bu kapasiteyi yok saymamakta, onun hangi stratejik mantığa hizmet ettiğini sorgulamaktadır.

İkinci temel hukukidir ve iki aşamada kurulmuştur. 2020'de yürürlüğe giren 7253 sayılı Kanun, 5651 sayılı Kanun'da değişiklik yaparak Türkiye'den günlük erişimi bir milyonu aşan sosyal ağ sağlayıcılara yurt içinde temsilci atama, kullanıcı verilerini yurt içinde saklama ve içerik kaldırma ile erişim engelleme taleplerine kırk sekiz saat içinde yanıt verme yükümlülükleri getirmiştir. Temsilci atamayan sağlayıcılar için idari para cezasından bant genişliğinin yüzde doksana kadar daraltılmasına uzanan kademeli yaptırımlar öngörülmüştür (7253 sayılı Kanun, 2020). İki yıl sonra, 13 Ekim 2022'de TBMM'de kabul edilip 18 Ekim 2022'de Resmî

Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7418 sayılı Kanun'la Türk Ceza Kanunu'na 217/A maddesi eklenmiştir (7418 sayılı Kanun, 2022). Madde, halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak saikiyle ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığıyla ilgili gerçeğe aykırı bir bilgiyi kamu barışını bozmaya elverişli biçimde alenen yaymayı bir ila üç yıl hapis cezasıyla yaptırıma bağlamaktadır (Balcı & Çakır, 2023). Avrupa Konseyi'nin Venedik Komisyonu, düzenleme henüz tasarı aşamasındayken 7 Ekim 2022'de yayımladığı ve aynı ay genel kurulunda onayladığı acil görüşte, hükmün ifade özgürlüğüne müdahale niteliği taşıdığı sonucuna varmış ve yasalaşmamasını tavsiye etmiştir (Venice Commission, 2022a). Türk makamları ise görüş taslağına 6 Ekim 2022'de yazılı yorumlarını sunmuştur (Venice Commission, 2022b). Türk hukuk literatüründe de tanımdaki belirsizliğin caydırıcı bir etki yaratabileceği tartışılmıştır (Akyürek, 2022). Anayasa Mahkemesi ise ana muhalefet partisinin iptal başvurusunu 8 Kasım 2023'te altı üyenin karşı oyuna karşın sekiz üyenin oyuyla reddetmiştir (Medyascope, 2023; Sarsıkoğlu, 2024).

Bu unsurlar birlikte okunduğunda Türkiye modelinin baskın mantığı ortaya çıkar: olaydan sonra yalanlama, tekil içeriğin kaldırılması ve gerektiğinde cezai yaptırım. Bu mantık, uluslararası güvenlik literatüründeki anlamıyla bir cezalandırma yoluyla caydırma değildir. Caydırma kuramında cezalandırma tehdidinin muhatabı saldırgan devlet ya da onun vekilleridir. 217/A'nın muhatabı ise Türkiye'nin yargı yetkisi içindeki bireylerdir ve hüküm, ceza hukukundaki genel önleme işlevini görür. 7253 sayılı Kanun'un getirdiği temsilci ve hızlı kaldırma yükümlülükleri de aynı yönde işler: Bunlar yabancı bir operasyonun ağını görünür kılmaktan çok tekil içeriklerin kaldırılmasına hizmet eder. Bourbeau'nun (2013) ayrımıyla bu, bilgi ortamını dışarıdan düzenleyerek mevcut durumu korumaya çalışan bir sürdürme mantığıdır. Dolayısıyla Türkiye modeli, dış tehdide yönelik stratejik bir caydırma aracından çok iç

bilgi ortamını düzenleyen bir iç düzenleyici-cezai modeldir. Merkezin resmî dilinin tehdidi dış kaynaklı bir psikolojik harekât olarak tanımlaması ile kullanılan araçların iç muhataplara yönelmesi arasındaki uyumsuzluk da buradan doğar. Merkezî hükümet birimlerinin yurt içindeki iddialara yanıt vermesi Türkiye'ye özgü değildir; RESIST 2 de hükümetin iç yanlış bilgiye yanıtını dışlamaz, yalnızca sınırlar. Fark, bu yanıtın hangi yazılı kurallarla sınırlandığındadır ve Giriş'te tanımlanan dördüncü soru Türkiye için olumsuz yanıtlanmaktadır: Görevi sınırlayan kamuya açık bir metin ve İsveç'teki gibi açık bir öz-sınırlama hükmü bulunmamaktadır.

Güvenilirlik Açmazı

Önceki kısımlar, ön-çürütmenin etkisinin onu yürüten aktörün güvenilirliğine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterdi. Ünver ve Ertan'ın (2024) çerçevesinde de inkâr kapasitesinin dayanağı, önceden kazanılmış güvenilirliktir. Türkiye'nin mevcut yapısı bu açıdan ciddi bir sınamayla karşı karşıyadır.

Sorun, merkezin içeriklerinin tek tek doğru ya da yanlış olmasından çok, hangi içeriklerin hedef seçildiğiyle ilgilidir. Bu konudaki kamuya açık nicel değerlendirme, bağımsız gazetecilik platformu journo'nun yaptığı ve Cumhuriyet gazetesinin aktardığı bir incelemedir. Habere göre bültenlerin yayımlandığı ilk yedi ayda 31 haber kuruluşu toplam 87 kez bültenlerde anılmış ve bunların neredeyse tamamı bağımsız ya da muhalif yayın organlarından oluşmuştur (Cumhuriyet, 2023). Bu veri iki nedenle temkinle okunmalıdır: İncelemenin özgün metnine ulaşılamamıştır ve aktaran gazete, bültenlerde en sık anılan kuruluşlar arasındadır. Bu nedenle tartışmayı tek bir basın incelemesine bırakmamak için bu bölüm kapsamında daha yakın bir dönemi kapsayan bir içerik analizi yapılmıştır.

Analiz için kamuya açık arşivde erişilebilen 110 ile 214 arasındaki sayılardan, yaklaşık Ocak 2024 ile Temmuz 2026 arasını

kapsayan ve her dördüncü sayıyı içeren sistematik bir örneklem alınmıştır; erişilemeyen bir sayı bir sonrakiyle değiştirilmiştir. Örneklemdeki 27 bültende yer alan 201 iddia dört bakımdan kodlanmıştır: iddianın konusu, bültende iddiayı yaydığı belirtilen kaynak, iddianın yabancı bir devlete, yabancı medyaya ya da yurt dışı kaynaklı bir kampanyaya bağlanıp bağlanmadığı ve bültenin manipülasyon tekniğini açıklayıp açıklamadığı (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi [DMM], 2024–2026). Kodlama kuralları şöyledir: Konu, iddianın ana içeriğine göre sekiz kategoriden birine atanmıştır. Yayan kaynak, bültenin iddiayı yayan olarak gösterdiği ifadeye göre kodlanmış; hem basın hem sosyal medya anılıyorsa basın kategorisi esas alınmıştır. Yabancı aktöre atıf, bültenin iddiayı açıkça yabancı bir devlete, yabancı medyaya ya da yurt dışı kaynaklı bir kampanyaya bağlaması durumunda "var" kodlanmıştır. Manipülasyon tekniği ise bültenin yalnızca doğru bilgiyi vermekle kalmayıp içeriğin nasıl üretildiğini ya da çarpıtıldığını adlandırması durumunda (eski ya da başka yere ait görüntü, yapay zekâyla üretim, kırpma ya da bağlamdan koparma, başlık çarpıtma, uydurma belge ya da alıntı, kurum taklidi) "var" kodlanmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de özetlenmiştir.

Bulgular, merkezin resmî görev tanımı ile pratiği arasındaki uyumsuzluğu sayılarla da göstermektedir. İddiaların yalnızca 18'i (%9) yabancı bir aktöre bağlanmıştır. Bunların 12'si Gazze savaşı bağlamında İsrail'in resmî hesaplarına ya da medyasına ilişkindir; Rus medyasına bağlanan iddia sayısı ise birdir. Buna karşılık iddiaların %79'u dış politika dışındaki konulara ilişkindir; kamu hizmetleri ve yönetim, ekonomi ve iç siyaset tek başına iddiaların yaklaşık %43'ünü oluşturmaktadır. İddiaların %43'ünün kaynağı genel olarak "bazı basın yayın organları", %41'inin kaynağı ise sosyal medya hesapları olarak gösterilmiştir. Yayın organının adının verildiği iddia sayısı yalnızca ikidir. İki çalışmanın analiz birimi farklı olsa da (journo yayın organı anılmalarını, bu bölüm iddiaları

saymaktadır), bu bulgu journo incelemesinin kapsadığı ilk dönemle karşılaştırıldığında bültenlerin yayın organlarını adıyla anma pratiğinden büyük ölçüde vazgeçtiğini düşündürmektedir.

Yabancı aktöre yapılan atıfların içeriği de öğretici bir tablo sunar. Bu atıfların üçte ikisinin Gazze savaşı bağlamında İsrail'e yönelmesi, merkezin dışa dönük faaliyetinin Türkiye'yi hedef alan yabancı operasyonları ifşa etmekten çok Türkiye'nin dış politika tutumuna paralel bir anlatı rekabeti yürüttüğünü düşündürmektedir. Bölümün kendi ayrımıyla ifade edilirse bu faaliyet toplumsal savunmadan çok kamu diplomasisine yakındır. Bu kendi başına bir kusur değildir. Ancak yabancı bilgi manipülasyonuna karşı savunma ile dış politika iletişiminin aynı kurum ve aynı bülten içinde yürütülmesi, iki işlevin güvenilirliğini birbirine bağlar: Birine yönelen kuşku ötekine de sıçrar.

Ön-çürütme açısından en önemli bulgu, iddiaların yalnızca %28'inde eski ya da başka bir ülkeye ait görüntü, yapay zekâyla üretilmiş içerik veya başlık çarpıtma gibi bir manipülasyon tekniğinin açıklanmasıdır. Bu değişken sınır durumlarına duyarlıdır; "yapay zekâ destekli" gibi genel etiketler de teknik açıklaması sayıldığında oran üçte bire yaklaşmaktadır. Her iki durumda da iddiaların çoğunluğu, teknik görünür kılınmadan resmî bilgiyle düzeltilmektedir. Bültenler yelpazenin yalanlama ucunda durmakta ve ağırlıklı olarak iç bilgi ortamına yönelmektedir; yabancı kaynaklı operasyonların ifşası istisnadır. Örneklemin iki yarısı karşılaştırıldığında basın kaynaklı iddiaların payı %35'ten %50'ye çıkmıştır ve bu artış istatistiksel olarak anlamlıdır (iki oran z testi, $z = 2{,}14$, $p = 0{,}03$). Yabancı aktöre atıf (%11'den %7'ye) ve teknik açıklama (%33'ten %23'e) oranlarındaki düşüş aynı yönde olmakla birlikte, alt örneklem büyüklükleri dikkate alındığında anlamlı değildir.

Tablo 2. Dezenformasyon bültenlerindeki iddiaların dağılımı (sistematik örneklem, Sayı 110–214, n = 201)

Boyut	**Kategori**	**İddia sayısı**	**Oran (%)**
Konu	Kamu hizmetleri ve yönetim	44	21,9
Konu	Dış politika ve uluslararası gelişmeler	42	20,9
Konu	Ekonomi ve maliye	23	11,4
Konu	Göç ve sığınmacılar	22	10,9
Konu	Güvenlik ve asayiş	22	10,9
Konu	İç siyaset	19	9,5
Konu	Afet, kaza ve çevre	13	6,5
Konu	Diğer	16	8,0
Yayan kaynak	"Bazı basın yayın organları" (ad verilmeden)	86	42,8
Yayan kaynak	Sosyal medya hesapları	82	40,8
Yayan kaynak	Yabancı devlet hesabı ya da yabancı medya	10	5,0
Yayan kaynak	Terör örgütü propaganda hesapları	5	2,5
Yayan kaynak	Adı verilen yerli yayın organı ya da program	2	1,0
Yayan kaynak	Belirtilmemiş ya da diğer	16	8,0
Yabancı aktöre atıf	Var	18	9,0
Manipülasyon tekniğinin açıklanması	Var	56	27,9

Kaynak: Yazar tarafından DMM (2024–2026) üzerinden kodlanmıştır. Not: Hem basın hem sosyal medya anılan iddialar basın kategorisinde sayılmıştır; kodlama kuralları metinde verilmiştir.

Stratejik açıdan asıl sorun, bu tablonun kurumun toplumun önemli bir kesiminde taraflı algılanmasına zemin hazırlamasıdır. Resmî görevi dış kaynaklı psikolojik harekâtla mücadele olan bir kurumun asıl olarak hükümet politikalarına ve kamu yönetimine ilişkin iddialara yanıt vermesi, Williams'ın (2023) uyardığı riskin, yani ön-çürütme kategorilerinin meşru eleştiriyi damgalamak için kullanılabileceği kaygısının Türkiye bağlamındaki karşılığıdır.

Toplumsal güven düzeyi de bu açmazı derinleştirir. Açık Toplum Enstitüsü–Sofya'nın 2023 Medya Okuryazarlığı Endeksi'nde Türkiye, 41 Avrupa ülkesi arasında 36. sırada yer almıştır (Lessenski, 2023). Endeks, eğitimin niteliği, medya özgürlüğü ve toplumsal güven gibi göstergeleri birleştirdiği için bu sıralama bireysel becerilerin yanında kurumsal güvene ilişkin bir tabloya da işaret eder. Bu durum, Finlandiya modelinin Türkiye'ye doğrudan aktarılamayacağını gösterir. Aynı zamanda ön-çürütmenin Türkiye'de kimin ağzından yapılacağı sorusunu da önemli kılar. Güvenin düşük olduğu bir ortamda doğrudan merkezî hükümetten gelen bir "uyarı", koruma olarak değil yönlendirme olarak algılanma riskini taşır.

Kullanılmayan Bir Birikim

Türkiye'de ön-çürütmeye dair bilgi ve deneyim sanıldığından fazladır, ancak bu birikim büyük ölçüde devlet dışındadır. NATO'nun desteğiyle 2020 sonunda başlayan "Türkiye'de Dezenformasyon Direnci İnşa Etmek" projesi kapsamında yaklaşık 670 kişi bir eğitim programına katılmış, eğitici eğitimini tamamlayan 20 eğitmen yaklaşık 350 kişiye daha ulaşmıştır. Projenin çıktısı olan kitap, aşılamayı (prebunking) Türkçe literatüre bir mücadele yöntemi olarak taşımıştır (Erdoğan et al., 2022). Bağımsız doğrulama platformu Teyit, BBC Media Action, Cambridge Üniversitesi ve Jigsaw'ın hazırladığı uygulamalı ön-çürütme rehberinin Türkçe sürümünü 2024'te yayımlamıştır (Şahin, 2024). Türkiye'nin 2019'dan beri katılımcısı olduğu Hybrid CoE de ortak eğitim ve analiz kapasitesine erişim imkânı sunmaktadır.

Bu tablo, Türkiye'nin sıfırdan başlamak zorunda olmadığını göstermektedir. Eksik olan bilgi değil, bu bilgiyi devlet kapasitesiyle buluşturan, görevi yazılı olarak sınırlanmış ve gündelik siyasi iletişimden ayrışan bir kurumsal köprüdür. Karşılaştırmalı kısımda görülen başarılı örneklerin ortak paydası da budur.

Afet Alanı: Ön-Çürütme İçin En Uygun Başlangıç Noktası

Türkiye'de önleyici bir modele geçişin nereden başlayabileceği sorusuna bu bölümün önerisi açıktır: afet iletişimi. Bu önerinin üç gerekçesi vardır.

Birincisi, afet dönemlerindeki dezenformasyon büyük ölçüde öngörülebilir kalıplar izler. 6 Şubat depremlerinde sosyal medyada yaşanan bilgi kirliliği, Türkçe literatürde ayrıntılı biçimde belgelenmiştir (Aydın, 2023). Yeni bir büyük deprem için tarih veren "kehanetler", yardımların bilinçli olarak engellendiği iddiaları ya da belirli toplumsal grupları suçlayan anlatılar gibi kalıplar, krizden krize tekrar etme eğilimindedir. Teknik temelli aşılamanın en güçlü olduğu alan, tam da tekniklerin ve anlatıların önceden bilinebildiği bu tür durumlardır.

İkincisi, Türkiye için deprem riski kalıcıdır. Bu, ön-çürütmenin bir sonraki afetten önce yapılabileceği anlamına gelir. Aşılama araştırmalarının "takviye doz" bulgusu da bu alanda doğal bir karşılık bulur: Her yıl Mart ayının ilk haftasında düzenlenen Deprem Haftası etkinlikleri, afet tatbikatları ve okul programları, düzenli hatırlatmalar için hazır bir takvim sunar. Kimin konuşacağı sorusu burada da önemlidir. MetroPOLL'ün 6 Şubat depremlerinin hemen ardından, 23–28 Şubat 2023'te 2.118 kişiyle yaptığı ve basına yansıyan bir ankette katılımcılar, deprem çalışmalarında sivil toplum temelli yardım kuruluşlarına resmî kurumlardan daha yüksek güven puanı vermiştir; on üzerinden en yüksek puanı 7,8 ile AHBAP alırken AFAD 6,3 puanla üçüncü sırada yer almıştır (Serbestiyet, 2023). Tek bir anketin ve olağanüstü bir dönemin fotoğrafı olduğu için bu veri kesin bir sonuca dayanak yapılamaz. Yine de afet ön-çürütmesinin yalnızca kamu kurumlarına bırakılmaması, AFAD ve valiliklerin yanında güvenilirliği yüksek sivil toplum kuruluşları ve yerel aktörlerle birlikte, merkezî siyasi iletişimden ayrışan kanallarla yürütülmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Üçüncüsü ve stratejik açıdan en önemlisi, afet alanı seçim ve dış politika gibi alanlara kıyasla siyasi olarak daha az tartışmalıdır. Bu alanda tarafsız biçimde yürütülen bir ön-çürütme programı kurumlara güven sermayesi kazandırabilir. Bölümün önerisi, bu sermayenin daha sonra yabancı bilgi manipülasyonu gibi daha hassas alanlara taşınabileceği varsayımına dayanmaktadır ve bu varsayımın iki zayıf noktası açıkça belirtilmelidir. Afet dönemlerindeki bilgi kirliliğinin önemli bir bölümü yurt içinde üretilir ve dolaşır; dolayısıyla afet alanı, yabancı kaynaklı manipülasyona karşı doğrudan bir savunma değil, güven inşası için bir deneme alanıdır. Sivil toplum kuruluşlarına duyulan güven de siyasal kutuplaşmaya karşı bağışık değildir ve afet sonrası dönemde hızla aşınabilir. Bu iki çekinceye rağmen afet iletişimi, Türkiye'nin güvenilirlik açmazını aşmak için en az riskli başlangıç noktası olarak görünmektedir. İnkâr yoluyla caydırma ise ancak bu güven inşa edildikten sonra dış tehditlere karşı inandırıcı bir araç hâline gelebilir.

Sonuç

Bölüm şu soruyla başladı: Ön-çürütme, uluslararası güvenlik literatüründeki dayanıklılık ve inkâr yoluyla caydırma kavramlarıyla nasıl ilişkilendirilebilir ve bu çerçeve Türkiye'ye ne söyler? Yanıtın ilk kısmı şudur: Ön-çürütme, saldırganın bir bilgi operasyonundan beklediği kazancı önceden aşındıran bir inkâr yoluyla savunma aracıdır ve Nye'ın (2017) siber alan için gösterdiği gibi, cezalandırmanın aksine failin kesin olarak tespit edilmesini gerektirmez. Atıf sorunu, eşik altı eylemler ve orantılılık belirsizliği yüzünden cezalandırmanın zorlaştığı bilgi alanında bu özellik, onu devletlerin elindeki en gerçekçi seçeneklerden biri yapar. Caydırıcı bir etki üretmesi ise süreklilik kazanmasına, saldırgan tarafından görülebilmesine ve onu yürüten kurumun güvenilir olmasına bağlıdır. Bu etkiden beklenebilecek en gerçekçi sonuç da belirli bir hedefin saldırgan için daha az çekici hâle gelmesidir. Bunun

saldırganların kararlarına ne ölçüde yansıdığı henüz sistematik olarak gösterilmiş değildir.

Bölümün ikinci bulgusu, ön-çürütmenin sınırlarına ilişkindir. Aşılamanın etkisi zamanla söner ve süreklilik ister. Etkinin gerçekten ayırt etme becerisini mi geliştirdiği, yoksa genel bir kuşkuculuk mu yarattığı literatürde hâlâ tartışmalıdır. Manipülasyon tekniklerinin meşru siyasal söylemde de bulunması, aracın kötüye kullanılmaya açık olduğunu gösterir. Bu sınırlar, ön-çürütmenin başarısını teknik tasarımından çok kurumsal tasarımına bağlar. Kimin yaptığı, neyi hedef aldığı ve neyle ölçüldüğü, aracın bir güvenlik politikası mı yoksa bir siyasal denetim aracı mı olacağını belirler.

Üçüncü bulgu karşılaştırmadan gelmektedir. İncelenen örnekler, ön-çürütmenin tek başına değil, bir araç bileşiminin parçası olarak işe yaradığını gösterir. Başarılı görünen kurumlar hükümetten bağımsız değildir; onları ayırt eden, görevlerinin yazılı bir metinle daraltılmış olması ve öz-sınırlama hükümleri taşımasıdır. Kurumsal süreklilik de en az bunlar kadar önemlidir. ABD'nin GEC deneyimi ise bu koşullar kısmen sağlansa bile iç siyasette taraf olarak algılanmanın bir kurumu ortadan kaldırabileceğini hatırlatır. Türkiye'nin mevcut modeli ise olaydan sonra yalanlamaya, tekil içeriğin kaldırılmasına ve cezai yaptırıma dayanmakta; dış tehdidi tanımlayan resmî dili ile iç bilgi ortamına yönelen uygulaması arasında bir uyumsuzluk taşımakta ve önemli bir güvenilirlik açmazıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bültenlerin içerik analizi bu uyumsuzluğu somutlaştırmaktadır: İddiaların yalnızca %9'u yabancı bir aktöre bağlanmakta, manipülasyon tekniği ise iddiaların dörtte birinden biraz fazlasında açıklanmaktadır.

Politika Önerileri

Bu bulgulardan Türkiye için altı öneri çıkmaktadır.

1. **Yazılı ve sınırlanmış bir görev tanımı:** DMM'nin görev ve yetkileri, 2017 sonrası sistemde Cumhurbaşkanlığına bağlı birimlerin düzenlenme biçimine uygun olarak kısa vadede kamuya açık bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ya da yönetmelik hükmüyle, orta vadede ise kanunla yazılı hâle getirilmelidir. Görev alanı yabancı kaynaklı ve koordineli bilgi operasyonlarıyla sınırlanmalı, İsveç örneğindeki gibi özgür kanaat oluşumunu koruma yükümlülüğü de metne açıkça yazılmalıdır. Fransa'daki etik ve bilim komitesine benzer bir izleme kurulu, bu sınırlara uyulup uyulmadığını denetlemelidir. Kurulun bağımsızlığı atama usulüne bağlıdır: Üyelerin çoğunluğu üniversiteler, barolar ve gazetecilik meslek örgütlerince önerilen adaylar arasından belirlenmeli; kurul, bültenlerin dayandığı belgelere erişebilmeli ve yıllık raporunu kamuoyuyla paylaşmalıdır.

2. **Odağın daraltılması:** DMM'nin görev tanımındaki dış tehdit vurgusu uygulamaya da yansıtılmalıdır. AB'nin FIMI yaklaşımında olduğu gibi tekil içeriklerin doğruluğundan çok kaynağı belgelenmiş, koordineli ve dış kaynaklı davranışa odaklanmak, kurumun hem etkinliğini hem de meşruiyetini artıracaktır. Bültenlerde "bazı basın yayın organları" gibi adres göstermeyen toptan atıflar yerine iddiayı ilk yayan belirli içeriğe bağlantı ya da arşiv kaydıyla atıf yapılmalı; ancak bu atıf bir kuruluşu genel olarak itibarsızlaştıran bir dille yapılmamalıdır. Toptan atıf yanlışlanamaz ve basının tamamına yönelik genel bir kuşku üretir. Manipülasyon tekniğinin açıklandığı iddiaların payı da artırılmalıdır; vatandaşın bir sonraki iddiada işine

yarayacak olan, tekil bir düzeltmeden çok tekniğin kendisidir.

3. **Bir afet ön-çürütme programı:** AFAD'ın yürütücülüğünde; Millî Eğitim Bakanlığı, valilikler ve güvenilirliği yüksek sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte deprem ve diğer afetlere yönelik bir ön-çürütme programı tasarlanmalıdır. Program ilk aşamada deprem riski yüksek birkaç ilde pilot olarak başlatılmalı, her yıl Deprem Haftası ve afet tatbikatlarıyla eş zamanlı hatırlatmalarla sürekli kılınmalıdır. Pilot uygulamanın sonuçları bağımsız olarak değerlendirildikten sonra programın ülke geneline yayılması orta vadeli bir hedef olabilir.

4. **Ölçüm:** Ön-çürütme kampanyalarının başarısı erişim sayılarıyla ya da genel kuşku düzeyiyle değil, doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etme becerisindeki değişimle ölçülmelidir. Değerlendirme, kampanyayı yürüten kurumdan bağımsız akademik ekiplerce, TÜBİTAK gibi kamu araştırma fonlarıyla desteklenen rastgele kontrollü deneylerle yapılmalıdır. Vatandaşları her habere kuşkuyla bakar hâle getiren bir kampanya, kurumlara duyulan güveni aşındırmayı amaçlayan saldırganın işini kolaylaştırır.

5. **Hukuki çerçevenin gözden geçirilmesi:** 217/A, dış kaynaklı operasyonlara karşı caydırıcı bir araç değildir. Orta vadede TBMM, Venedik Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda maddenin kapsamını olgusal beyanlarla sınırlamalı ve tanımını netleştirmelidir. Yasal değişiklik beklenirken uygulama düzeyinde de bir adım atılabilir: Savcılık uygulaması ve Yargıtay içtihadı, yabancı kaynaklı koordineli davranış ile bireysel beyan arasında açık bir ayırım yapmalıdır. Bu, düzenlemenin

ifade özgürlüğü üzerindeki caydırıcı etkisini azaltacak ve önleyici bir modelin ihtiyaç duyduğu güven zeminine katkı sağlayacaktır.

6. **İttifak kapasitesinden daha etkin yararlanma:** Türkiye'nin 2019'dan beri katılımcısı olduğu Hybrid CoE'deki eğitim ve analiz imkânları daha sistematik biçimde kullanılmalıdır. Türkiye'nin Riga'daki StratCom COE'ye neden katılmadığına ilişkin kamuya açık bir açıklama bulunmamaktadır; bu tercihin siyasi mi yoksa kaynak kaynaklı mı olduğu belirsizdir. Dışişleri ve Millî Savunma bakanlıkları katılımın maliyet ve faydasını bu belirsizliği giderecek biçimde yeniden değerlendirmelidir. Türkiye'nin kendi bölgesinde geliştirdiği medya ve iletişim iş birlikleri ise yalanlama modelinin aktarımından çok ortak bir ifşa ve ön-çürütme kapasitesinin kurulmasına yönlendirilebilir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırma Gündemi

Bu çalışma belge analizine ve ikincil literatüre dayanmaktadır. Vaka seçimi, ön-çürütmenin en belirgin biçimde kurumsallaştığı ve büyük ölçüde köklü liberal demokrasilerden oluşan örneklere yöneldiği için bulguların farklı rejim türlerine genellenmesi sınırlıdır; ABD'nin karşıt örnek olarak eklenmesi bu sorunu ancak kısmen gidermektedir. Aşılama araştırmalarının büyük bölümü Batılı örneklemlerle yürütülmüştür ve bulguların Türkiye'nin siyasal ve toplumsal bağlamına ne ölçüde taşınabileceği deneysel olarak sınanmamıştır. Bülten analizi tek kodlayıcı tarafından yapılmış, kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplanamamıştır. Örneklem 2024 öncesi bültenleri kapsamamaktadır ve bültenlerin ilk dönemine ilişkin değerlendirme ikincil bir kaynağa dayanmaktadır. Bir diğer sınırlılık teknolojiktir. Büyük dil modellerinin gerçek yabancı propaganda metinlerine

yakın ikna gücünde içerikleri az bir çabayla üretebildiğini gösteren deneysel bulgular (Goldstein et al., 2024), saldırganın içerik üretme maliyetinin hızla düştüğüne işaret etmektedir. Bu gelişme, tekil içerikleri tek tek yalanlamanın ölçeklenemezliğini daha da belirginleştirdiği için teknik temelli ön-çürütmenin önemini artırmaktadır; ancak sentetik içeriğin aşılama etkisini nasıl değiştirdiği henüz yeterince araştırılmamıştır.

Gelecek araştırmalar için dört alan öne çıkmaktadır. Birincisi, Türkçe ön-çürütme materyallerinin rastgele kontrollü deneylerle, özellikle ayırt etme becerisi ölçütüyle test edilmesidir. İkincisi, afet bağlamında ön-çürütmenin saha uygulamalarının, kurumsal ortaklarla birlikte tasarlanıp değerlendirilmesidir. Üçüncüsü, Türkiye'yi hedef alan dış kaynaklı anlatıların ve resmî dezenformasyon bültenlerinin tüm arşivi kapsayan ve birden fazla kodlayıcıyla yapılmış bir içerik analiziyle haritalandırılmasıdır. Dördüncüsü, üretken yapay zekâ çağında ön-çürütmenin etkinliğinin ve bu tekniğin dış politika ile kamu diplomasisi pratiğine nasıl entegre edilebileceğinin incelenmesidir.

2022'nin başında Washington ve Londra'nın istihbaratı kamuoyuna açması işgali engellemedi. Ama en azından Batılı kamuoylarında Moskova'nın anlatısının işini, daha ortaya çıkmadan zorlaştırmış olması muhtemeldir. Bu, ön-çürütmenin ne yapabileceğini de ne yapamayacağını da özetler: Savaşları tek başına önleyemez, fakat bir toplumun bilgi alanını savunmasız bırakmamanın en akılcı yollarından biridir. Bu yolun Türkiye için verimli olabilmesi, aracın kendisinden çok onu kimin, neye karşı ve hangi güvenle kullandığına bağlıdır.

Kaynakça

7253 sayılı Kanun. (2020, 31 Temmuz). *İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun*. Resmî Gazete, 31202.

7418 sayılı Kanun. (2022, 18 Ekim). *Basın kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun*. Resmî Gazete, 31987.

Akyürek, G. (2022). Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma suçu üzerine düşünceler (TCK m.217/A). *MEF Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1*(2), 207–218.

Aydın, A. F. (2023). Sosyal medyada dezenformasyon ve manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş depremi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12*(5), 2603–2624. https://doi.org/10.15869/itobiad.1283358

Balcı, M., & Çakır, K. (2023). Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma suçu (TCK m. 217/A). *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(1), 1–17.

Balzacq, T. (2005). The three faces of securitization: Political agency, audience and context. *European Journal of International Relations, 11*(2), 171–201. https://doi.org/10.1177/1354066105052960

Bengütürk. (2025, 16 Ocak). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dezenformasyon Bülteni Filistin Özel Sayısı'nı yayımladı. *Bengütürk*. https://www.benguturk.com/gundem/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanligi-dezenformasyon-bulteni-filistin-ozel-180350h

Bilgin, P. (2011). The politics of studying securitization? The Copenhagen School in Turkey. *Security Dialogue, 42*(4–5), 399–412. https://doi.org/10.1177/0967010611418711

Bourbeau, P. (2013). Resiliencism: Premises and promises in securitisation research. *Resilience, 1*(1), 3–17. https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765738

Bourbeau, P. (2018). *On resilience: Genealogy, logics, and world politics*. Cambridge University Press.

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner.

Carnegie, A., & Carson, A. (2020). *Secrets in global governance: Disclosure dilemmas and the challenge of international cooperation*. Cambridge University Press.

Claverie, B., & du Cluzel, F. (2022). "Cognitive warfare": The advent of the concept of "cognitics" in the field of warfare. In B. Claverie, B. Prébot, N. Buchler, & F. du Cluzel (Eds.), *Cognitive warfare: The future of cognitive dominance* (pp. 2-1–2-7). NATO Collaboration Support Office.

Costello, K. (2018). *Russia's use of media and information operations in Turkey: Implications for the United States* (PE-278-A). RAND Corporation. https://doi.org/10.7249/PE278

Council of the European Union. (2024, 8 Ekim). *Russia: EU sets up new framework for restrictive measures against those responsible for destabilising activities against the EU and its member states* [Basın bülteni]. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/10/08/russia-eu-sets-up-new-framework-for-restrictive-

measures-against-those-responsible-for-destabilising-activities-against-the-eu-and-its-member-states/

Council of the European Union. (2025, 3 Ekim). *Russian hybrid threats: Council prolongs restrictive measures by another year* [Basın bülteni]. https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/russian-hybrid-threats-council-prolongs-restrictive-measures-another-year_en

Cumhuriyet. (2023, 31 Mart). 'Dezenformasyon Bülteni'nde dezenformasyon! Bağımsız medya böyle hedef gösterildi. *Cumhuriyet*. https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/dezenformasyon-bulteninde-dezenformasyon-bagimsiz-medya-boyle-hedef-gosterildi-2066883

Çömlekçi, M. F. (2020). Kamu diplomasisinin genişleyen repertuarı: Medya okuryazarlığı ve doğruluk kontrol platformları. *Akdeniz İletişim*, (33), 211–229.

Décret n° 2021-922. (2021). *Décret du 13 juillet 2021 portant création, auprès du secrétaire général de la défense et de la sécurité nationale, d'un service à compétence nationale dénommé « service de vigilance et de protection contre les ingérences numériques étrangères »*. Journal officiel de la République française.

Dezenformasyonla Mücadele Merkezi. (2024–2026). *Dezenformasyon bülteni* (Sayı 110–214) [Bülten dizisi]. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/

Dylan, H., & Maguire, T. J. (2022). Secret intelligence and public diplomacy in the Ukraine war. *Survival, 64*(4), 33–74. https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103257

Ekşi, M. (2022). Kamu diplomasisinde post-truth: Bir meydan okuma olarak dezenformasyon. *İletişim ve Diplomasi*, (9), 3–24. https://doi.org/10.54722/iletisimvediplomasi.1183447

Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Eyolcu-Kafalı, B., & Çaytaş, Ş. (2022). *İnfodemi ve bilgi düzensizlikleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. http://infodemikitabi.org

European External Action Service. (2023). *1st EEAS report on foreign information manipulation and interference threats: Towards a framework for networked defence*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/1st-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en

European External Action Service. (2024). *2nd EEAS report on foreign information manipulation and interference threats: A framework for networked defence*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en

European External Action Service. (2025). *3rd EEAS report on foreign information manipulation and interference threats: Exposing the architecture of FIMI operations*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/3rd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats-0_en

George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.

Gimondo, M. (2025). Cognitive warfare and human domain: Considerations from François du Cluzel. *Global Age*, (1), 127–141. https://hdl.handle.net/10807/339490

Goldstein, J. A., Chao, J., Grossman, S., Stamos, A., & Tomz, M. (2024). How persuasive is AI-generated propaganda? *PNAS*

Nexus, 3(2), pgae034. https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae034

Government Communication Service. (2021). *RESIST 2: Counter-disinformation toolkit*. https://gcs.civilservice.gov.uk/wp-content/uploads/2021/11/RESIST-2-counter-disinformation-toolkit.pdf

Government Communication Service. (2025). *RESIST 3: Building resilience to information threats*. https://www.communications.gov.uk/wp-content/uploads/2025/10/RESIST-FINAL.pdf

Graham, M. E., Skov, B., Gilson, Z., Heise, C., Fallow, K. M., Mah, E. Y., & Lindsay, D. S. (2023). Mixed news about the Bad News game. *Journal of Cognition, 6*(1), 58. https://doi.org/10.5334/joc.324

Grossman, S., Akis, F. A., Alemdaroğlu, A., Goldstein, J. A., & Jonsson, K. (2020). *Political retweet rings and compromised accounts: A Twitter influence operation linked to the youth wing of Turkey's ruling party*. Stanford Internet Observatory. https://purl.stanford.edu/vw345qt9750

Habertürk. (2026, 4 Mart). İletişim Başkanı Duran'dan "Dezenformasyon Bülteni 2025 Almanak" paylaşımı. *Habertürk*. https://yerel-haberler.haberturk.com/ankara-haberleri/iletisim-baskani-durandan-dezenformasyon-bulteni-2025-almanak-paylasimi-40728824

Hellman, M., & Wagnsson, C. (2017). How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security, 26*(2), 153–170. https://doi.org/10.1080/09662839.2017.1294162

Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies.

Hybrid CoE. (t.y.). *Establishment*. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. Erişim tarihi 9 Ekim 2026, https://hybridcoe.fi/establishment

Hybrid CoE. (2024). *Dates of accession for the Hybrid CoE participating states*. https://hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/06/Hybrid_CoE_Participating-states_Albania.pdf

İletişim Başkanlığı. (t.y.). *Dezenformasyonla mücadele el kitapçığı*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. Erişim tarihi 9 Ekim 2026, https://ykal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/33/12/967917/dosyalar/2025_04/11100155_dezenformasyonlamucadeleelkitapcigi.pdf

Jigsaw. (t.y.). *Defanging disinformation campaigns in Central & Eastern Europe*. Google Safety Center. Erişim tarihi 9 Ekim 2026, https://safety.google/stories/defanging-disinformation-in-cee/

Kozłowski, A. (2024, 7 Mayıs). Combatting disinformation by state agencies: The case of the Swedish Psychological Defence Agency [M. Tofvesson ile söyleşi]. *New Eastern Europe*. https://neweasterneurope.eu/2024/05/07/combatting-disinformation-by-state-agencies-the-case-of-the-swedish-psychological-defence-agency/

Lanoszka, A. (2019). Disinformation in international politics. *European Journal of International Security, 4*(2), 227–248. https://doi.org/10.1017/eis.2019.6

Le Monde du Droit. (2021, 15 Temmuz). Viginum est créé. *Le Monde du Droit*. https://www.lemondedudroit.fr/pi-tic/279-technologies-de-l-information/76718-viginum-est-cree.html

Lessenski, M. (2023). *"Bye, bye, birdie": Meeting the challenges of disinformation. The Media Literacy Index 2023*. Open Society Institute – Sofia. https://osis.bg/wp-content/uploads/2023/06/MLI-report-in-English-22.06.pdf

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest, 13*(3), 106–131. https://doi.org/10.1177/1529100612451018

Lewandowsky, S., & van der Linden, S. (2021). Countering misinformation and fake news through inoculation and prebunking. *European Review of Social Psychology, 32*(2), 348–384. https://doi.org/10.1080/10463283.2021.1876983

Maertens, R., Roozenbeek, J., Basol, M., & van der Linden, S. (2021). Long-term effectiveness of inoculation against misinformation: Three longitudinal experiments. *Journal of Experimental Psychology: Applied, 27*(1), 1–16. https://doi.org/10.1037/xap0000315

Maertens, R., Roozenbeek, J., Simons, J. S., Lewandowsky, S., Maturo, V., Goldberg, B., Xu, R., & van der Linden, S. (2025). Psychological booster shots targeting memory increase long-term resistance against misinformation. *Nature Communications, 16*, 2062. https://doi.org/10.1038/s41467-025-57205-x

Mazarr, M. J. (2015). *Mastering the gray zone: Understanding a changing era of conflict*. Strategic Studies Institute, U.S.

Army War College Press.

McGuire, W. J. (1964). Inducing resistance to persuasion: Some contemporary approaches. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 1, pp. 191–229). Academic Press.

Medyascope. (2023, 8 Kasım). AYM "sansür yasası"nın iptali başvurusunu oyçokluğuyla reddetti. *Medyascope*. https://medyascope.tv/2023/11/08/aym-sansur-yasasinin-iptali-basvurusunu-oycokluguyla-reddetti/

Ministry of Education and Culture. (2019). *Media literacy in Finland: National media education policy*. Ministry of Education and Culture of Finland.

Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2013). *Strategic narratives: Communication power and the new world order*. Routledge.

Modirrousta-Galian, A., & Higham, P. A. (2023). Gamified inoculation interventions do not improve discrimination between true and fake news: Reanalyzing existing research with receiver operating characteristic analysis. *Journal of Experimental Psychology: General, 152*(9), 2411–2437.

NATO. (2016). *Commitment to enhance resilience*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm

NATO. (2021). *Strengthened resilience commitment*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm

NATO StratCom COE. (t.y.). *About NATO StratCom COE*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Erişim

tarihi 9 Ekim 2026, https://stratcomcoe.org/about_us/about-nato-stratcom-coe/5

Nisbet, E. C., & Kamenchuk, O. (2019). The psychology of state-sponsored disinformation campaigns and implications for public diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy, 14*(1–2), 65–82. https://doi.org/10.1163/1871191X-11411019

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

Nye, J. S. (2017). Deterrence and dissuasion in cyberspace. *International Security, 41*(3), 44–71. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00266

Roozenbeek, J., & van der Linden, S. (2019). Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. *Palgrave Communications, 5*, 65. https://doi.org/10.1057/s41599-019-0279-9

Roozenbeek, J., van der Linden, S., Goldberg, B., Rathje, S., & Lewandowsky, S. (2022). Psychological inoculation improves resilience against misinformation on social media. *Science Advances, 8*(34), eabo6254. https://doi.org/10.1126/sciadv.abo6254

Sarsıkoğlu, Ş. (2024). Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma (dezenformasyon) suçu (TCK m. 217/A). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7*(3), 720–755.

Serbestiyet. (2023, 11 Mart). Deprem bölgesinde en çok güvenilen kuruluş AHBAP. *Serbestiyet*. https://serbestiyet.com/?p=121409

SFS 2021:936. (2021). *Förordning med instruktion för Myndigheten för psykologiskt försvar*. Svensk

författningssamling. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/_sfs-2021-936

Simchon, A., Zipori, T., Teitelbaum, L., Lewandowsky, S., & van der Linden, S. (2026). A signal detection theory meta-analysis of psychological inoculation against misinformation. *Current Opinion in Psychology, 67*, 102194. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2025.102194

Snyder, G. H. (1961). *Deterrence and defense: Toward a theory of national security*. Princeton University Press.

Solmaz, T. (2024). Hibrit savaş: Tartışmalı bir kavramın anatomisi. *Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi, 2*(2), 109–132.

Suliman, A. (2022, 6 Ocak). Sweden's new Psychological Defense Agency to combat disinformation, fake news. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/2022/01/06/sweden-fake-news-psychological-defence-agency/

Şahin, Z. (2024, 22 Mayıs). Yanlış bilgileri önceden çürütme rehberi yayında! *Teyit*. https://teyit.org/teyitpedia/yanlis-bilgileri-onceden-curutme-rehberi-yayinda

Şehitoğlu, R. (2024). Bir kamu diplomasisi aracı olarak dezenformasyonla mücadele: Azerbaycan için bir model önerisi. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10*(2), 96–116. https://doi.org/10.25272/icps.1512183

Thomas, T. (2004). Russia's reflexive control theory and the military. *The Journal of Slavic Military Studies, 17*(2), 237–256. https://doi.org/10.1080/13518040490450529

Ünver, H. A. (2019). *Russian disinformation ecosystem in Turkey* (EDAM Reports). Centre for Economics and Foreign Policy

Studies (EDAM). https://ssrn.com/abstract=3534770

Ünver, H. A., & Ertan, A. S. (2024). The strategic logic of digital disinformation: Offence, defence and deterrence in information warfare. In R. Arcos, I. Chiru, & C. Ivan (Eds.), *Routledge handbook of disinformation and national security* (pp. 192–207). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003190363-17

Ünver, H. A., & Kurnaz, A. (2022). Securitization of disinformation in NATO's lexicon: A computational text analysis. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, *11*(2), 211–231. https://doi.org/10.20991/allazimuth.1110500

Venice Commission. (2022a). *Türkiye: Urgent joint opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on the draft amendments to the Penal Code regarding the provision on "false or misleading information"* (CDL-AD(2022)034). Council of Europe. https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)034-e

Venice Commission. (2022b). *Türkiye: Comments submitted by the Turkish authorities on 6 October 2022 regarding the draft urgent joint opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on the draft amendments to the Penal Code regarding the provision on "false or misleading information"* (CDL-REF(2022)043). Council of Europe. https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF(2022)043-e

Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science, 359*(6380), 1146–1151. https://doi.org/10.1126/science.aap9559

Wagnsson, C., Hellman, M., & Hoyle, A. (2025). Securitising information in European borders: How can democracies balance openness with curtailing Russian malign information influence? *European Security, 34*(1), 127–147. https://doi.org/10.1080/09662839.2024.2321906

Walker, C., & Ludwig, J. (Eds.). (2017). *Sharp power: Rising authoritarian influence*. National Endowment for Democracy. https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Full-Report.pdf

Weed, M. C. (2024). *Termination of the State Department's Global Engagement Center* (CRS Insight IN12475). Congressional Research Service. https://www.everycrsreport.com/reports/IN12475.html

Wigell, M. (2019). Hybrid interference as a wedge strategy: A theory of external interference in liberal democracy. *International Affairs, 95*(2), 255–275. https://doi.org/10.1093/ia/iiz018

Wigell, M. (2021). Democratic deterrence: How to dissuade hybrid interference. *The Washington Quarterly, 44*(1), 49–67. https://doi.org/10.1080/0163660X.2021.1893027

Williams, D. (2023, 7 Haziran). The fake news about fake news. *Boston Review*. https://www.bostonreview.net/articles/the-fake-news-about-fake-news/

Wilner, A. S., & Wenger, A. (Eds.). (2021). *Deterrence by denial: Theory and practice*. Cambria Press.

World Health Organization. (2021, 23 Eylül). *What is Go Viral?* https://www.who.int/news/item/23-09-2021-what-is-go-viral

BÖLÜM 3

YAPAY ZEKANIN ASKERİ KULLANIMI VE TÜRKİYE'NİN KONUMU: KÜRESEL EĞİLİMLER IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME

ALPEREN TÜRKMEN[1]

Giriş

Yapay zeka (YZ), yirmi yıl öncesine kadar askeri güç hesabına en fazla bir Ar-Ge başlığı olarak giriyordu; bugün ordular, sanayiler ve diplomasi arasında yeni bir rekabet ekseni oluşturuyor. Küresel askeri harcamalar 2025'te yaklaşık 2.887 milyar dolara ulaştı (SIPRI, 2026) ve bu kaynakların artan bir payı veri, algoritma, hesaplama gücü ve insansız sistemlere yöneliyor. Ukrayna ve Gazze'deki çatışmalar ile Libya örneği, YZ'nin yalnızca "geleceğin savaşına" değil, bugünün savaşlarına da girdiğini gösteriyor. Buna karşılık karşılaştırmalı çalışmalar, benimsemenin çoğu zaman gösterişli otonom silahlarda değil; istihbarat analizi, karar desteği, bakım ve lojistik gibi daha sıradan alanlarda ilerlediğini ve yolun sanıldığından uzun olduğunu ortaya koyuyor (Borchert, 2024).

Bu bölümün amacı, bu küresel tablo içinde Türkiye'nin yerini belirlemektir. Türkiye, askeri YZ yazınında alışılmadık bir

[1] Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0009-0005-3544-1396

konumdadır. ABD ve Çin gibi çip, bulut altyapısı ve temel modellere hakim değildir; buna rağmen silahlı insansız hava araçları (SİHA), insansız deniz ve kara araçlarında hızla yükselmiş, 2025'te savunma ve havacılık ihracatı ilk kez 10 milyar doları aşmıştır (Sünnetci, 2026). Bu nedenle "Türkiye bir YZ gücü müdür?" sorusu ikili bir yanıta sığmamaktadır. Bölümün araştırma sorusu şudur: *Küresel askeri YZ dinamikleri karşısında Türkiye hangi konumdadır ve bu konum hangi güçlü yönlere, hangi yapısal sınırlara dayanmaktadır?*

Bölümün savı üç adımdan oluşmaktadır. Birincisi, Türkiye'nin gücü YZ'nin kendisinde değil, YZ'yi ucuz, hızlı ve savaşta sınanmış insansız platformlara entegre etme kapasitesindedir; yani Türkiye özerklik öncelikli, platform odaklı ve ihracata dönük bir *niş güçtür*. İkincisi, bu kapasitenin altındaki çip, hesaplama gücü ve temel model katmanları görece zayıftır ve YZ yönetişimi birbiriyle örtüşen kurumlar arasında dağınıktır. Üçüncüsü, normatif alanda Türkiye kural koyan değil, kuralların oluşumunu temkinli biçimde uzaktan izleyen bir aktördür. NATO ile birlikte çalışabilirlik hedefi ile stratejik özerklik arzusu arasında da süregelen bir gerilim vardır.

Bölümün katkısı üç yönlüdür. Türkiye'nin askeri YZ'sine odaklanan çalışmalar ağırlıklı olarak ya insansız hava araçlarının dış politika ve rejim etkilerine (Soyaltın-Colella & Demiryol, 2023) ya da ulusal strateji belgelerinin karşılaştırılmasına (Çetintaş, 2025; Çetin & Keşvelioğlu, 2025) yoğunlaşmaktadır. Bu bölüm üç şey yapmaktadır: Türkiye'yi, aynı analitik şemayla incelenen diğer ülkelerin yanına yerleştirerek karşılaştırmalı bir konum önermektedir, ittifak boyutunu (Gormus, 2025) ve 2026'ya uzanan güncel gelişmeleri (Eylem Planı, Eurofighter alımı, CAATSA görüşmeleri) tek bir çerçevede birleştirmektedir, kanıt kalitesine ilişkin sınırları açıkça işaretlemektedir.

Bölüm nitel bir belge ve literatür analizine dayanmaktadır. Karşılaştırmalı referans olarak, 25 ülkeyi aynı analitik şemayla

inceleyen Borchert et al. (2024) derlemesi kullanılmıştır; Türkiye değerlendirmesi ise Kurç (2024), Çetintaş (2025), Çetin ve Keşvelioğlu (2025) ile Gormus (2025) üzerine kurulmuştur. Bunlara BM kararları, NATO ve ABD Savunma Bakanlığı metinleri gibi resmi belgeler, SIPRI verileri ve savunma basınındaki haberler eklenmiştir. Askeri YZ'de açık kaynak veri sınırlıdır ve üretici açıklamaları çoğu kez bağımsız olarak doğrulanamaz; bu yüzden böyle iddialar kaynağına atfedilerek ve temkinli bir dille aktarılmaktadır. Bilgiler Ekim 2026 itibarıyla erişilebilen kaynaklara dayanmaktadır.

İkinci kısım kavramsal çerçeveyi kurmaktadır; üçüncü kısım ABD, Çin, Rusya, Ukrayna ve İsrail üzerinden küresel manzarayı özetlemektedir. Dördüncü kısım savaş alanındaki kullanımı, beşinci kısım normatif ve kurumsal çerçeveyi ele almaktadır. Altıncı ve yedinci kısımlar Türkiye'nin ekosistemini ve NATO ile ilişkisini incelemektedir; sekizinci kısım konum değerlendirmesini yapmaktadır, dokuzuncu kısım sonuçları özetlemektedir.

Kavramsal çerçeve

Askeri YZ tek bir teknoloji ya da silah değildir; örüntü tanıma, tahmin ve karar desteği sağlayabilen yazılımların istihbarat analizinden komuta kontrole, lojistikten silah sistemlerine uzanan geniş bir kullanım alanıdır. Borchert (2024), incelenen ülkelerin çoğunda hedefin bugünkü işleri iyileştirmek, büyüyen veri kümelerini analiz etmek ve karar almayı hızlandırmak olduğunu, silahlı otonomi iddialarının ise bu portföyün yalnızca bir parçası olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde askeri YZ üç kullanım kümesi üzerinden okunmaktadır: algılama, istihbarat ve veri birleştirme; komuta kontrol ve karar desteği; otonom ya da yarı otonom platformlar ve silahlar. İkili kullanım niteliği, yani sivil ve askeri ekosistemlerin iç içe geçmesi, bu kümelerin her birinde belirleyicidir.

Askeri YZ'nin nasıl yayıldığı tartışması, Horowitz'in (2010, 2018) askeri gücün yayılımı kuramından başlamaktadır. Horowitz, yeni bir askeri teknolojiyi hangi devletlerin benimseyeceğini iki etkenle açıklamaktadır: yeniliğin mali yoğunluğu ve onu etkin kullanabilmek için gereken örgütsel sermaye. YZ'yi ise nükleer silah gibi tek bir silah sistemi olarak değil, elektrik ya da içten yanmalı motor gibi genel amaçlı bir teknoloji olarak ele almaktadır (Horowitz, 2018). Bu okumada belirleyici olan, algoritmayı kimin icat ettiğinden çok, hangi ordunun onu örgütsel olarak özümseyebildiğidir. YZ yeniliğinin lokomotifi ticari sektör olduğundan bazı uygulamalarda mali engeller düşmektedir; veri altyapısı, insan kaynağı ve kurumsal uyum engelleri ise kalmaktadır. Bu argüman, orta ölçekli bir savunma sanayisinin neden hızlı yükselebildiğini anlamak için iyi bir başlangıç sunmaktadır.

Çalışmada ikinci katman, Borchert (2024) tarafından 25 ülke çalışmasından türetilen karşılaştırmalı çerçevedir. Borchert üç stratejik güdü ayırmaktadır: belirli bir rakibe ya da bölgesel tehdit kümesine dayanan tehdit temelli yaklaşım, geride kalma korkusu (FOMO) ve YZ'yi öncelikle bir yetenek çarpanı olarak gören, kullanım alanlarını hala keşfeden yaklaşım. Bu güdüler, ulusal düşünceyi kimin biçimlendirdiği sorusuyla bağlantılıdır: Kimi devletlerde rakipler (ABD–Çin örneğinde olduğu gibi), kimilerinde ise ortaklar, başta ABD olmak üzere belirleyicidir. İki ek eksen daha vardır. Birincisi, YZ'nin insanı tamamlaması gerektiğini savunan *insan merkezli* yaklaşım ile tam teknik özerkliği ve makineler arası etkileşimi hızlandırmayı hedefleyen *teknoloji merkezli* yaklaşım arasındaki ayrımdır. İkincisi, mevcut verilerden örüntü çıkaran *veri odaklı* (ikinci dalga) YZ ile bağlama duyarlı, *ortaya çıkış temelli* (üçüncü dalga) YZ arasındaki ayrımdır. İki eksenin kesişimi, 25 ülkenin tamamının şimdilik veri odaklı ve insan merkezli paradigma içinde kaldığını gösteren bir 2x2 matris vermektedir; yani henüz

gerçek bir kopuş yoktur, ancak olası kopuş yörüngeleri seçilebilmektedir (Borchert, 2024).

Aynı çalışma iki kavram daha sunmaktadır. İlki, "iki ölüm vadisi"dir: Bunlardan biri fikrin pazara hazır ürüne dönüşmesindeki bilinen engeldir, diğeri ise Ar-Ge'den tedarike, yani resmi program statüsüne geçişteki daha "içsel" engeldir. İkincisi, "satın alarak öğrenme"dir: YZ çözümleri, bir ortaktan alınan F-35, Reaper ya da Arrow gibi sistemler aracılığıyla ulusal ekosisteme girmektedir (Borchert, 2024, s. 22, 26). Bu bölümün yorumu olarak, Türkiye bakımından kavram iki yönde okunabilir: F-35 programından çıkarılma bu aktarım kanalını kesmiştir; buna karşılık Türkiye'nin kendi insansız platformları ihracat yoluyla başkalarına benzer bir kanal sunmaktadır.

Türkiye'yi konumlandırırken üç tamamlayıcı yazına da başvurulmaktadır. Otonomiyi ikili bir olgu olarak değil, insanın döngü içinde, döngü üzerinde ya da döngü dışında olduğu bir yelpaze olarak ele alan Scharre (2018) ayrımı, "otonom silah" iddialarını tartmak için gereklidir. Kasapoğlu ve Kırdemir (2018) ile Soyaltın-Colella ve Demiryol (2023, s. 724) ise Türkiye'nin insansız hava aracı yükselişini yalnızca teknik bir başarı olarak değil, "alışılmadık orta güç aktivizmi" ve rejimi güçlendirici etkileri olan siyasal bir proje olarak yorumlamaktadır. Bu yazın, Türkiye'nin dronlaşmasının dış politika ve iç siyasetle iç içe geçtiğini hatırlatmaktadır.

Küresel manzara: beş referans vaka

SIPRI'ye (2026) göre dünya askeri harcamaları 2025'te reel olarak %2,9 artışla 2.887 milyar dolara ulaştı. ABD 954 milyar dolarla (bir önceki yıla göre %7,5 düşüşle) hala açık ara önde. Çin 336 milyar dolarla (%7,4 artış), Rusya ise 190 milyar dolarla onu izliyor. Avrupa'nın toplam harcaması %14 artışla 864 milyar dolara çıktı. Türkiye 30,0 milyar dolarla 18. sırada ve ABD'nin harcama

hacminin yaklaşık yüzde üçüne sahip. Bu ölçek farkı, Türkiye'yi değerlendirirken hacimden çok odaklanmanın ve verimliliğin belirleyici olduğunu hatırlatıyor.

Borchert (2024), 25 ülkeyi aynı soru setiyle karşılaştırdığında şu tabloyu çıkarmaktadır: Hiçbir devlet henüz mevcut paradigmayı bozan bir yaklaşım benimsememiştir; çoğu ordu, yeni görevler keşfetmekten çok bugün yaptığı işi iyileştirmeye ve hızlandırmaya odaklanmaktadır. Aynı çalışma, otoriter rejimlerin çalışma içerisinde olduğundan üstün konumlanması riskine karşı da uyarılarda bulunmaktadır(Borchert, 2024, s. 32): Çin, İran ve Rusya vakaları, bu ülkelerin de demokrasilerdekine benzer yenilik patolojilerinden muzdarip olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki beş vaka, Türkiye'nin konumunu ölçeceğimiz referans noktalarıdır.

ABD: riskli artımsalcılık

Kahn (2024b), ABD Savunma Bakanlığı'nın akademi ve özel sektördeki YZ ilerlemesini geniş ölçekte askeri yeteneğe dönüştürmekte henüz başarılı olamadığını, karmaşık tedarik süreçleri, veri ve nitelikli insan kaynağı eksikliği ile silolaşmış örgütlenmenin ilerlemeyi yavaşlattığını savunmaktadır. Ulusal Güvenlik Yapay Zeka Komisyonu'nun 2021 raporu, hükümetin "yapay zekaya hazır olmaktan çok uzak" olduğunu söylüyordu (NSCAI, 2021, s. 2, akt. Kahn, 2024b, s. 39). Buna karşın kurumsal yanıtlar da var: Baş Dijital ve Yapay Zeka Ofisi, Task Force Lima ve Kasım 2023 tarihli Veri, Analitik ve YZ Benimseme Stratejisi bunların başında gelmektedir (Kahn, 2024b). Ağustos 2023'te duyurulan Replicator ise yaklaşık iki yıl içinde birkaç bin düşük maliyetli otonom sistemin sahaya sürülmesini hedefliyordu (Robertson, 2023). Borchert (2024), Replicator'ı ABD'nin insan merkezli yaklaşımdan teknoloji merkezli yaklaşıma kayabileceğinin ilk işareti saymaktadır.

Çin: güçlü altyapı, sınırlı operasyonel olgunluk

Lee (2024), Çin'in YZ'nin gelecekteki askeri dengedeki önemini net biçimde kavradığını ve iyi kaynaklandırılmış bir yerli geliştirme sistemine sahip olduğunu, buna karşın Halk Kurtuluş Ordusu'nun devrimci kullanımlardan hala uzak olduğunu ve kurumsal reformlarla uğraştığını belirtmektedir. Çin, dinamik sivil ekonomisini savunma YZ'sine aktarmaya çalışmaktadır; bu, ordunun *zekalaştırılmış savaş* (*intelligentized warfare*) vizyonuyla (Kania, 2017; Lee, 2024, s. 466) birlikte okunmalıdır. ABD'nin 2022 sonunda yüksek performanslı yarı iletkenlere getirdiği ihracat kontrolleri ise bu yolun dış bağımlılıklara açık olduğunu göstermektedir (Lee, 2024).

Rusya: yukarıdan aşağı model

Zysk (2024), Moskova'nın YZ'yi Batı ile arasındaki yetenek açığını kapatma aracı, aynı zamanda yeni savunmasızlıkların kaynağı olarak gördüğünü, geleneksel devlet güdümlü ve yukarıdan aşağı yenilik modeline rağmen savaş alanındaki ve ekonomideki sıkıntıların ilerlemeyi sınırladığını vurgulamaktadır. Ukrayna savaşı Rusya'nın YZ'ye verdiği önemi artırmıştır.

Ukrayna: savaşın hızlandırdığı ekosistem

Goncharuk (2024), savaş öncesinde Ukrayna'nın ticari YZ ekosisteminin güçlü olduğunu, ancak savunma sektörünün YZ'yi ancak seyrek kullandığını belirtmektedir. Savaş bu tabloyu değiştirmiş, çatışmayı iki tarafın "YZ içinde ve YZ ile" rekabet ettiği ilk savaşa dönüştürmüştür (Goncharuk, 2024, s. 375). Gönüllü ve özel girişimler, kitle kaynaklı veri ve merkeziyetsiz kullanım bu dönemin belirgin özellikleridir. Bondar (2025) ise tam otonom savaşın hala bir hedef olduğunu, ancak otonom terminal seyrüseferin hedefi vurma başarısını kabaca %10–20'den %70–80'e çıkardığını ve 2024'te yaklaşık 2 milyon dron üretilirken yalnızca 10.000 YZ destekli dron alımına başlandığını aktarmaktadır.

İsrail: "örgütlü karmaşa"

Dolinko ve Antebi (2024), İsrail'in yaklaşımını "örgütlü karmaşa" olarak nitelemektedir (s. 398) ve ülkenin net bir ulusal strateji, bütçe ve merkezi yönetim olmaksızın da savunma YZ'sinde en gelişmiş ülkeler arasında kaldığını; bunu zorunlu ve yedek askerlik hizmeti, 8200 ve LOTEM gibi birimlerin akademiye ve sanayiye yetişmiş insan kaynağı sağlamasıyla açıkladığını vurgulamaktadır. Bölümün 7 Ekim 2023'ten önce, Haziran 2023'te tamamlandığı unutulmamalıdır.

Borchert'in (2024) sınıflaması, Türkiye'yi bu beş vakayla aynı ölçütler üzerinden karşılaştırmaya olanak vermektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Borchert (2024) sınıflamasında Türkiye ve beş referans vaka

Ülke	**Stratejik güdü**	**Kim biçimlendiriyor?**	**İnsan / teknoloji merkezli**	**Veri / ortaya çıkış**
ABD	Tehdit temelli ve yetenek çarpanı	Rakip (Çin)	İnsan merkezli; Replicator ile teknoloji merkezliye kayış işareti	Veri odaklı; üçüncü dalgayı resmen araştıran tek ülke
Çin	Tehdit temelli	Rakip (ABD)	İnsan merkezli	Veri odaklı
Rusya	Tehdit temelli ve yetenek çarpanı	Çoklu rakipler	Kararsız (agnostik)	Veri odaklı
Ukrayna	Tehdit temelli	Komşu rakip (Rusya)	İnsan merkezli; teknoloji merkezliye kayış	Veri odaklı
İsrail	Tehdit temelli ve yetenek çarpanı	Çoklu rakipler	İnsan merkezli	Veri odaklı
Türkiye	Yetenek çarpanı	Ortak (ABD); yerli sanayiye kayış	İnsan merkezli; teknoloji merkezliye kayış	Kararsız; ortaya çıkışa zayıf eğilim

Kaynak: Borchert (2024) esas alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Komşuluk boyutu

Türkiye'nin konumu yalnızca ABD–Çin ekseninden okunamaz. Borchert (2024), Yunanistan'ın savunma YZ düşüncesinin Türkiye'nin yarattığı askeri ve savunma sanayii meydan okumasıyla şekillendiğini, Atina'daki geride kalma korkusunun doğrudan Türkiye'den algılanan tehditlerle bağlantılı olduğunu ve Yunanistan'ın şimdilik kararsız olan insan–teknoloji tercihinin Türkiye'nin yönüne göre teknoloji merkezliye kayabileceğini belirtmektedir; ayrıca uzun süreli yetersiz yatırım ve

Türkiye ile stratejik rekabetin Yunanistan'da savunma YZ etik tartışmasını geri plana ittiğini eklemektedir. Gormus (2025) benzer şekilde, Türk dron gücünün rakip güçleri Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin etkisine karşı gayriresmi bir ittifak kurmaya ittiğini aktarmaktadır. Bu bölümün yorumu olarak, Türkiye'nin platform odaklı yükselişi yalnızca bir ittifak içi uyum meselesi değil, bölgesel bir güvenlik ikilemi dinamiği de üretmektedir.

Bu beş vaka, Türkiye için üç karşılaştırma ekseni sunmaktadır. ABD ve Çin, büyük ölçek ve rekabet güdüsüyle çalışırken kurumsal sürtünmelerle karşılaşmaktadır. Rusya, merkezi bir devlet modeliyle ama kısıtlı kaynakla ilerlemektedir. Ukrayna ve İsrail ise savaş ve tehdit baskısının ekosistemi hızlandırdığı örneklerdir. Türkiye bunların hiçbirine tam oturmamaktadır: Ukrayna ve İsrail gibi sahadan öğrenmektedir, fakat ABD ve Çin ölçeğinde bir veri, çip ve bulut tabanına sahip değildir. Bu ara konum, sonraki bölümlerde ayrıntılı biçimde incelenmektedir.

Savaş alanında YZ: otonominin söylem ve gerçek düzeyi

Askeri YZ tartışması, "katil robot" imgesine sıkışmaktadır; oysa savaş alanındaki kanıtlar daha kademeli bir tablo çizmektedir. Scharre'in (2018) ayrımıyla, insanın karar döngüsünün içinde, üzerinde ya da dışında olduğu bir yelpazeden söz etmek gerekmektedir ve günümüzde sahada görülen sistemlerin çoğu bu yelpazenin orta bölgesinde durmaktadır. Aşağıdaki üç örnek hem bu kademeli yapıyı hem de kanıt kalitesi sorununu göstermektedir.

Libya: tartışmalı bir öncelik iddiası

Birleşmiş Milletler Libya Uzmanlar Paneli'nin Mart 2021 tarihli raporu (BM Güvenlik Konseyi, 2021, par. 63), Hafter bağlantılı güçlerin geri çekilirken insansız savaş araçları ve öldürücü otonom silah sistemleri tarafından "avlanıp uzaktan vurulduğunu" kaydetmektedir; bu sistemler arasında STM Kargu-2 de sayılmaktadır. Rapora göre bu silahlar, operatör ile mühimmat

arasında veri bağlantısı gerektirmeden hedeflere saldırmak üzere programlanmıştır ve bir "ateşle, unut ve bul" (*fire, forget and find*) yeteneği sunmaktadır. Ancak rapor, otonom bir silahın birini öldürdüğünü açıkça söylememektedir ve Kargu-2'nin o an otonom mu yoksa elle mi çalıştığını netleştirmemektedir (NPR, 2021). Gormus (2025) ise aynı raporu, Kargu-2'nin savaş alanında insanları hedef alan ilk YZ donanımlı insansız hava aracı olarak bildirildiği biçiminde aktarmaktadır. Kurç (2024) buna karşılık STM'nin Kargu ve Alpagu gibi gezinen mühimmatlarında nihai kararın insan operatöre bırakıldığını aktarmaktadır. Dolayısıyla Libya, "ilk otonom öldürme" olarak değil, otonomi iddialarının doğrulanmasının ne kadar zor olduğunun örneği olarak okunmalıdır.

Ukrayna: sınırlı ama hızla derinleşen otonomi

Ukrayna'da temel itici güç elektronik harp ortamıdır. Operatör bağlantısı sinyal baskılaması altında kırılgan olduğundan, hedefe son aşamada otonom yönelme cazip hale gelmiştir (Borchert, 2024; Bondar, 2025). Bondar'a (2025) göre bu tür özellikler vuruş başarısını dramatik biçimde artırmaktadır; yine de tam otonom savaş bir hedef olarak kalmaktadır ve ateş etme kararlarında insan gözetimi kritik önemini sürdürmektedir. Savaş ayrıca normları da yeniden ayarlamaktadır: Borchert (2024), savaş koşullarında yapılan norm uyarlamalarının barışa geçildiğinde ne kadar kalıcı olacağının açık bir araştırma sorusu olduğunu belirtmektedir.

Gazze: hedefleme destek sistemleri ve çekişmeli kanıtlar

Abraham'ın (2024) +972 Magazine'deki araştırması, İsrail ordusunun Lavender adını taşıyan bir sistemi kullandığını, sistemin 37.000'e kadar Filistinliyi şüpheli militan olarak işaretlediğini ve insan personelin hedef başına yaklaşık 20 saniye ayırdığını, sistemin yaklaşık %10 hata payı olduğunu iddia etmektedir; bina hedeflemede "The Gospel", hedeflerin evde olduğunu bildiren "Where's Daddy?" gibi sistemlerden de söz etmektedir. Bu anlatı

büyük ölçüde isimsiz istihbarat kaynaklarına dayanmaktadır ve İsrail ordusu bir "öldürme listesi" bulunduğunu reddetmektedir; bu sistemleri subaylara yardımcı araçlar olarak tanımlamaktadır (Abraham, 2024). Bu nedenle ayrıntılar iddia olarak ele alınmalıdır. Ancak şu soru, iddiaların doğruluğuna bağlı kalmaksızın geçerlidir: "İnsan onayı" şekli bir adıma indirgendiğinde, insan merkezli çerçeve ne kadar anlamlıdır?

Kurumsal düzeyde de benzer bir hızlanma görülmektedir. NATO'nun edindiği Maven Smart System, ABD merkezli Palantir'den yaklaşık altı aylık bir süreçte satın alınmış; istihbarat birleştirme, hedefleme, durumsal farkındalık ve planlama için büyük dil modellerini de içeren YZ uygulamaları sunmaktadır (NATO İletişim ve Bilgi Ajansı [NCIA], 2025). Bu örnek, "satın alarak öğrenme" mantığının (Borchert, 2024, s. 26) ittifak düzeyindeki bir örneğidir ve Türkiye'nin NATO ile ilişkisini tartışırken yeniden karşımıza çıkacaktır.

Üç çıkarım öne çıkmaktadır. Birincisi, sahadaki YZ büyük ölçüde algılama, seyrüsefer, hedef önerme ve veri birleştirme işlevlerinde yoğunlaşmaktadır; "tam otonom" söylemi gerçekten ileridedir. İkincisi, insan kontrolünün biçimsel olarak korunup işlevsel olarak aşınması riski, hem karşı konulan sinyal baskılamasından hem de karar temposunun hızından doğmaktadır. Üçüncüsü, kamuya açık kanıtların çoğu üretici beyanlarına, isimsiz kaynaklara ya da tek bir BM paragrafına dayanmaktadır; bu da ihracat odaklı bir sanayi için "savaşta sınanmış" etiketini hem değerli hem de tartışmalı kılmaktadır.

Normatif ve kurumsal çerçeve: bağlayıcı olmayan kurallar mozaiği

Askeri YZ için bağlayıcı, özel bir uluslararası rejim yoktur. Bunun yerine üç katman bir arada işlemektedir: BM süreçleri,

gönüllü siyasi beyanlar ve ulusal ya da ittifak düzeyindeki kurallar. Türkiye'nin konumu bu üç katmanda farklı görünürlük taşımaktadır.

BM katmanı

BM Genel Kurulu, 2 Aralık 2024'te öldürücü otonom silah sistemlerine ilişkin 79/62 sayılı kararı kabul etti. Karar 166 olumlu, 3 olumsuz oyla ve 15 çekimser oyla geçti; Türkiye çekimser kaldı (BM Genel Kurulu, 2024; UN Project, t.y.). Çekimserler arasında Çin, Hindistan, İran, İsrail ve Ukrayna gibi otonom sistemlere yatırım yapan ya da savaşan ülkeler de vardır. Karar bir antlaşma müzakeresi yetkisi vermemektedir; 2025 için açık, resmi olmayan istişareler öngörmektedir. Türkiye'nin çekimserlik gerekçesi, taranan kaynaklarda açıklanmış değildir. Borchert'in (2024) gözlemi bir yorum çerçevesi sunmaktadır: Normatif tutumlar bağlama bağlıdır; Rusya ve Çin küresel düzenlemeyi ABD'nin hareket alanını sınırlamak için desteklemektedir, Estonya ve Finlandiya aşırı düzenlemenin sanayiyi zayıflatacağından çekinmektedir, Yunanistan'da Türkiye ile rekabet etik tartışmayı arka plana itmiştir. Bu bölümün yorumu olarak, platform ihracatına dayanan bir sanayi için bağlayıcı sınırlamalar doğrudan bir pazar riski doğurmaktadır ve çekimserlik bu mantıkla uyumludur; ancak bunu doğrulayan resmi bir açıklama yoktur.

Gönüllü beyanlar

ABD'nin Kasım 2023'te başlattığı Siyasi Beyanname, çıkışta 31 ülke tarafından onaylandı; Ocak 2024'te bu sayı 49'a ulaştı (Kahn, 2024a). Sorumlu Askeri YZ (REAIM) zirveleri ise orta güçlerin başlattığı bir girişimdir ve ivme kaybetmektedir: 2023'te Lahey'de 50'den fazla ülke Çağrı Belgesi'ni imzaladı, ABD ve Çin de bunlar arasındaydı; 2024'te Seul'de 60'tan fazla ülke Eylem Planı'nı desteklerken Çin desteklemedi; Şubat 2026'daki A Coruña zirvesinde ise yalnızca 40 ülke belgeyi onayladı ve ne ABD ne Çin bunlar arasındaydı (Harjani & Liu, 2026). Türkiye'nin bu belgelerle

ilişkisi taranan kaynaklarda doğrulanamamıştır ve burada bir değerlendirme yapılmamıştır; fakat bu belirsizlik, Türkiye'nin normatif görünürlüğünün düşük olduğunu gösteren bir işaret sayılabilir.

Ulusal ve ittifak kuralları

ABD Savunma Bakanlığı'nın Ocak 2023'te güncellediği 3000.09 sayılı yönergesi, otonom silahların gözden geçirme süreçlerini ve güç kullanımı üzerinde "uygun düzeyde insan yargısı" ilkesini belirlemektedir (ABD Savunma Bakanlığı, 2023). NATO'nun 2021 YZ stratejisi altı sorumlu kullanım ilkesi ortaya koymuş; 2024'te güncellenen metin test, değerlendirme ve doğrulama çerçevesini DIANA test merkezleri üzerinden öngörmüştür (NATO, 2021; Breaking Defense, 2024). Avrupa Birliği'nin YZ Tüzüğü ise yalnızca askeri, savunma ya da ulusal güvenlik amaçlı sistemleri kapsam dışı bırakmaktadır (Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi, 2024, m. 2/3). Dolayısıyla Türkiye sivil YZ'de Avrupa ile işbirliği yaparken (Kurç, 2024), askeri alan büyük ölçüde bu düzenleyici ağın dışında kalmaktadır.

Türkiye'nin kurumsal çerçevesi

Çetintaş'a (2025) göre 2021–2025 Ulusal Yapay Zeka Stratejisi altı öncelik, 24 hedef ve 119 tedbirden oluşmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021); ağırlık ekosistem, yetkinlik ve kapasite inşasındadır, oysa ABD stratejisi Ar-Ge, standartlar ve uluslararası koordinasyon üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çetintaş (2025, s. 161), Türkiye'nin stratejisini "oluşum aşamasında", ABD'ninkini ise olgunluk aşamasında görmektedir ve YZ güvenliği ile insan–YZ işbirliği gibi başlıkların Türk belgesinde zayıf kaldığını ya da hiç yer almadığını belirtmektedir. Kurç (2024) aynı yöndeki bir bulguyu silah ihracatı için yapmaktadır: kararlar opaktır ve YZ destekli sistemlerin ihracatının hangi ilkelere bağlı olacağı bilinmemektedir.

Türkiye'de otonom silahlara özgü, kamuya açık ve ABD 3000.09 benzeri bir yönerge de taranan kaynaklarda yer almamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye normatif katmanda kural koyan ya da açıkça karşı çıkan değil, esneklik payını koruyan bir aktördür. Bu tutum kısa vadede hareket alanını genişletmektedir; uzun vadede ise ihracat pazarlarında ve NATO içinde güven sorunu yaratma riski taşımaktadır.

Türkiye'nin askeri YZ ekosistemi

Güdü ve paradigma

Kurç (2024, s. 331–332), Türkiye'de YZ'yi "gelecek savaşının etkinleştirici teknolojisi" olarak yorumlamaktadır: Savunma YZ'si, ayrı bir kabiliyet olarak değil, ülkenin mevcut savunma önceliği olan otonom silah sistemlerindeki ilerlemelerle iç içe gelişmektedir. Borchert (2024) Türkiye'yi YZ'yi yetenek çarpanı olarak gören grupta konumlandırmaktadır; teknoloji merkezli yaklaşıma kayan iki ülkeden biri (diğeri Ukrayna) olduğunu, insansız sistemlerle birleşen zayıf bir ortaya çıkış eğilimi taşıdığını ve ABD odaklı düşünceden yerli sanayi iddialarına kaydığını belirtmektedir. Havelsan'ın "Digital Troops" kavramı (Borchert, 2024, s. 12) bu eğilimin somut bir ifadesidir; savunma mühendisleri ise insan–makine entegrasyonunun makineler arası etkileşimden daha zor olduğunu savunmaktadır (Borchert, 2024; Kurç, 2024).

Proje portföyü ve sahadaki sistemler

Kurç (2024), Türkiye'nin dokuz savunma YZ projesini sayıp bunların aynı zamanda tedarik önceliklerini yansıttığını belirtmektedir. ASELSAN'ın pekiştirmeli öğrenmeyle çalışan savaş oyunu platformu HAMLE, kara araçları için YZ destekli atış kontrol ve otonom sürüş sunan Karagöz, merkezi komuta kontrolden bağımsız çalışacak sürü-sürü hava çarpışması üzerine SUMRU ve sınır ihlali tespiti için AHLAT bunların arasındadır. Bu teknolojilerin

Bayraktar Kızılelma, FNSS Shadow Rider ve ASELSAN–Sefine Marlin gibi platformlara aktarılması beklenmektedir. Sahada ise STM'nin Alpagu ve Kargu gezinen mühimmatları GPS gerektirmeden hedef sınıflandırma ve izleme için makine öğrenmesi kullanmaktadır; saldırı kararını ise insan operatör vermektedir (Kurç, 2024). Çetin ve Keşvelioğlu (2025), Türkiye'nin YZ'yi terörle mücadele, istihbarat-gözetleme-keşif ve sınır güvenliğinde kullandığını aktarmaktadır. Hava savunması ise yeni bir alan açmaktadır: Çelik Kubbe'nin komuta kontrol çekirdeği olan ASELSAN HAKİM, sensör verilerini YZ ve makine öğrenmesiyle tek bir hava resminde birleştirmektedir ve NATO komuta kontrol standartlarına göre geliştirilmiştir; 27 Ağustos 2025'te yaklaşık 50 unsur envantere girmiş, 2027–2031 teslimatlı 1,65 milyar avroluk ek bir anlaşma yapılmıştır (Yaylalı, 2025). Baykar ise 27 Aralık 2025'te iki Kızılelma prototipinin "akıllı filo otonomisi" ile yakın formasyon uçuşu yaptığını ve bunun dünyada ilk olduğunu açıklamıştır; insan denetiminin dereceleri belirtilmemiş ve iddia bağımsız olarak doğrulanmamıştır (Baykar, 2025).

Altyapı ve destek sistemleri

Kurç (2024), portföyün silahla sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Kaşif, 10 MHz–6 GHz arası haberleşme sinyallerini yakalayıp kaynağın yönünü, mesafesini ve hareketini YZ algoritmalarıyla belirleyen bir sinyal istihbaratı platformudur. YETEN, savunma firmalarının kapasitelerini envanterleyerek yerli üretim için aday firmaları YZ tabanlı bir öneri sistemiyle belirlemektedir. Veri Kovanı, kitle kaynaklı etiketleme ile robotik, otonom sürüş ve uzaktan algılama gibi alanlar için nitelikli bir veri havuzu oluşturmaktadır. FIVE-ML, T-129 ATAK, ATAKSİM, ANKA ve UMTAS simülatörlerinde kural tabanlı davranışı YZ tabanlı davranışla değiştirmeyi hedeflemektedir. Kerkes ise GPS ve veri bağlantısı kesildiğinde İHA'ların görüntü tanıma ve derin öğrenmeyle seyrüsefer yapmasını sağlayan, Temmuz 2022'de SSB

tarafından kabul edilmiş bir projedir. Kurç'a göre bu projeler Türkiye'nin savunma YZ'sini sıfırdan ve yalnızca insansız silah sistemleriyle sınırlı kalmadan inşa ettiğini göstermektedir.

İhracat ve dış politika

Türkiye'nin askeri YZ konumunu sanayi politikasından ve dış politikadan ayırmak zordur. Gormus'a (2025) göre TB2 ihracatı 2017'de başlamış, Baykar 2021 ve 2022'de savunma ve havacılık sektörünün en büyük ihracatçısı olmuştur; Türk İhracatçılar Meclisi verilerine dayanan hesaba göre 2023'te Baykar'ın ihracatı 1,8 milyar dolara ulaşmış, gelirinin yüzde 90'ından fazlasını ve sektör ihracatının yaklaşık üçte birini oluşturmuştur. Alıcılar Avrupa'dan (Arnavutluk, Polonya, Ukrayna) Afrika'ya, Orta ve Güney Asya'dan Körfez'e uzanmaktadır; 2023'te Kuveyt ile 370 milyon dolarlık, Suudi Arabistan ile 3 milyar doların üzerinde TB2 anlaşmaları imzalanmıştır. 2025'te toplam savunma ve havacılık ihracatı 10,054 milyar dolara ulaşmış (Sünnetci, 2026) ve Temmuz 2026'da son on iki aylık toplamın 11 milyar doları aştığı bildirilmiştir (Yeni Şafak English, 2026). Bu ihracat kararları opak bir müzakere sürecinden çıkmaktadır (Gormus, 2025); Kurç (2024) YZ destekli sistemlerin ihracat ilkelerinin bilinmediğini eklemektedir.

Yazında bu olgu Türk dış politikasının "dronlaşması" olarak anılmaktadır (Gormus, 2025, s. 521). Gormus (2025), YZ destekli dron üretiminin stratejik özerklik arayışını güçlendirdiğini, rejimin sürekliğine katkı yaptığını ve askeri-sanayi kompleksinin etkisini artırdığını aktarmaktadır; Soyaltın-Colella ve Demiryol (2023) de dron savaşının rejimi güçlendirici etkilerini incelemektedir. Gormus (2025, s. 523) ayrıca, Türkiye'nin silah satışlarında alıcının kullanımını kısıtlamayan "şartsız" bir politika izlemesinin Afrika pazarında çekicilik yarattığını; buna karşın temkinli analizlerin, dronların elektronik harp ve hava savunma sistemlerine karşı kırılganlığına ve kara muharebesinin sürekli önemine dikkat

çektiğini (s. 521) kaydetmektedir. Bu iki unsur, yani "şartsız" satış anlayışı ve abartı uyarıları, Türkiye'nin normatif ve kanıt konumunu değerlendirirken birlikte akla getirilmelidir.

Kurumsal mimari

Koordinasyon, mevcut bir kurum olan Savunma Sanayii Başkanlığı'na (SSB) bırakılmıştır; yeni bir YZ otoritesi kurulmamıştır. SSB 2023'te Savunma Sanayii Yapay Zeka Yetenek Kümelenmesi'ni (SAYZEK) kurmuş, daha önce ise Sürü Zekası, RF ve siber alanlarda OTAĞ raporları yayımlamıştır (Kurç, 2024). Çetin ve Keşvelioğlu (2025) ekosistemi kalabalık ve örtüşen kurumlardan oluşan bir yapı olarak tanımlamaktadır; TÜBİTAK 2002–2024 arasında 3.876 YZ projesini ve 2.389 bilim insanını 14,3 milyar TL ile desteklemiştir. Kurç'a (2024) göre Türkiye'de 2023'te 350 YZ girişimi vardı; Ar-Ge harcaması 2006'daki 4,399 milyar TL'den (3,081 milyar dolar) 2022'de 198,669 milyar TL'ye (12,004 milyar dolar) yükselmiş, finansmanın ana payı özel sektöre aittir. İnsan kaynağı Teknofest yarışmaları ve 100/2000 doktora programı gibi ayaklara dayanmaktadır. Kurç (2024, s. 336) ayrıca SSB'den Gökhan Uçar'ın önerdiği bir "İnsansız Sistemler Komutanlığı" fikrine dikkat çekmektedir: Her kuvvetin kendi insansız sistem projesini yürüttüğü bir yapıda, merkezileşme ihtiyacı açıkça hissedilmektedir.

Ulusal strateji ve 2026 Eylem Planı

2021–2025 Stratejisi'nin yerini Cumhurbaşkanlığı'nın 2026/9 sayılı Genelgesi ile 2026–2030 Eylem Planı almıştır (17 Ağustos 2026'da imzalanmış, 18 Ağustos 2026 tarihli ve 33344 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır; Cumhurbaşkanlığı, 2026). Plan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmış, "Fark Et, İstifade Et, Üret ve Yönet" ilkelerine dayalı dört eksende toplam on altı eylem içermektedir. 2030'a kadar en az 1 GW veri merkezi kapasitesi, "Herkes İçin GPU" programı kapsamında yılda

en az 2 milyon GPU-saat (2028 sonunda 20 milyon), ağırlıklı olarak özel sektörden en az 10 milyar dolar yatırım, 10 milyar TL'lik araştırma ve 15 milyar TL'lik büyüme fonu, kamu yatırım bütçesinin en az %2'si ve 2027 sonuna kadar Türk dilleri için ortak bir büyük dil modeli hedeflenmektedir (İçözü, 2026). Aynı özete göre plan askeri YZ'ye doğrudan değinmemektedir; fiziksel YZ ve robotik "Üret" ekseninde yer almaktadır ve 2030'a kadar en az beş ihracat ya da ortak geliştirme anlaşması öngörmektedir. Bu bölümün yorumu olarak, hedeflerin ağırlık merkezi hesaplama gücü ve veri merkezi kurulumudur; yani plan, Türkiye'nin temel yapısal açığını savunma dışından kapatmaya çalışmaktadır. Gormus (2025), Oxford Insights'ın 2022 Hükümet YZ Hazırlık Endeksi'nde Türkiye'nin 49. sırada (58,97), ABD'nin ise birinci sırada (85,72) yer aldığını aktarmaktadır.

Türkiye ve NATO: seçici uyum

Türkiye'nin askeri YZ konumunu belirleyen ikinci büyük değişken NATO'dur. İttifak 2021'de altı sorumlu kullanım ilkesine dayanan ilk YZ stratejisini yayımlamış (NATO, 2021), Temmuz 2024'te Washington zirvesinde bu metni üretken YZ'yi, test ve değerlendirme çerçevesini ve DIANA test merkezlerini kapsayacak biçimde güncellemiştir (Breaking Defense, 2024). Operasyonel düzeyde ise NATO İletişim ve Bilgi Ajansı, Palantir'in Maven Smart System'ini yaklaşık altı ayda edinmiş ve Müttefik Harekat Komutanlığı'nın kullanımına sunmuştur (NCIA, 2025). İttifakın YZ'yi kurumsallaştırma hızı, üyelerin bu temponun gerisinde kalma riskini doğurmaktadır.

Gormus (2025), Türkiye'nin NATO ile birlikte çalışabilirlik sorununu merkezine almaktadır. Çalışmaya göre ittifakın gelişen YZ çerçevesi ile Türkiye'nin farklılaşan ulusal gündemi arasında gergin bir ilişki vardır; teknoloji açığına ek olarak Türkiye'nin otonomi arayışı gibi ulusal teşvikler de birlikte çalışabilirliği

güçleştirmektedir. Türkiye'nin 2017'de yaklaşık 2,5 milyar dolara Rus S-400 sistemlerini alması ve Rusya yaptırımlarına katılmaması bu farkı beslemektedir. Gormus ayrıca Türkiye'nin 2022 YZ Hazırlık Endeksi'ndeki göreli geri konumunu ve Baykar'ın 2023 ihracatının (yaklaşık 1,8 milyar dolar) sektör ihracatının yaklaşık üçte birini oluşturduğunu vurgulamaktadır. Kurç (2024) ise tabloyu iki yönlü çizmektedir: Türkiye savunma YZ'sinde uluslararası ortak aramamaktadır, ancak NATO girişimlerine katılmaktadır; TÜBİTAK BİLGEM ve TÜBİTAK SAGE 2022'de DIANA test merkezi seçilmiştir. OTAĞ Sürü Zekası raporu, farklı Türk otonom sistemlerinin entegrasyonunda NATO standartlarının ve STANAG belgelerinin kullanılmasını önermektedir. Kurç'un yorumuyla bu, hem müttefiklerle birlikte çalışabilirlik ihtiyacını hem de NATO ülkelerinin YZ destekli sistemler için en olası müşteri olmasını yansıtmaktadır.

Son iki yıldaki gelişmeler bu tabloyu kısmen değiştirmiştir. İlk olarak, ihracatın büyük bölümü NATO coğrafyasına gitmektedir: 2025'te savunma ve havacılık ihracatı ilk kez 10 milyar doları aşmış (10,054 milyar dolar) ve ihracatın yaklaşık yüzde 56'sı AB, NATO ve ABD'ye gitmiştir (Sünnetci, 2026). İkinci olarak, Kurç'un (2024, s. 342) "ortak aramıyor" saptamasına karşın Baykar ile Leonardo, 2025'te İtalya merkezli, yüzde 50'ye yüzde 50 ortaklıklı LBA Systems'i kurdu; Baykar fiziksel platform tasarımını, Leonardo ise elektronik ve görev sistemlerini, insanlı-insansız takımlaşma ve sürü yeteneklerini üstlenmektedir (Greet, 2025). Üçüncü olarak, hava gücü tedarikinde alternatif kanallar açılmıştır: S-400 nedeniyle 2019'da F-35 programından çıkarılan ve 2020'de CAATSA yaptırımına uğrayan Türkiye (Al Jazeera Staff, 2026), Ekim 2025'te Birleşik Krallık'tan 20 Eurofighter Typhoon satın almak üzere yaklaşık 11 milyar dolarlık (8 milyar sterline kadar) bir anlaşma imzalamıştır; ilk teslimat 2030'dur (Al Jazeera, 2025). Temmuz 2026'da Ankara'daki NATO zirvesinde Trump, yaptırımları

kaldıracaklarını söylemiş ve F-35 satışını "değerlendireceklerini" belirtmiştir; bunun için ABD yasalarının Türkiye'nin S-400'leri artık bulundurmadığına dair bir tespit aradığı da hatırlatılmıştır (Al Jazeera Staff, 2026).

Bu gelişmeler, Borchert'in (2024, s. 26) "satın alarak öğrenme" kavramı açısından anlamlıdır. F-35 gibi gelişmiş platformlar, YZ'nin ulusal ekosisteme girdiği başlıca aktarım kanallarından biridir; Türkiye bu kanaldan 2019'da yoksun kalmıştır. Yaptırım rejiminin yumuşaması ve Eurofighter alımı kanalı kısmen yeniden açabilir, ancak bunun YZ yeteneklerine etkisi şimdilik kanıtlanmış değildir. Öte yandan Türkiye'nin kendi platformları, Leonardo ortaklığında olduğu gibi, ters yönde bir öğrenme kanalı sunmaktadır: Avrupalı bir savunma devi, YZ ve otonomi alanında Türkiye'den yararlanmaktadır.

Bu bölümün temel bulgusu, Türkiye'nin NATO ile ilişkisinin teknik katmanda uyum, stratejik katmanda özerklik biçiminde işlediğidir. STANAG uyumu, DIANA katılımı ve AB/NATO ihracat pazarı Türkiye'yi ittifakın teknik ekosistemine bağlamaktadır; S-400, Rusya yaptırımları ve yerli sanayi önceliği ise siyasi bağımsızlığı korumaktadır. Bu "seçici uyum" bir çelişki olmaktan çok, ihracat odaklı bir niş gücün rasyonel stratejisidir; ancak ittifakın Maven Smart System gibi ortak YZ platformlarına geçtiği bir dönemde, bu stratejinin ne kadar sürdürülebilir olacağı belirsizdir.

Türkiye'nin konumu: yüksek platform yetkinliği, düşük normatif ağırlık

Bölümün kavramsal çerçevesi Türkiye'ye uygulandığında tablo eşit olmayan bir profil vermektedir: benimseme kapasitesinde güçlü, kurumsal yönetişim ve normatif ağırlıkta zayıf.

Tablo 2. Türkiye'nin konumu: boyut bazında değerlendirme

Boyut	Ana gözlem	Değerlendirme
Benimseme kapasitesi	SSB eşgüdümü, sanayi öncülüğünde Ar-Ge, yaklaşık %82–84 yerlilik, 2025'te 10,054 milyar dolar ihracat (Kurç, 2024; Sünnetci, 2026)	Güçlü
Güdü ve paradigma	Yetenek çarpanı; teknoloji merkezli yaklaşıma ve ortaya çıkışa zayıf kayış (Borchert, 2024)	Orta–güçlü
Savaş alanı kanıtı	Libya'da kullanım raporlandı, otonomi düzeyi tartışmalı (BM Güvenlik Konseyi, 2021; NPR, 2021)	Güçlü ama belirsiz
Kurumsal yönetişim	Dağınık kurumlar; stratejide YZ güvenliği ve insan–YZ işbirliği zayıf; 2026 Planı sivil ağırlıklı (Çetintaş, 2025; İçözü, 2026)	Zayıf
Normatif ve ittifak konumu	BM oylamasında çekimser; teknik uyum, stratejik özerklik (BM Genel Kurulu, 2024; Gormus, 2025)	Zayıf, seçici

Kaynak: Yazar değerlendirmesidir.

Güçlü taraf: örgütsel sermaye

Horowitz'in (2010, 2018) mantığıyla Türkiye, YZ'de mali yoğunluğun değil örgütsel sermayenin belirleyici olduğu bir örnektir. SSB ile sanayi arasındaki sıkı bağ, yüksek yerlilik oranı ve platformların savaşta sınanması sayesinde, Borchert'in (2024, s. 22) tanımladığı "ikinci ölüm vadisi" (Ar-Ge'den tedarike geçiş), ABD'ye kıyasla daha dar görünmektedir; ancak Kurç (2024) kuvvetlerin YZ yaklaşımlarına dair açık bilgi bulunmadığını da kaydettiğinden bu bir hipotezdir. Ukrayna ve İsrail gibi Türkiye de sahadan öğreniyor; farkı ise motorun gönüllü ve kitle kaynaklı (Ukrayna) ya da zorunlu hizmet kaynaklı insan havuzu (İsrail) değil, devlet merkezli ve ihracata dönük bir sanayi olmasıdır.

Zayıf taraf: temel katmanlar

Borchert'in (2024) 2x2 matrisinde Türkiye, veri odaklı ve insan merkezli alanın sınırında, teknoloji merkezli ve ortaya çıkış temelli alana doğru zayıf bir eğilimle konumlanmaktadır; ancak

üçüncü dalga YZ için gereken veri, hesaplama gücü ve model kapasitesi henüz bu eğilimi taşıyacak düzeyde görünmemektedir. Bu sonuç, doğrudan bir ölçümden değil, 2022 Hazırlık Endeksi'ndeki 49. sıra (Gormus, 2025) ile 2026–2030 Planı'nın 1 GW kapasite ve GPU-saat hedeflerinden (İçözü, 2026) çıkarılan bir yorumdur: Hedefler, mevcut açığın büyüklüğünü dolaylı olarak göstermektedir. Dahası kanıt kalitesi sorunu vardır: Kargu, Kızılelma ve Libya üzerine bilgilerin önemli kısmı üretici beyanlarına ya da tek bir BM rapor paragrafına dayanmaktadır. Soyaltın-Colella ve Demiryol (2023), dron başarısının rejim açısından siyasi getirisi olduğunu savunduğundan, başarı anlatılarının abartılma teşviki taşıdığı ve bunların bağımsız doğrulamayla sınanması gerektiği akılda tutulmalıdır.

Tipoloji

Böylece Türkiye üç küresel kutuptan ayrılmaktadır. ABD ve Çin gibi çip, bulut ve model ekosistemlerine hakim değildir. Rusya gibi yalnızca yukarıdan aşağı bir devlet modeline de dayanmamaktadır. Avrupalı orta güçler gibi düzenleme ve ittifak kurumları üzerinden de konumlanmamaktadır. Bu bölümün önerdiği adıyla Türkiye, **özerklik öncelikli, platform odaklı, ihracata dönük bir niş güçtür**. Bu konumun üç kritik sınırı vardır. Birincisi, hesaplama gücü ve temel modeller kritik bir darboğaz olarak kalmaktadır. İkincisi, ihracat pazarı bağlayıcı normlara karşı hassastır. Üçüncüsü, İttifakla teknik uyum ile stratejik özerklik arasındaki denge, F-35/CAATSA sürecinin ve Eurofighter tedarikinin gösterdiği gibi siyasi pazarlıklara açık kalmaktadır.

Karşılaştırmalı konum

Tablo 1'de Türkiye iki açıdan ayrışmaktadır. Birincisi, güdü bakımından tehdit temelli değil, yetenek çarpanı grubundadır; yani doğrudan bir rakibe karşı kurgulanmış bir YZ programından çok, mevcut platform sanayisini YZ ile güçlendiren bir yaklaşım

izlemektedir. İkincisi, biçimlendirici dış aktör olarak ABD'den uzaklaşıp yerli sanayi hedeflerine kaymaktadır (Borchert, 2024); bu, ABD ile Çin'in birbirini izleyen simetrik rekabetinden ve Ukrayna ile İsrail'in doğrudan tehdit baskısından farklı bir mantıktır. Bu okumada bir sınır vardır: Borchert'in sınıflaması 2024 öncesi belgelere dayanmaktadır ve 2025–2026 gelişmelerini (Çelik Kubbe, Kızılelma'nın formasyon uçuşu, Leonardo ortaklığı, Eylem Planı) yansıtmamaktadır. Bu gelişmeler Türkiye'nin daha iddialı bir konuma ve Avrupa ile daha iç içe bir ihracat modeline doğru kaydığına işaret edebilir; fakat bu bir yorumdur ve sürdürülebilirliği ancak sonraki dönemin verileri gösterecektir.

Sonuç

Bu bölüm, küresel askeri YZ manzarası içinde Türkiye'nin yerini üç bulguyla belirlemiştir. Birincisi, Türkiye bir temel model ya da hesaplama gücü sahibi değil; YZ'yi insansız platformlara hızlı ve düşük maliyetle entegre eden, özerklik öncelikli ve ihracata dönük bir niş güçtür. Gücünün kaynağı SSB eksenli eşgüdüm, sanayi öncülüğünde Ar-Ge ve savaşta sınanmış platformlardır (Kurç, 2024; Sünnetci, 2026). İkincisi, bu konumun altındaki çip, veri, hesaplama ve temel model katmanları zayıftır ve 2026–2030 Eylem Planı bu açığı önemli ölçüde sivil alandan kapatmayı hedeflemektedir (İçözü, 2026). Üçüncüsü, normatif ve kurumsal katmanda Türkiye kural koyan değil, esnekliğini koruyan bir aktördür: BM'de çekimser kalmış, NATO ile teknik katmanda uyumlanırken stratejik katmanda özerklik arayişını sürdürmüştür (BM Genel Kurulu, 2024; Gormus, 2025).

Bu profil bir çelişki değil, bir denge arayışıdır; fakat dengenin sürdürülebilirliği üç koşula bağlıdır. Hesaplama ve veri kapasitesi planlanıldığı gibi genişlemezse, üçüncü dalga YZ'ye geçiş başkalarının platformlarına ve çiplerine bağımlı kalır. İhracat pazarları bağlayıcı normlara doğru kayarsa, şimdiki esneklik bir

maliyete dönüşebilir. İttifak ortak YZ platformlarına (örneğin Maven Smart System) hareket ettikçe, seçici uyum stratejisinin paydaş ülkelerle güveni koruyup korumayacağı belirsizleşmektedir.

Politika düzeyinde üç öneri öne çıkmaktadır. Birincisi, ABD'nin 3000.09 yönergesine benzer, insan kontrolü ve gözden geçirme süreçlerini açıklayan kamuya açık bir otonom silah çerçevesi, hem ihracat güvenilirliğini hem de uluslararası platformlardaki pazarlık gücünü artırır. İkincisi, YZ ihracatı için şeffaf ilkeler, Kurç'un (2024) işaret ettiği opaklığı azaltır. Üçüncüsü, savaş alanı beyanlarının bağımsız doğrulanmasını teşvik eden bir açıklık, "savaşta sınanmış" etiketini daha güvenilir kılar.

Bu çalışmanın sınırları açıktır: Kanıt büyük ölçüde açık kaynaklıdır, üretici beyanları bağımsız olarak doğrulanamamıştır, Türkiye'nin REAIM ve Siyasi Beyanname gibi gönüllü çerçevelerle ilişkisi ve 2026–2030 Eylem Planı'nın tam metni üzerinden askeri boyutu ayrıca incelenmelidir. Gelecek araştırmalar, Eylem Planı'nın uygulanmasını, F-35/Eurofighter kanallarının YZ yetenekleri üzerindeki etkisini ve Türkiye'nin norm girişimlerindeki rolünü izleyerek bu bulguları sınamalıdır.

Kaynakça/References

ABD Savunma Bakanlığı. (2023, 25 Ocak). DoD Directive 3000.09: Autonomy in weapon systems. https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodd/300009p.PDF

Abraham, Y. (2024, 3 Nisan). 'Lavender': The AI machine directing Israel's bombing spree in Gaza. +972 Magazine. https://www.972mag.com/lavender-ai-israeli-army-gaza/

Al Jazeera. (2025, 27 Ekim). Turkiye signs deal with the UK to buy 20 Eurofighter jets. https://www.aljazeera.com/news/2025/10/27/turkiye-signs-deal-with-the-uk-to-buy-20-eurofighter-jets

Al Jazeera Staff. (2026, 7 Temmuz). Trump says will lift sanctions on Turkiye, 'consider' selling F-35s. https://www.aljazeera.com/2026/7/7/trump-says-will-lift-sanctions-on-turkiye-consider-selling-f-35s

Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi. (2024). Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union, L 2024/1689. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

Baykar. (2025, 28 Aralık). Bayraktar Kizilelma performs formation flight using smart fleet autonomy [Basın bülteni]. https://www.baykartech.com/en/press/bayraktar-kizilelma-performs-formation-flight-using-smart-fleet-autonomy/

BM Genel Kurulu. (2024, 2 Aralık). Lethal autonomous weapons systems (A/RES/79/62). Birleşmiş Milletler. https://digitallibrary.un.org/record/4071100

BM Güvenlik Konseyi. (2021, 8 Mart). Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council (S/2021/229). Birleşmiş Milletler. https://docs.un.org/en/S/2021/229

Bondar, K. (2025, 6 Mart). Ukraine's future vision and current capabilities for waging AI-enabled autonomous warfare. Center for Strategic and International Studies. https://www.csis.org/analysis/ukraines-future-vision-and-current-capabilities-waging-ai-enabled-autonomous-warfare

Borchert, H. (2024). The very long game of defense AI adoption: Introduction. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 1–38). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_1

Borchert, H., Schütz, T., & Verbovszky, J. (Eds.). (2024). The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1

Breaking Defense. (2024, Temmuz). NATO updates AI strategy for the age of ChatGPT. https://breakingdefense.com/2024/07/nato-updates-ai-strategy-for-the-age-of-chatgpt/

Cumhurbaşkanlığı. (2026, 18 Ağustos). Türkiye Yapay Zeka Eylem Planı (2026–2030) ile ilgili 2026/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (Resmi Gazete, Sayı: 33344). https://www.alomaliye.com/2026/08/18/turkiye-yapay-zeka-eylem-plani-2026-2030/

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 2021–2025. https://bilgem.tubitak.gov.tr/wp-content/uploads/sites/8/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf

Çetin, O. A., & Keşvelioğlu, A. (2025). Artificial intelligence in national security: Strategic priorities of Türkiye and the UAE. Insight Turkey, 27(2), 245–270. https://doi.org/10.25253/99.2025272.14

Çetintaş, H. B. (2025). A comparative analysis of Turkey and the US national artificial intelligence strategies in the context of strategic priorities. International Journal of Academic Studies in Science and Education, 3(2), 161–184. https://doi.org/10.55549/ijasse.55

Dolinko, I., & Antebi, L. (2024). Embracing the organized mess: Defense AI in Israel. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 397–419). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_18

Goncharuk, V. (2024). Survival of the smartest? Defense AI in Ukraine. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 375–395). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_17

Gormus, E. (2025). NATO's artificial intelligence strategy and interoperability challenges: The case of Turkey. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 27(4), 513–529. https://doi.org/10.1080/19448953.2024.2414174

Greet, K. (2025, 24 Haziran). Baykar, Leonardo advance memorandum of understanding with new 50:50 joint venture. The Aviationist. https://theaviationist.com/2025/06/24/baykar-leonardo-lba-systems/

Harjani, M., & Liu, M. C. (2026, 26 Şubat). The uncertain future of the REAIM Summit (No. 029). S. Rajaratnam School of International Studies, Nanyang Technological University. https://rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2026/02/IP26029.pdf

Horowitz, M. C. (2010). The diffusion of military power: Causes and consequences for international politics. Princeton University Press.

Horowitz, M. C. (2018). Artificial intelligence, international competition, and the balance of power. Texas National Security Review, 1(3), 37–57. https://doi.org/10.15781/T2639KP49

İçözü, T. (2026, 18 Ağustos). 2026-2030 Yapay Zeka Eylem Planı'nın tüm detayları. Webrazzi. https://webrazzi.com/2026/08/18/turkiye-nin-2026-2030-yapay-zek-eylem-plani-yururluge-girdi/

Kahn, L. A. (2024a, 21 Ocak). How the United States can set international norms for military use of AI. Lawfare. https://www.lawfaremedia.org/article/how-the-united-states-can-set-international-norms-for-military-use-of-ai

Kahn, L. A. (2024b). Risky incrementalism: Defense AI in the United States. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 39–61). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_2

Kania, E. B. (2017). Battlefield singularity: Artificial intelligence, military revolution, and China's future military power. Center for a New American Security. https://www.cnas.org/publications/reports/battlefield-singularity-artificial-intelligence-military-revolution-and-chinas-future-military-power

Kasapoğlu, C., & Kırdemir, B. (2018). The rising drone power: Turkey on the eve of its military breakthrough (Foreign Policy & Security 2018/4). Centre for Economics and Foreign Policy Studies (EDAM). https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2018/06/CAN-the-rising-drone_word.docx.pdf

Kurç, Ç. (2024). Enabling technology of future warfare: Turkey's approach to defense AI. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 331–351). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_15

Lee, J. (2024). 'Overtaking on the curve'? Defense AI in China. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 465–485). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_21

NATO. (2021, 22 Ekim). Summary of the NATO artificial intelligence strategy. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_187617.htm

NATO İletişim ve Bilgi Ajansı. (2025, 14 Nisan). NATO acquires AI-enabled warfighting system. https://www.ncia.nato.int/newsroom/news/nato-acquires-aienabled-warfighting-system

NPR. (2021, 1 Haziran). A U.N. report suggests Libya saw the first battlefield killing by an autonomous drone. https://www.npr.org/2021/06/01/1002196245/a-u-n-report-suggests-libya-saw-the-first-battlefield-killing-by-an-autonomous-d

Robertson, N. (2023, 28 Ağustos). Pentagon unveils 'Replicator' drone program to compete with China. Defense News. https://www.defensenews.com/pentagon/2023/08/28/pentagon-unveils-replicator-drone-program-to-compete-with-china/

Scharre, P. (2018). Army of none: Autonomous weapons and the future of war. W. W. Norton.

SIPRI. (2026, Nisan). World military expenditure 2025. Stockholm International Peace Research Institute.

https://www.sipri.org/sites/default/files/Military%20Expenditure%202025.pdf

Soyaltın-Colella, D., & Demiryol, T. (2023). Unusual middle power activism and regime survival: Turkey's drone warfare and its regime-boosting effects. Third World Quarterly, 44(4), 724–743. https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2158080

Sünnetci, İ. (2026, 7 Şubat). General assessment of the Turkish defense and aerospace industry in 2025 and targets for 2026. Defence Turkey. https://defenceturkey.com/news/general-assessment-of-the-turkish-defense-and-aerospace-industry-in-2025-and-targets-for-2026

UN Project. (t.y.). A/RES/79/62: Lethal autonomous weapons systems, voting record. 9 Ekim 2026 tarihinde https://un-project.org/votes/resolution/A-RES-79-62/ adresinden erişildi

Yaylalı, C. D. (2025, 14 Ekim). Turkey sees nascent 'Steel Dome' as deterrent, export money maker. Defense News. https://www.defensenews.com/global/europe/2025/10/14/turkey-sees-nascent-steel-dome-as-deterrent-export-money-maker/

Yeni Şafak English. (2026, 4 Temmuz). Turkish defense, aerospace exports top $11B for first time. https://en.yenisafak.com/economy/turkish-defense-aerospace-exports-top-11b-for-first-time-3720372

Zysk, K. (2024). High hopes amid hard realities: Defense AI in Russia. In H. Borchert, T. Schütz, & J. Verbovszky (Eds.), The very long game: 25 case studies on the global state of defense AI (pp. 353–373). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1_16

BÖLÜM 4

ARBITRATION, IMPLEMENTATION AND CJEU JURISDICTION IN THE CROATIA-SLOVENIA BORDER DISPUTE

REJHAN RAHMAN[1]

Introduction

The border dispute between Croatia and Slovenia can be evaluated as a suitable case for examining the difference between addressing an international dispute through judicial means and the decision rendered finding a response in interstate relations. Differences of opinion concerning some sections of the land border between the two states and maritime areas in the Adriatic Sea continued throughout the negotiations following the dissolution of Yugoslavia, and the search for a solution also became connected with Croatia's accession process to the European Union (EU). Sancin (2010) compared the different legal characteristics of the bilateral compromise designed in 2001 and the arbitration route established in 2009 and evaluated the diplomatic conditions in reaching an agreement. Bickl (2017), on the other hand, examined the 2008-2009 negotiations and the subsequent arbitration process in connection

[1] Dr., Harran University, International Relations, Şanlıurfa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7583-6887

with the preferences of political actors. When this historical background is taken into account, the distinction between legally determining the border and managing the dispute at the political level can be addressed as one of the main problems of the research.

The Arbitration Agreement dated 4 November 2009 did not limit the task of the arbitral tribunal to determining the course of the land and maritime boundary. In Article 3 of the Agreement, Slovenia's junction to the High Sea and the regime for the use of the relevant maritime areas were also regulated as separate issues, while Article 4 distinguished the legal criteria to be applied with regard to these tasks. Article 7 of the Agreement provided for the binding nature of the final award and the implementation measures to be taken after the award (Croatia & Slovenia, 2009, Arts. 3-4, 7). These provisions will be taken as the basis for determining the scope of the legal solution envisaged through arbitration. However, the fact that the binding nature of the final award was regulated in the Agreement may not be sufficient on its own to explain the procedural objections that later emerged and the positions of the states regarding the implementation of the award.

The procedural problems that emerged in the arbitration process in 2015 were addressed as a separate dispute concerning the continuation of the proceedings in the Partial Award dated 30 June 2016. In this decision, the arbitral tribunal accepted that the contacts in question had violated the Arbitration Agreement, but concluded that the violation did not give Croatia the right to terminate the Agreement and that the proceedings could continue (Arbitral Tribunal, 2016, operative part, para. 231). In the Final Award of the Tribunal dated 29 June 2017, the boundary and junction issues were addressed (Arbitral Tribunal, 2017). In the statement issued by the Government of Croatia on the same day, it was stated that the award did not bind the country and would not be implemented (Government of the Republic of Croatia, 2017). In the statement of

the Government of Slovenia dated 2019, on the other hand, the position that the award was binding on both states was maintained and initiatives toward implementation were included (Government of the Republic of Slovenia, 2019). When these documents are evaluated together, it can be concluded that the legal rulings of the arbitral tribunal and the states parties' own assessments concerning the award need to be addressed within the framework of different evidentiary functions.

The relationship of the dispute with EU law can be examined more concretely through the action brought by Slovenia against Croatia on the basis of Article 259 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). The Court of Justice of the European Union (CJEU), in its judgment in Case C-457/18 dated 31 January 2020, ruled that it lacked jurisdiction to decide the specific case. The Court evaluated the connection of the alleged infringements of EU law with the obligations arising from the arbitration agreement and award between the two states, and also referred to the obligation of the Member States to make sincere efforts to seek a definitive solution consistent with international law (CJEU, 2020). For this reason, treating the Court's ruling on lack of jurisdiction as an independent judgment on the merits concerning the validity or invalidity of the final arbitral award may exceed the scope of the judgment.

This chapter seeks an answer to the following question. How did the approaches of the parties differ regarding the legal status and implementation of the 2017 arbitral award in the Croatia-Slovenia border dispute, and on what grounds was the jurisdiction of the CJEU evaluated in connection with this dispute in the 2020 judgment in Case C-457/18 In order to answer this question, the legal framework of the 2009 Arbitration Agreement, the procedural and termination assessments in the 2016 Partial Award, the scope of the 2017 Final Award, the official positions of the states, and the

reasoning of the CJEU concerning jurisdiction will be addressed in separate stages. The main period of the examination has been determined as 2009-2020. Developments before this period will be used when necessary to explain the emergence of the Arbitration Agreement, while subsequent academic publications will be used to compare the views of previous research.

From the perspective of International Relations, the focus of this chapter is formed by the relationship between the rendering of the arbitral award and the attitudes of the states toward accepting and implementing the award. Legal assessments concerning the binding nature of the award, the official statements of the states, and actual practices on the ground represent different types of evidence. Interpreting the CJEU's ruling that it lacked jurisdiction as meaning that EU law could have no relation at all to the dispute may exceed the scope of the judgment. These distinctions form the basis for comparing the different levels between the legal scope of the decisions and the political and diplomatic behavior of the states.

The fact that the documents concerning the dispute have different evidentiary functions is another reason for examining legal assessments and political positions separately. For example, the determination of a certain procedural violation in the 2016 Partial Award is the judicial assessment of the arbitral tribunal. The statement of the Government of Croatia that this violation justified the termination of the Agreement, however, reflects the own legal view of the relevant state. A record in which the Government of Slovenia explained certain implementation steps can also be used only within the scope in which these steps are documented. Evaluating these different documents under a single expression of "non-compliance with the arbitral award" may make unclear the aspects of the legal discussion and political behavior that can be examined separately. For this reason, in each important assessment,

to which party the claim belongs, by which body the decision was rendered, and the date of the document will be clearly stated.

Bickl (2017, 2021) examined the political development of the dispute and the relationship between arbitration and the EU. Petrić (2020) and McGarry (2021), on the other hand, addressed the legal dimensions of the C-457/18 judgment. When these studies are taken into account, the contribution of the research may be sought, rather than in the claim of addressing the subject for the first time, in its comparison of the arbitration provisions, the dated statements of the states, and the CJEU's assessment of competence within the same document classification, taking into account their different legal functions. Following the introduction, the literature, conceptual framework, and method will be explained. Subsequently, the 2009 Arbitration Agreement, the arbitration process, the final award, the approaches of the states, and the CJEU judgment will be examined, and the findings reached will be related to the research question in the discussion and conclusion sections.

Literature Review

International arbitration is one of the legal dispute resolution methods through which the states parties may submit a particular dispute to the decision of an arbitral tribunal established or authorized by agreement. The submission of the dispute to arbitration, the rendering of a decision by the arbitral tribunal, the legal binding force of the decision, and its implementation by states are separate subjects of examination. In this research, the concept of "legal status" covers the obligations provided for in the agreement and arbitral awards and the discussions concerning their effects. "Implementation," on the other hand, refers to verifiable actions showing to what extent legal obligations find a counterpart in the field or in institutional procedures. A state's declaration that the decision is not binding on it documents that state's legal position, but

does not mean that the dispute has been legally concluded. Likewise, a commitment toward implementation does not, by itself, prove that all provisions of the decision have actually been fulfilled.

Meshel (2017), in the published abstract of his article, associated the Croatia-Slovenia arbitration with the understanding of semi-diplomatic interstate arbitration that is based on international law but is not limited to strict legal assessments. This approach may be interpreted as indicating the importance of arbitration being a dispute resolution procedure previously agreed upon between the parties. In examining the distinction between the legal nature of the award and its implementation, Article 7 of the 2009 Arbitration Agreement and the content of subsequent documents are taken as the basis (Croatia & Slovenia, 2009, Art. 7).

The implementation of decisions may also be addressed as a separate research subject from the perspective of International Relations. There may be harmony between the existence of a legal decision and the behaviors of states regarding this decision, or the dispute may continue after the decision. State sovereignty, domestic political conditions, diplomatic relations, and technical implementation difficulties may be among the possible reasons for this differentiation. However, to what extent these factors are decisive in the Croatia-Slovenia case should be separately evaluated on the basis of concrete evidence.

One of the early studies addressing the diplomatic history of the border dispute and the conditions of its submission to arbitration is Sancin's (2010) examination. Sancin compared the Drnovšek-Račan arrangement discussed in 2001 with the 2009 Pahor-Kosor Arbitration Agreement and explained that the first initiative aimed to resolve the border dispute through a bilateral arrangement, while the second initiative aimed to submit the dispute to an arbitral tribunal. The author argued that the 2009 compromise became possible under specific political conditions. Sancin also stated in the same article

that he contributed to the Slovenian Ministry of Foreign Affairs as an external expert adviser. Although this position does not require the exclusion of the study, it may be taken into account when comparing his assessments concerning the negotiations with other documents.

Bickl (2017) examined the 2008-2009 compromise process during Croatia's EU accession negotiations and the 2012-2017 arbitration process through a process-tracing approach. Drawing on interviews and documents, he argued that although the arbitral award concluded the proceedings, it did not automatically bring the political dimension of the dispute to an end. Bickl's (2021) monograph, on the other hand, addresses the historical conflict, maritime areas, the stages of development of the dispute, and the roles of EU actors within a broader framework. In the publisher's book description, the central place of process tracing based on internal documents and interviews in this examination was emphasized.

The procedural problems that emerged during the arbitration process have been the subject of different legal assessments in the academic literature. Runjić (2019) examined the unilateral contacts between the Slovenian representative and the arbitrator appointed by Slovenia in terms of impartiality and procedural safeguards. The author argued that these contacts constituted a material breach of the Arbitration Agreement and that Croatia could terminate the agreement under the Vienna Convention on the Law of Treaties. The arbitral tribunal, however, acknowledged the relevant breaches in its 2016 partial award but ruled that they did not give Croatia the right to terminate the agreement (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 225 and 231). Runjić's academic interpretation and the arbitral tribunal's judicial ruling have different evidentiary functions. When these two approaches are compared, it may be concluded that the dispute has been subject to different assessments not only regarding the

existence of the procedural breach but also regarding the legal consequences of this breach.

The provisions of the 2017 final award concerning the maritime boundary have also been a separate subject of examination in the academic literature. Insolia (2019), in the published abstract of the book chapter, addressed the status of the Bay of Piran, the determination of the boundary in the bay, and the method followed in the delimitation of the territorial waters in the Gulf of Trieste. Lando (2017), on the other hand, stated in the abstract published by the university that he did not find entirely convincing the arbitral tribunal's approach that the same method was used in the delimitation of maritime areas within and beyond 12 nautical miles. When these studies are taken into account, the focus of the research may be sought, rather than in re-examining all technical boundary delimitation discussions, in the aspects related to the legal status and implementation of the arrangements provided for in the final award.

Petrić (2020) examined the Advocate General's Opinion and the Court's judgment concerning the CJEU's C-457/18 judgment within the framework of the scope of EU law, the position of international law in EU law, legal interpretation, and the rule of law. The author also included different approaches concerning the political and intellectual dimensions of legal scholarship and international law in the interpretation of the judgment. McGarry (2021), on the other hand, compared the Court's assessment concerning its jurisdiction with broader international law issues and addressed the relationship of arbitration obligations with EU law, the bilateral or broader institutional nature of disputes, and the difficulties encountered in the implementation of decisions. When these studies are taken into account, it may be said that an examination focusing only on the outcome of the C-457/18 judgment carries the risk of repeating existing academic assessments.

Basheska (2022) criticized, from the perspective of the rule of law, the transformation of the resolution of bilateral disputes into a condition in the EU enlargement process by comparing the Croatia-Slovenia border dispute with Macedonia's name issue. The author argued that the excessive politicization of the enlargement process affected predictability and the EU's credibility and stated that institutional options for the resolution of disputes should be reassessed. This comparison indicates that the border dispute may be addressed not only in terms of its legal dimension between the states parties but also from the perspective of EU enlargement policy.

Bickl (2017) examined the emergence of political decisions through a process-tracing approach based on interviews and documents, while Runjić (2019) discussed the consequences of certain procedural actions in terms of the law of treaties. Petrić (2020) and McGarry (2021) also addressed different questions of legal interpretation through the same CJEU judgment. When the differences between the research questions of these studies and the types of evidence they used are taken into account, it may be said that the fact that a study does not directly answer the question of another discipline does not, by itself, show that there is a gap in the literature. For this reason, it would be appropriate to compare the authors' views not only through the conclusions they reached but also in terms of which documents they used as the basis for which claims. Furthermore, the reporting of a state's official statement in more than one academic study does not mean that the same claim has been verified by independent primary sources.

In the literature, the formation of the Arbitration Agreement, the breaches in the arbitration procedure, the determination of the maritime boundary, the political positions of the states, and the CJEU's approach concerning its jurisdiction have been examined separately and, in some studies, in relation to one another. When these studies are taken into account, the original contribution of the

research may be sought, rather than in the claim of examining a subject not previously addressed for the first time, in its comparison of the 2009 Arbitration Agreement, the 2016 and 2017 arbitral awards, the official statements of the states, and the 2020 CJEU judgment within the framework of a common research question, taking into account their different evidentiary functions.

Method

In the research, qualitative document analysis is used within the framework of a structured diachronic single-case design. The case examined is the legal and political development of the Croatia-Slovenia border dispute from the 2009 Arbitration Agreement to the CJEU judgment dated 31 January 2020. Bowen (2009) explained that document analysis is based on the systematic evaluation of written materials and that the source nature and context of documents are important in the examination. In this research, qualitative document analysis was preferred because the main questions can be examined through the comparison of original legal decisions, dated government statements, and academic publications. The study was not designed as a comparative law research comparing the entirety of the legal systems of different states. The comparative reading of legal documents, on the other hand, may be considered in this research as a procedure complementing qualitative document analysis.

The primary source group consists of the Arbitration Agreement dated 4 November 2009, the partial arbitral award dated 30 June 2016, the final arbitral award dated 29 June 2017, the C-457/18 judgment dated 31 January 2020, and the official statements of the governments of Croatia and Slovenia related to the research period. Where necessary, Article 4(3) of the Treaty on European Union and Articles 259 and 273 of the TFEU will also be directly addressed (TEU, 2016, Art. 4(3); TFEU, 2016, Arts. 259 and 273).

The documents were selected on the basis of their relevance to the subject, their legal or institutional nature, their temporal connections with the events, their originality, and the verifiability of the relevant statements. Academic publications, on the other hand, are kept separate from the primary documents and are used for the purpose of comparing interpretations and alternative explanations in the literature. Within this framework, developments before 2009 will be examined in terms of the historical context explaining the emergence of the Arbitration Agreement, while academic publications after 2020 will be examined in terms of assessments in the literature. Implementations after the research period will not, by themselves, be accepted as direct evidence of cause-and-effect relationships concerning the 2009-2020 period.

The units of analysis consist of documents, specific legal provisions or paragraphs of reasoning, and dated official statements. For each document, first the author or decision-making body of the document, its date, the version used, and its legal function are recorded. Subsequently, the relevant statements are classified according to the headings of the framework of the Arbitration Agreement, procedural breach and termination, the scope of the final award, binding force, the positions of the states toward accepting and implementing the award, and the CJEU's jurisdiction. Facts, the views of the parties, arguments in the literature, the researcher's interpretations, and uncertainties are distinguished from one another. Important statements are directly matched with the relevant article, paragraph, or section of the original source.

The comparison was carried out at two levels. At the first level, the matters on which the 2009 Arbitration Agreement and the 2016 and 2017 arbitral awards established provisions, and the issue of jurisdiction that the 2020 CJEU judgment assessed, were distinguished. At the second level, the dated official statements of Croatia and Slovenia were compared through common themes. In

this comparison, the notification of termination and the legal consequence concerning the termination of the agreement, the binding force and implementation of the award, and the CJEU's jurisdiction and the validity of the arbitral award were kept separate from one another. The states' declaration of a particular position, on the other hand, was not considered sufficient by itself to reach the conclusion that the position in question was reflected in all actions on the ground.

In the diachronic examination, the documents were compared according to chronological order and the successive stages of the dispute. Collier (2011) explained that process tracing requires the systematic evaluation of diagnostic evidence in order to test causal inferences. In this research, however, chronological comparison was not used as an independent process-tracing method. The succession of events is not sufficient by itself to show that there is direct causality between them. In terms of the behaviors of states, legal objections, diplomatic options, and political conditions were addressed as possible explanations, and none of these factors was assigned a decisive role unsupported by the documents.

The main limitation of document analysis is that it cannot directly reveal all implementations of decisions on the ground and the political intentions that state actors have not disclosed. For this reason, official government statements were used as sources documenting the respective states' own positions, and it was not considered academically appropriate to reach definite conclusions about the actual situation on the basis of unverified statements.

The Legal Background of the Border Dispute and the 2009 Arbitration Agreement

The historical origin of the land and maritime border dispute between Croatia and Slovenia may be associated with the problem of determining the administrative borders between the former

republics as the international borders of independent states following the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. In the arbitral tribunal's 2016 partial award, it was recorded that the parties attempted to reach an agreement on the border through negotiations conducted at the level of expert delegations, diplomatic commissions, and governments during the 1992-2001 period. The Drnovšek-Račan arrangement prepared in 2001 also did not produce an outcome reconciling the legal and political expectations of the parties. When this negotiation history is taken into account, it may be concluded that the 2009 Arbitration Agreement can be considered a different dispute resolution method adopted following the inconclusive bilateral negotiations (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 9-11).

Slovenia became an EU member in 2004, while Croatia began accession negotiations in 2005. In the arbitral tribunal's 2016 award, it was recorded that Slovenia objected to some negotiation chapters in December 2008 due to concerns connected with the border dispute, and that in January 2009, with the initiative of the European Commissioner responsible for enlargement, Olli Rehn, the search for a solution entered a new stage. The parties signed the Arbitration Agreement in Stockholm on 4 November 2009, and the Presidency of the Council of the EU also witnessed the signing ceremony (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 12-15). When these developments are evaluated together, it may be concluded that the border dispute was addressed in connection with Croatia's EU accession process. However, the EU's role in the resolution process may not be considered sufficient by itself for the Arbitration Agreement to be automatically accepted as an arrangement belonging to EU law. The CJEU also addressed the relationship of the obligations arising from the Arbitration Agreement with EU law in terms of jurisdiction in its 2020 judgment (CJEU, 2020).

With the entry into force of the Arbitration Agreement on 29 November 2010, the legal framework concerning the handling of the border dispute became operational. The Agreement included provisions concerning Slovenia's removal of its reservations regarding Croatia's EU accession negotiations and the connection of the procedural time limits with the signing of Croatia's accession treaty. When these provisions are evaluated together, it may be concluded that a connection was established at the agreement level between legal dispute resolution and EU enlargement negotiations. Bickl (2017) separately examined the political dimension of the negotiations in question. However, determining all the political motives of the parties during the negotiation process on the basis of this connection may go beyond the information provided by the provisions of the Agreement (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 14-15; Croatia & Slovenia, 2009).

Article 1 of the Arbitration Agreement dated 4 November 2009 regulated the establishment of the arbitral tribunal, while Article 2 regulated the procedure concerning the determination of the tribunal members. The duties of the tribunal were defined under three headings in Article 3(1). These are the determination of the course of the land and sea border between the two states, the determination of Slovenia's connection to the high seas, and the regulation of the regime for the use of the relevant maritime areas. The tribunal was also given the authority to interpret the agreement. When these provisions are evaluated together, it may be concluded that the three duties, although included within the scope of the same agreement, have different legal functions. In particular, Slovenia's connection to the high seas may be addressed as a legal and functional issue separate from the determination of the border line (Croatia & Slovenia, 2009, Arts. 1-3).

The difference between the duties was set out more clearly in Article 4 concerning the applicable law. In the determination of the

land and sea border, the rules and principles of international law were taken as the basis. Regarding the connection to the high seas and the regime of use, taking into account equity, good neighbourly relations, and relevant circumstances in addition to international law was envisaged. When these provisions are evaluated together, it may be concluded that the assumption that the arbitral tribunal addressed all matters according to the same legal criteria should be approached with caution. The inclusion in the final award of the legal nature of the borders before independence regarding the land border, and the establishment of a special passage regime regarding maritime use, may also be associated with the different definitions of duties envisaged in the agreement (Arbitral Tribunal, 2017; Croatia & Slovenia, 2009, Art. 4).

Article 5 of the Arbitration Agreement stated that the documents unilaterally prepared and the actions carried out by the parties after 25 June 1991 would not produce legal consequences regarding the duties of the arbitral tribunal. On the basis of this provision, it is difficult to reach the conclusion that all developments after the date in question are historically unimportant. The provision may be interpreted as a criterion determining the legal effect that may be attributed to unilateral documents and behaviors in the legal assessment of the border dispute. While Article 6 of the Agreement regulated the conditions of procedure, language, and confidentiality, Article 7 envisaged that the reasoned final award would be binding on the parties and would constitute the definitive resolution of the dispute. In the third paragraph of the same article, it was envisaged that the parties would take the necessary implementation measures within six months from the adoption of the final award, also by changing their domestic legislation when necessary (Croatia & Slovenia, 2009, Arts. 5-7).

When these provisions are evaluated together, it may be concluded that the 2009 Arbitration Agreement, in addition to

granting the arbitral tribunal the authority to make decisions, also established a normative framework concerning the implementation of the award. Regarding Article 6 of the Agreement, the duties of the PCA, which assumes the function of an administrative registry, and the arbitral tribunal, which has decision-making authority, should also be distinguished from one another. The binding force provision in Article 7 of the Agreement and the effect of the procedural breaches that occurred in 2015 on the continuation of the Agreement may be addressed as different legal issues. Indeed, the arbitral tribunal determined in its 2016 partial award that the Agreement had been breached, but ruled that this breach did not give Croatia the right to terminate the Agreement. When this distinction is taken into account, it would be appropriate to examine the provisions of the 2009 Arbitration Agreement, the procedural and termination assessments in the 2016 partial award, and the 2017 final award at separate stages (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 19, 225 and 231).

The Arbitration Process and the Legal Scope of the 2017 Final Award

The normal course of the arbitration process was interrupted in 2015 when the conversations between Slovenian representative Simona Drenik and arbitrator Jernej Sekolec, appointed by Slovenia, became public. As conveyed in the arbitral tribunal's 2016 partial award, confidential negotiation information and contacts between the representative and the arbitrator came to the agenda in reports published on 22 July 2015. Following the resignation of both officials, Croatia argued that the guarantees of impartiality and equality in the arbitration process had been undermined, while Slovenia defended the continuation of the proceedings. When these developments are taken into account, it may be evaluated that the dispute turned to the question of whether the arbitration process could legally continue before the discussions concerning the substance of the border (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 5-8).

Croatia, in its diplomatic note dated 30 July 2015, argued that the Arbitration Agreement had been materially breached and declared its intention to terminate the agreement. Slovenia, on the other hand, objected to this notification and argued that the obligations arising from the agreement continued. When these opposing positions are taken into account, it would not be appropriate to reach the conclusion that Croatia's notification of termination legally terminated the agreement solely on the basis of the state's own statement. For this reason, in the legal assessment, which provisions the breach concerned, whether the relevant actions could be attributed to the state, whether the breach could be considered material, and the arbitral tribunal's authority to continue the proceedings should be examined separately (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 200, 210 and 212).

In the partial award (Partial Award) dated 30 June 2016, first, the arbitral tribunal's authority to decide on the dispute concerning the termination of the Arbitration Agreement was addressed. The tribunal stated that it was authorized to decide on disputes concerning the interpretation and implementation of the agreement and to evaluate the legal validity of Croatia's attempt at termination. On the basis of these explanations, the tribunal's jurisdiction and the legal merits of the termination attempt may be addressed as separate issues. The tribunal's possession of the authority to interpret the agreement does not mean that the claims put forward by one of the parties were accepted in advance. Indeed, the opposing views of the parties were included in the partial award, and subsequently the applicable rules of the law of treaties were evaluated (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 167, 200-207).

The arbitral tribunal accepted that the provisions of the Vienna Convention on the Law of Treaties concerning termination could, in principle, be applied to arbitration agreements, but stated that the purpose and subject matter of such agreements should also

be taken into account. Slovenia's view that the provisions concerning breaches in the Arbitration Agreement excluded the Convention's general regulation on termination was not accepted. On the basis of these explanations, it may be concluded that the tribunal examined whether the conditions of material breach were met in the specific case, rather than considering the general regulation on termination inapplicable (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 202-207).

The arbitral tribunal assessed that Drenik had clearly violated the procedural rules and that the contacts she made in her capacity as a representative could be attributed to Slovenia. The tribunal also distinguished between the rejection of the agreement as a whole and the violation of certain provisions of it. In the award, it was explained that whether a breach should be considered material must be determined not only according to the seriousness of the conduct but also by taking into account the importance of the violated rule in the realization of the purpose and subject matter of the agreement. The tribunal did not reach the conclusion that the contacts in 2015 could be disregarded, and after acknowledging the breaches, it separately examined their legal consequences and remedial procedural measures (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 208-215).

In the arbitral tribunal's 2016 partial award, two interconnected purposes of the Arbitration Agreement were emphasized. The first of these was the peaceful and definitive resolution of the long-unresolved land and sea border dispute, while the second was overcoming the deadlock in Croatia's EU accession negotiations in connection with the arbitration arrangement. The tribunal examined the conditions concerning the independence and impartiality of its structure reconstituted after 2015 and recorded the measures taken regarding the re-evaluation of the case file and the procedural rights of the parties. Following these assessments, it concluded that the breaches in question did not make the continuation of the proceedings impossible and did not eliminate the

purpose and subject matter of the agreement (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 218-225).

In the operative part of paragraph 231 of the partial award, the arbitral tribunal unanimously determined that Slovenia had violated certain provisions of the Arbitration Agreement, but nevertheless decided that the agreement remained in force and that the arbitration would continue. The final allocation of the costs of the proceedings was reserved, and it was envisaged that the additional advances required due to the prolongation of the process would be temporarily covered by Slovenia. On the basis of these provisions, it may be concluded that the judicial determination of the procedural breach and the decision that the breach in question did not give rise to the right to terminate the agreement may be addressed as different legal issues. Croatia's non-acceptance of this outcome, on the other hand, reflects the respective state's own legal position separately from the arbitral tribunal's judicial ruling (Arbitral Tribunal, 2016, para. 231(a)-(e)).

Runjić (2019) argued that the procedural breaches in question could give Croatia the right to terminate the Arbitration Agreement. The fact that this approach differs from the conclusion reached by the arbitral tribunal requires approaching with caution the assumption that there is a consensus in the literature concerning the legal consequences of the 2016 partial award. Nevertheless, Runjić's opposing assessment does not retrospectively change the content of the ruling given by the arbitral tribunal. When this distinction is taken into account, the arbitral tribunal's determination that the breach occurred, the decision that the breach did not give rise to the right of termination, Croatia's objection, and academic interpretations may be addressed within the framework of different evidentiary functions (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 225 and 231; Runjić, 2019).

The arbitral tribunal's final award dated 29 June 2017 (Final Award) also covers provisions concerning the land border, in addition to the Bay of Piran and the maritime connection. In the award, the land border was examined through different geographical sections, and the course of the border was determined in the operative part. When this scope is taken into account, evaluating the dispute only through the maritime issue in the northern Adriatic may lead to the legal dimension of the final award concerning the land border being overlooked. In this research, however, rather than reproducing the coordinates of every border point, the focus is on the legal criteria taken as the basis in determining the land border and their relationship with the research question (Arbitral Tribunal, 2017, VIII. Dispositif, I).

The arbitral tribunal emphasized the importance of the consent of the parties in the legal determination of borders between sovereign states in its 2017 final award. The parties' direct agreement on the border line or their decision on the procedure to be followed in determining the border may produce legal consequences. In the specific dispute, the parties agree on the determination of the border according to international law and the taking into account of the borders before independence. The tribunal examined the principle of *uti possidetis* in terms of the assessment of the situation on 25 June 1991 and explained that a border considered appropriate from a historical or political perspective and a legally determined border are not the same (Arbitral Tribunal, 2017).

In determining the land border, administrative documents, cadastral records, historical maps, and, where necessary, indicators concerning the actual exercise of authority were evaluated. However, it cannot be argued that these sources were used with the same weight in every border section. Indeed, in the operative part of the final award, border courses associated with different records and documents were specified for the Mura River region, the central

section, and Istria. In some sections, mutually consistent cadastral records were taken as the basis, while in others, maps belonging to specific dates or previous administrative arrangements were taken as the basis. When these differences are taken into account, it may be concluded that all sections of the land border cannot be explained through a single general criterion (Arbitral Tribunal, 2017).

In the operative part of the final award, certain specific claims that did not fall within the arbitral tribunal's scope of duties or did not need to be decided separately were also included. For example, the tribunal did not consider itself authorized regarding Croatia's claim concerning the presence of Slovenian personnel at the facility in Sveta Gera. This outcome indicates that the determination of the border line and the claim concerning the personnel arrangement of a particular facility were evaluated as different judicial issues. On the basis of this distinction, it cannot be concluded that the legal determination of the border automatically ended all administrative and actual disputes around the border (Arbitral Tribunal, 2017, VIII. Dispositif, I.E).

In the arbitral tribunal's final award, three separate legal issues concerning maritime areas were addressed. First, the legal status of the Bay of Piran and the boundary within the bay were evaluated, then the boundary between the territorial waters of the two states was determined, and finally, special arrangements concerning Slovenia's connection to the high seas and the regime of use of maritime areas were made. These issues were addressed separately in the reasoning and operative part of the award. It may be concluded that this distinction cannot be explained solely by the division of the award into sections, and that determining the internal waters status of the bay, drawing a boundary between the territorial waters of the two states, and guaranteeing certain freedoms of maritime transport produce different legal consequences (Arbitral Tribunal, 2017).

The arbitral tribunal ruled that the Bay of Piran had the status of internal waters before the dissolution of Yugoslavia and that it maintained this status after independence. The closing line at the entrance to the bay and the course of the boundary within the bay were determined separately in the operative part of the final award. When these provisions are taken into account, it may be concluded that the determination of the legal status of the bay did not automatically determine the course of the interstate boundary within the bay. The arbitral tribunal also separately determined the boundary passing through the Bay of Piran and the boundary separating the territorial waters of Croatia and Slovenia outside the bay (Arbitral Tribunal, 2017).

The arbitral tribunal examined the courses proposed by the parties and different equidistance lines in the delimitation of the territorial waters and evaluated the effect of the position of the coasts and other geographical features on the determination of the boundary. In the operative part of the final award, a geodesic line was determined between points A and B. This line constitutes the legal boundary separating the territorial waters of Croatia and Slovenia. The regime separately established for Slovenia's connection to the high seas, on the other hand, regulates transportation and use rights in a particular maritime area (Arbitral Tribunal, 2017).

When evaluating Slovenia's connection to the high seas, the arbitral tribunal took as the basis the special duties and criteria envisaged in Articles 3(1)(b) and 4(b) of the Arbitration Agreement. In paragraph 1081 of the final award, a connection area (Junction Area) connecting Slovenia's territorial waters to the maritime area beyond the 12-nautical-mile-wide territorial waters of Croatia and Italy was determined. A special legal regime was envisaged for this area located in a part of Croatia's territorial waters. The tribunal explained that the regime in question would provide Slovenia with

passage rights similar to those on the high seas in access by sea and air. This arrangement may be evaluated within the framework of the recognition of special passage rights in Croatia's territorial waters, separately from the transfer of sovereignty over the connection area to Slovenia (Arbitral Tribunal, 2017, paras. 1079-1083).

The regime of use concerning the Junction Area regulates the scope of the passage and use rights recognized in this area. The arbitral tribunal evaluated maritime navigation, overflight, the laying of submarine cables and pipelines, and uses connected with these that are in accordance with international law in paragraphs 1122-1124 of the final award. In the award, it was stated that the freedoms of maritime navigation and overflight were recognized without discrimination not only for ships and aircraft belonging to Slovenia but also for civilian and military ships and aircraft of all states. When these provisions are evaluated together, it may be concluded that the regime established for the Junction Area may be addressed within the framework of the recognition of special transportation and use rights from which different states may benefit, rather than the alteration of the sovereignty boundary (Arbitral Tribunal, 2017, paras. 1122-1124).

The arbitral tribunal also determined the scope of the freedoms recognized in the Junction Area and the exceptions concerning them. In paragraph 1126 of the final award, the exploration, exploitation, conservation, or management of natural resources were excluded from the scope of these freedoms. In the same paragraph, the establishment of artificial islands and structures, marine scientific research, and certain powers concerning the environment were also excluded from the scope. In paragraphs 1127-1129 of the award, it was stated that the freedoms in question were distinguished from the regimes of innocent passage and transit passage, and special safeguards against certain interventions were envisaged. When these arrangements are taken into account, the

connection area (Junction Area) may be evaluated as a special legal regime in which the scope, exceptions, and safeguards of passage and use rights have been determined (Arbitral Tribunal, 2017, paras. 1126-1129).

The special regime envisaged for the Junction Area was not established in a way that would eliminate all of Croatia's regulatory powers in the relevant maritime area. In paragraphs 1130-1133 of the final award, a distinction was made between Croatia's authority to make laws and regulations and its authority to implement them in the Junction Area. In the award, it was stated that both states should exercise their rights within the framework of good faith and reasonableness, and it was also mentioned that Croatia's maritime powers continued outside the Junction Area. The definition of the mutual rights and obligations of the parties in the text of the award is important in terms of the practical functioning of the regime. However, these provisions do not, by themselves, show that the rights and obligations in question have been fully implemented on the ground (Arbitral Tribunal, 2017, paras. 1130-1133).

The arbitral tribunal stated in its 2017 final award that it did not aim to rule on the rights and obligations of the parties arising from EU law. It was also recorded in the award that the territorial waters boundary and the special passage regime could be changed by agreement of the parties. This arrangement is important in terms of evaluating the relationship between the continuity of the provisions of the final award and the possibility of the parties agreeing on a different arrangement in the future. The arbitral tribunal's statement concerning EU law, on the other hand, is important in terms of not evaluating the boundary and passage arrangements in the arbitral award as a ruling given on the rights and obligations arising from EU law. The legal scope of the arbitral award and the grounds concerning jurisdiction in the CJEU's 2020

judgment may be addressed together by taking this distinction into account (Arbitral Tribunal, 2017; CJEU, 2020).

The Legal Status of the Arbitral Award and the Implementation Positions of the States

Croatia's position toward the 2017 final award may be evaluated in connection with the procedural problems that emerged in 2015. Croatia argued that the contacts between the representative and the arbitrator undermined the equality of the parties and the impartiality of the proceedings, and that for this reason the Arbitration Agreement had been materially breached. On these grounds, it submitted a notification aimed at terminating the agreement in 2015. In the statement of the Government of Croatia dated 29 June 2017, it was stated that the political and legal decision taken two years earlier was maintained. This statement may be addressed as a state statement reflecting Croatia's own legal view, separately from the arbitral tribunal's judicial decision concerning the termination attempt (Arbitral Tribunal, 2016, para. 200; Government of the Republic of Croatia, 2017).

The Government of Croatia stated on 29 June 2017 that the final arbitral award was not binding on Croatia and would not be implemented. In the statement, it was argued that the procedurally improper contacts that emerged in 2015 constituted a material breach of the Arbitration Agreement, and the approach of resolving the dispute through bilateral negotiations was brought to the forefront. This statement documents Croatia's official position toward the final award. Nevertheless, the government's non-acceptance of the award as binding may not be considered sufficient by itself to reach the conclusion that the award is not binding under international law. In this context, Article 7 of the 2009 Arbitration Agreement concerning the binding force of the award and the 2016 partial award in which the arbitral tribunal reached a conclusion different from Croatia's

concerning the effect of procedural breaches on termination may be evaluated together (Arbitral Tribunal, 2016, para. 225; Croatia & Slovenia, 2009, Art. 7; Government of the Republic of Croatia, 2017).

Legal and diplomatic dimensions are included together in Croatia's 2017 statement. While the claim that the Arbitration Agreement had been terminated carries the aim of producing legal consequences, the call for a return to bilateral negotiations reflects a political preference concerning the method of resolving the dispute. The presence of these statements in the same declaration does not mean that their evidentiary values are also the same. Although the government's statement documents that the call for negotiations was made, it does not show that the parties reached a final agreement as a result of this call. The declaration that the award would not be implemented, on the other hand, reflects Croatia's official position on the date of the statement (Government of the Republic of Croatia, 2017).

When the 2016 partial award and Croatia's approach are compared, it may be evaluated that there is no substantial factual divergence concerning the occurrence of the procedural breach. Indeed, the arbitral tribunal also determined the breach in question. The main difference of opinion focuses on whether this breach gives rise to the right to terminate the Arbitration Agreement and how the legitimacy of the arbitral tribunal continuing the proceedings should be evaluated. Summarizing Croatia's position solely through the claim that the procedural breach occurred may not sufficiently reflect the legal dimension of the dispute. Within this framework, Croatia's approach may be addressed as a termination claim put forward in terms of the law of treaties, and the 2016 partial award as the legal response given by the arbitral tribunal to this claim (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 200, 210, 225 and 231; Government of the Republic of Croatia, 2017).

Slovenia defended the continuation of the arbitration proceedings and, following the 2016 partial award, adopted the 2017 final award as the binding resolution of the dispute. The Government of Slovenia, in its statement dated 27 June 2019, argued on the basis of Article 7 of the 2009 Arbitration Agreement that the final award was binding on both states. The government also stated that it was acting toward implementing the boundary line determined in the award and that Croatia's position caused problems particularly in maritime areas. Although these statements document Slovenia's official legal and administrative position, it is difficult to say that they are sufficient by themselves to conclude that all of the alleged implementation and violation incidents have been independently verified (Government of the Republic of Slovenia, 2019).

In the Government of Slovenia's arbitration file, information was provided about the institutional coordination carried out for the purpose of implementing the award, arrangements concerning the relevant persons, and diplomatic initiatives. These records document that Slovenia reported certain implementation preparations in addition to its view concerning the binding force of the award. The inclusion of an implementation measure in official records and the verification by independent evidence that this measure has actually been put into practice may be evaluated as separate issues. For example, the government's statement that it exercised authority along a particular boundary line may not be sufficient by itself to reach the conclusion that implementation took place mutually and uninterruptedly at all points of the line (Government of the Republic of Slovenia, n.d., Arbitration file; Government of the Republic of Slovenia, 2019).

Slovenia's subsequent legal initiative brought the dispute concerning the implementation of the arbitral award into the framework of a case based on EU law. Slovenia argued under Article 259 of the TFEU that Croatia had violated its obligations arising

from EU law. Thus, the dispute also brought to the agenda the question of which claims of breaches of obligations based on EU law could be subject to judicial review, in addition to the opposing positions of the parties concerning the arbitral award. Nevertheless, the fact that Slovenia brought the case does not mean that the six claims of breaches it put forward were verified by the CJEU. In determining the legal scope of the case, the claims put forward by Slovenia and the assessments in the Court's 2020 judgment should be taken as the basis (CJEU, 2020).

The relationship between the legal status of the award and the behaviors of states in practice may be evaluated through at least three levels. The first level concerns the normative status of the award. Article 7(2) of the 2009 Agreement states that the final award will be binding. In the Arbitral Tribunal's 2016 partial award, it was also ruled that the agreement remained in force. The second level concerns the legal assessments of the parties. Croatia did not accept the final award, arguing that the procedural breaches gave rise to the right of termination, while Slovenia took the binding force of the award as the basis. The third level concerns to what extent the legal, administrative, and actual measures required by the award have been carried out in practice. The evaluation of this last level requires the examination of evidence concerning implementation, beyond the documents setting out the legal status of the award and the positions of the parties (Arbitral Tribunal, 2016, para. 231; Croatia & Slovenia, 2009, Art. 7; Government of the Republic of Croatia, 2017; Government of the Republic of Slovenia, 2019).

In examining implementation, government statements, legislative changes, institutional preparations, diplomatic contacts, and the exercise of authority on the ground should not be evaluated as data of the same nature. While a government's statement that it will not implement the award reveals its declared position on this matter, the other's report that it has made certain arrangements

primarily documents its own administrative approach. The evaluation of actions on the ground, on the other hand, requires dated and independently verifiable records. Within this framework, the violations that Slovenia claimed occurred at sea in its 2019 statement may be conveyed as the government's claims. However, these claims should not be presented as if there were an independent judicial decision concerning the unlawfulness of Croatia's actions in question under international law (Government of the Republic of Slovenia, 2019).

The inability of the parties to reach an agreement on the implementation of the award does not, by itself, conclude the discussion concerning the legal binding force of the award. Likewise, the actual exercise of authority by one of the parties does not mean that all the legal claims it puts forward have been accepted. In this case, the rendering of the award, the evaluation of the normative status of the award, and the preferences of the states concerning implementation should be addressed as separate processes, although they are interconnected. This distinction is based on the documentation of the processes in question in different ways in the sources. The arbitral award contains normative provisions, government statements contain the positions and claims of the states, and implementation records contain the actions carried out. The scope of the conclusions that may be reached in the research also depends on the extent to which these different sources provide evidence.

From the perspective of International Relations, the examination of the different positions of states may bring to the agenda different explanations that can be developed through sovereignty, legal legitimacy, domestic political preferences, and neighbourly relations. Bickl (2017, 2021) examined the political development of the dispute and the behaviors of the parties from this perspective. However, it does not seem very possible to say that a

particular political reason alone determined the behaviors of states solely on the basis of the succession of the dates of the awards and the statements of states. The document-based examination of this study is suitable for comparing the reasons stated by the states with the matters decided by legal sources. For this reason, political motivations that the parties have not disclosed should not be presented as the cause of state behaviors unless they are supported by independent evidence (Bickl, 2017, 2021).

For this reason, with regard to the 2009-2020 period, generalizing conclusions should not be reached that the award was implemented in its entirety or that none of its provisions was implemented. The existing official documents reveal that there are clear differences of opinion between the parties concerning the binding force and implementation of the award. Determining which administrative actions were carried out in which border section, on the other hand, may require the examination of different records concerning implementation. When this limitation is taken into account, the study may compare the positions of the parties toward the award within the framework of the evidence provided by the existing documents, without confusing the legal binding force of the award with its actual implementation.

The CJEU's C-457/18 Judgment and Jurisdiction

Slovenia initiated the Commission stage envisaged in Article 259 of the TFEU on 16 March 2018 and filed a case against Croatia before the CJEU on 13 July 2018. This procedure allows a member state to bring before the judiciary a claim that another member state has not fulfilled its obligations arising from EU law. However, the filing of the case does not mean that the occurrence of the alleged breaches of obligations has been judicially determined. Croatia submitted its objections concerning the inadmissibility of the case on 21 December 2018. This discussion concerning the procedure and

the Court's jurisdiction should be evaluated separately from a new border-drawing proceeding concerning the merits of the arbitral award (CJEU, 2020).

The six claims of breaches put forward by Slovenia are based on provisions of primary and secondary EU law. The first two claims are related to the principles of the rule of law and sincere cooperation. The other four claims fall within the scope of regulations concerning the common fisheries policy and fisheries control, the Schengen Borders Code, and the directive concerning maritime spatial planning. Slovenia argued that it could not fulfil its obligations arising from these provisions due to the non-implementation of the boundary determined in the arbitral award. However, these are claims put forward by Slovenia and should not be evaluated as if the CJEU had ruled that each breach had occurred (CJEU, 2020).

Croatia, on the other hand, argued that the case was essentially connected with the validity of a bilateral arbitration agreement governed by international law and the award based on this agreement. According to Croatia, it is not appropriate for the CJEU to indirectly decide, through Article 259 of the TFEU, on the border dispute whose resolution lies outside EU law. This objection concerns the admissibility of the case and the Court's jurisdiction. For this reason, the defenses put forward by Croatia should be evaluated separately from the grounds set out by the CJEU in its 2020 judgment (CJEU, 2020).

The use of an internal working document belonging to the Commission Legal Service in the case file came to the agenda as a separate procedural issue during the proceedings. The Court decided in the operative part that the document in question would be removed from the file. This decision does not have the nature of a ruling concerning the merits of the border dispute or the validity of the arbitral award. This distinction is important in terms of not confusing

the outcomes included in the Court's three-point operative part with one another. The imposition of the costs of the proceedings on Slovenia should also not be evaluated as an independent legal determination concerning the merits of the case (CJEU, 2020).

The CJEU, in its judgment C-457/18, first examined the relationship between the alleged breaches of EU law and the obligations arising from the Arbitration Agreement. In the judgment, it was stated that Slovenia's claims were based on the presupposition that the border had been determined by the 2017 arbitral award. This assessment indicates the connection of the claims of breaches of EU law before the Court with the bilateral arbitration agreement concerning the border dispute. However, this connection does not mean that the arbitral award was accepted as a part of EU law (CJEU, 2020).

The CJEU stated that the arbitral award in question was given by an arbitral tribunal established by a bilateral agreement subject to international law and that the subject matter of the agreement did not fall within the EU's area of competence. The Court acknowledged that the EU facilitated the resolution of the dispute and that the Presidency of the Council witnessed the agreement. Nevertheless, the EU's participation in this process and the agreement's connection with Croatia's accession negotiations were not found sufficient for the arbitration agreement and the award to be considered an integral part of EU law. This reasoning indicates that the EU's political facilitating role in the resolution of the dispute and the Court's jurisdiction arising from the treaties should be evaluated separately from one another (CJEU, 2020).

The Court also evaluated the references made to the arbitral award in the relevant fisheries regulations through Croatia's Act of Accession. The fact that some EU regulations link certain implementation dates to the full implementation of the arbitral award does not mean that these regulations fully incorporated the

international obligations in the arbitration agreement into EU law. For this reason, the Court distinguished between the technical references in the provisions of secondary EU law and the legal determination of the border. This distinction is important in terms of understanding why the claims of breaches put forward by Slovenia could not be directly resolved before the CJEU (CJEU, 2020).

The Court assessed that the alleged breaches of EU law depended on the claim of non-compliance with obligations arising from a bilateral agreement to which the EU was not a party and whose subject matter fell outside the EU's competences. Article 259 of the TFEU, on the other hand, was envisaged for cases concerning breaches of obligations arising from EU law. For this reason, deciding on Slovenia's claims would have required the Court first to resolve the merits of the dispute arising from the international agreement and the arbitral award. The assessment of lack of jurisdiction was established through this legal connection. The Court's judgment is not based solely on the difference between the political positions of the parties (CJEU, 2020).

The relevant grounds of the judgment explain the relationship between the determination of the territorial borders of states and the geographical scope of application of EU law. The Court stated that member states determine the extent of their own territorial borders within the framework of international law and that the geographical application in the EU treaties is shaped through these territorial borders. It also referred to the competences of the TFEU concerning the geographical determination of the borders of member states. When these explanations are taken into account, it may be evaluated that the Court did not consider it within its own jurisdiction to determine the territorial borders of the two states itself by directly applying the boundary line in the arbitral award in the Article 259 case before it (CJEU, 2020).

The Court's judgment also contains an important determination concerning the implementation problem. In the judgment, the six-month implementation provision in the Arbitration Agreement was recalled, and it was stated that the award had not yet been implemented. Nevertheless, this determination is not based on a comprehensive field inspection showing separately to what extent each provision of the award was implemented in each border region. For this reason, the CJEU's determination in question may be used to explain the legal context of the case in 2020. However, it should not be generalized as independent evidence of all details of actual implementation (CJEU, 2020).

In line with all these grounds, the CJEU reached the conclusion that it did not have jurisdiction to decide on the case brought by Slovenia. The operative part confirms this conclusion. However, the ruling does not contain a substantive law assessment that the arbitral tribunal's 2017 award was invalid or that the procedural breaches legally terminated the Arbitration Agreement. The Court's decision of lack of jurisdiction and the conclusion concerning termination reached by the arbitral tribunal in 2016 are assessments of different decision-making bodies concerning different legal questions. When this distinction is taken into account, it may be said that the CJEU's decision of lack of jurisdiction should not be interpreted as a higher judicial assessment examining the validity of the arbitral award (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 225 and 231; CJEU, 2020).

The CJEU's decision of lack of jurisdiction does not mean that all EU law obligations concerning the resolution of the dispute have disappeared. In the judgment, the Court referred to the need for the two member states to make sincere efforts for a definitive solution compatible with international law within the scope of Article 4(3) of the TEU in their relations with each other, with the EU, and with other member states. This assessment remains valid

together with the Court's decision that it did not have jurisdiction in the specific Article 259 case. Here, it should be stated not that the Court decided that the implementation obligation had been fulfilled, but that it recalled a separate principle of EU law concerning the search for a solution (CJEU, 2020; TEU, 2016, Art. 4(3)).

In the same judgment, it was stated that the parties could make use of different peaceful means of resolution to end the dispute, including the possibility of applying to the CJEU by special agreement under Article 273 of the TFEU when the conditions are met. Article 273 concerns the submission to the Court, on the basis of a special agreement, of a dispute between member states connected with the subject matter of the treaties. This means is not the same application mechanism as the Article 259 proceedings unilaterally initiated by Slovenia. The Court's indication of an alternative procedure does not mean that the parties concluded such a special agreement (CJEU, 2020; TFEU, 2016, Arts. 259 and 273).

Thus, C-457/18 may be evaluated as a jurisdiction decision concerning the conditions under which EU law claims arising from a border dispute between member states may be examined before the CJEU. This judgment does not have the nature of an international arbitral award that redefines the legal status of the border dispute. The provisions of the 2017 arbitral award, the statements of the two states concerning implementation, and the 2020 CJEU judgment are connected parts of the same case. However, the legal natures and evidentiary functions of these elements are different from one another.

Discussion

Separating the legal stages of arbitration from the positions of states toward the award in the Croatia-Slovenia dispute does not require leaving out the characteristics of the political process explained in previous research. Bickl (2017), through a process-

tracing approach based on interviews and document examination, investigated the formation of the Arbitration Agreement in 2008-2009 and the conflict dynamics in the arbitration process during the 2012-2017 period, and argued that the ending of the formal adjudication process by the final award did not end the material-political dimension of the dispute at the same time. The document comparison here is related to this finding of Bickl. Nevertheless, the present research does not reproduce Bickl's examination of actors and causal mechanisms, but distinguishes which claims are directly supported by the legal documents, state statements, and the CJEU ruling. It may be evaluated that the political context contributes to understanding why compliance with the arbitral award is a subject of discussion. However, it is not very likely that this context alone determines the legal validity of the termination notification or all the details of implementation on the ground.

The difference of opinion concerning the procedural breaches in 2015 may help explain why it is necessary to distinguish the types of sources from one another. The arbitral tribunal characterized the conduct of the Slovenian representative as a breach of the agreement, but reached the conclusion that the breaches did not give rise to the right of termination (Arbitral Tribunal, 2016, paras. 225 and 231). Runjić (2019), on the other hand, evaluated the importance of procedural safeguards differently and argued that Croatia could terminate the agreement under the Vienna Convention on the Law of Treaties. It may be said that the difference of opinion here concerns not only the conclusions reached but also how the effect of the breach on the purpose and subject matter of the agreement should be evaluated. Runjić's academic interpretation and the arbitral tribunal's ruling have different evidentiary natures. For this reason, the conclusion reached by the tribunal does not mean that Runjić's academic objection does not exist. The contribution of the research, on the other hand, may be sought in its ability to clearly

distinguish the different evidentiary positions of these two assessments.

Meshel (2017), focusing on the semi-diplomatic nature of arbitration, discussed that explaining the mechanism producing a binding award solely through strict legal criteria might not be sufficient. The fact that the 2009 Agreement envisaged international law for the boundary line and different assessment criteria for the connection to the high seas and the regime of use may be associated with this discussion (Croatia & Slovenia, 2009, Arts. 3-4). Insolia (2019) argued that there were aspects in the arrangements of the 2017 award concerning maritime areas that could make implementation difficult, whereas the award could form a basis for a solution to be negotiated in the future. It may be evaluated that these approaches intersect in terms of the relationship between the legal arrangements of the arbitral award and the search for a diplomatic solution. However, this similarity does not mean that the two researchers adopted the same method or the same conclusion. Within this framework, the legally envisaged special maritime regime and the mutual implementation of this regime by the states may be addressed as separate issues.

In the literature concerning the CJEU's judgment, there are also different emphases on the same outcome. Petrić (2020) critically evaluated C-457/18 through the scope of EU law, the position of international law in EU law, the Advocate General's Opinion, and discussions of the rule of law. McGarry (2021), on the other hand, examined the Court's grounds concerning jurisdiction and discussed whether the connection of the EU accession process with the agreement and the continuity of border arrangements in treaty law could be addressed through a different approach. When these assessments are taken into account, it may be said that the CJEU's ruling that it lacked jurisdiction in the specific case (CJEU, 2020) does not mean that the reasoning of the judgment was accepted

without dispute in legal doctrine. Nevertheless, the conclusion that the Court gave a ruling declaring the arbitral award invalid cannot be drawn from academic criticisms either.

Regarding the effect of the EU membership process on the resolution of the dispute, Basheska (2022) examined the drawbacks that bringing bilateral issues into enlargement conditionality could give rise to from the perspective of the rule of law and discussed the possibility of applying to the CJEU by special agreement. This view may be evaluated together with the CJEU's reference to Article 273 of the TFEU in its judgment. Nevertheless, the Court's reference to this procedure does not mean that the parties signed such a special agreement or that this means could be used unilaterally. When these explanations in the literature are evaluated together, it may be concluded that it should not be assumed that there is an automatic overlap between the legal means of resolution, the EU's diplomatic role, and the solution that states find acceptable.

Three separate levels may be identified in the document comparison of the research. The first is the normative level. The 2009 Arbitration Agreement regulated the duties of the arbitral tribunal and the binding force of the award, while the 2016 and 2017 awards decided on different legal issues within this framework. The second is the level of interpretation and acceptance by the states. While Croatia maintained its attempt at termination and its view that the award was not binding, Slovenia adopted the approach that the award should be implemented (Government of the Republic of Croatia, 2017; Government of the Republic of Slovenia, 2019). The third is the level of documented implementation. Official statements, legislative measures, and mutual actual implementations on the ground cannot be evaluated as the same type of evidence. Separating these three levels from one another will help prevent the legal claim of one of the parties from being accepted as the final legal outcome

of the dispute and all implementation actions from being explained solely on the basis of government statements.

In the 2017 final award, the provisions concerning the land and sea border and the special regime of use established for the connection to the high seas have different legal functions (Arbitral Tribunal, 2017). For this reason, it may be said that the implementation status of the award should be evaluated separately in terms of provisions having different legal functions. The fact that the border has been legally determined does not, by itself, document that administrative implementations have been completed everywhere. Likewise, a disagreement occurring in one area does not, by itself, explain how the other provisions of the award have been implemented on the ground. To determine the level of mutual implementation by the states, it is necessary to examine independent records of actions concerning each subject and period. This study can compare the declared positions of the parties on the basis of the existing documents. However, reaching a definite conclusion about all dimensions of actual implementation does not appear possible with the existing evidence.

The CJEU's approach allows a third distinction to be made in the direction that the occurrence of the dispute between EU member states does not mean that the obligations arising from the underlying border dispute fall entirely within the scope of EU law. The Court examined the EU's facilitation of the conclusion of the 2009 Agreement and certain references in accession law, but reached the conclusion of lack of jurisdiction on the grounds that the resolution of the Article 259 TFEU case before it depended on the obligations arising from the bilateral arbitration agreement (CJEU, 2020). In the continuation of the judgment, it referred to the search for a definitive solution in accordance with international law within the scope of sincere cooperation and to the Article 273 procedure if the necessary conditions were met. When these explanations are evaluated

together, it may be said that the Court's decision of lack of jurisdiction did not eliminate all obligations concerning the search for a legal and diplomatic solution and did not mean that the Court itself redetermined the border.

To explain the different positions of states, the legal assessment of procedural breaches, perceptions of sovereignty, the political conditions created by accession negotiations, and bilateral relations may be addressed as separate possibilities. Bickl (2017) evaluated the effect of asymmetric positions in the EU enlargement process on the formation of the arbitration agreement through a process-tracing approach. However, it cannot be said that this historical explanation is sufficient to explain the sole or decisive cause of every state behavior after 2017. Similarly, it may be evaluated that the fact that Croatia officially put forward its grounds for termination is not sufficient by itself to reach the conclusion that all its decisions stemmed solely from legal assessment.

The defensible contribution of this examination should be sought in its comparison of legal status, declared state positions, documentable implementation measures, and the CJEU's specific jurisdiction assessment within the same case, taking into account different rules of evidence. When Bickl's (2017) previous examination concerning the political process, Runjić's (2019) examination concerning the termination debate, and the previous examinations of Petrić (2020) and McGarry (2021) concerning the CJEU judgment are taken into account, it is not claimed that the subject is being addressed for the first time. The distinguishing characteristic of the study may be seen in its separation of direct rulings, party views, academic criticism, and researcher interpretation from one another while comparing the evidentiary functions of the documents. It should be stated that this contribution does not include the claim that all sources have been accessed or that

a final conclusion has been reached concerning the actual implementation of the dispute.

Conclusion

The documents belonging to the 2009-2020 period of the Croatia-Slovenia border dispute allow the making of a legal decision through arbitration and the acceptance and implementation of this decision by the states parties to be evaluated as different stages. The 2009 Arbitration Agreement gave the arbitral tribunal the duty of regulating Slovenia's connection to the high seas and the regime of use of the relevant maritime areas, in addition to determining the land and sea border. While Article 4 of the Agreement distinguished between the criteria to be applied in these duties, Article 7 envisaged the binding force of the final award and implementation measures. Within this framework, it may be said that the subsequent course of the dispute should be evaluated together with the legal consequences of the previously accepted arbitration framework, in addition to the difference of opinion concerning where the border passes (Croatia & Slovenia, 2009, Arts. 3-4, 7).

The procedural problems that emerged in 2015 created a separate discussion concerning the continuation of the legal framework in question. The arbitral tribunal, in its partial award dated 30 June 2016, accepted that the contacts between the Slovenian representative and the arbitrator appointed by Slovenia violated the provisions of the agreement, but ruled that these breaches did not give Croatia the right to terminate the agreement. It may be evaluated that the arbitral tribunal's assessment concerning the continuation of the proceedings and Croatia's notification of termination and objections concerning the legitimacy of the process have different legal natures. The final award dated 29 June 2017, on the other hand, contained different provisions concerning the land border, the Bay of Piran, the territorial waters boundary, and the

connection to the high seas. In particular, it may be concluded that the freedoms of passage and use envisaged for the Junction Area do not mean that sovereignty over the relevant territorial waters was transferred to Slovenia (Arbitral Tribunal, 2016, para. 231; Arbitral Tribunal, 2017).

The documents concerning the implementation of the award also provide evidence at different levels. The Government of Croatia stated in 2017 that it did not accept the final award as binding and would not implement it. The Government of Slovenia, on the other hand, argued that the award was binding on both states and reported measures toward implementation and diplomatic initiatives. It may be said that these records are sufficient to compare the declared positions of the parties. However, a government's statement of non-implementation, an action actually carried out in a particular border section, and the other party's statement concerning implementation have different evidentiary natures. For this reason, it may be concluded that government statements alone are not sufficient to determine to what extent mutual implementation has taken place in all sections of the land and sea border (Government of the Republic of Croatia, 2017; Government of the Republic of Slovenia, 2019).

The CJEU's judgment C-457/18 dated 31 January 2020 addressed this disagreement within a different jurisdictional framework. The Court, examining the claims of breaches that Slovenia based on Article 259 of the TFEU, ruled that it lacked jurisdiction in the specific case, assessing that the alleged breaches of EU law were essentially dependent on the dispute concerning obligations arising from the bilateral arbitration agreement to which the Union was not a party. It may be said that this judgment does not mean that the Court declared the 2017 arbitral award invalid or redetermined the border. The Court also referred in its judgment to the search for a definitive solution compatible with international law within the framework of sincere cooperation and to the possibility of

resorting to Article 273 of the TFEU by special agreement if the necessary conditions were met (CJEU, 2020). Nevertheless, it may be concluded that this statement is not sufficient to accept that the two states agreed on the path of a special agreement or that the Court could decide the border dispute through a unilateral application.

When the findings are considered together, it would be appropriate to evaluate separately the source of legal binding force, the positions of the parties toward this binding force, documentable implementation actions, and the CJEU's jurisdiction. From the perspective of International Relations, this distinction allows the conclusion to be reached that the existence of a judicial solution is not sufficient by itself to explain why states adopt the solution in question at the political and administrative levels. Nevertheless, it is debatable whether official documents are sufficient to explain, through a definite causal ranking, to what extent perceptions of sovereignty, domestic politics, and diplomatic relations are decisive in the positions of states. Alternative explanations, on the other hand, may be addressed to the extent supported by the existing evidence.

The original contribution of the study may be sought in its evaluation together of the Croatia-Slovenia border dispute, different aspects of which were previously examined by Bickl (2017), Runjić (2019), Petrić (2020), and McGarry (2021), through the relationships between arbitration provisions, the opposing positions of states, documents concerning implementation, and the CJEU's jurisdiction. On the basis of this examination, it may be concluded that the legal binding force of the arbitral award, the acceptance of the award by states, and the actual implementation of the award are interconnected but different legal and political processes. The CJEU's decision of lack of jurisdiction also indicates the importance of evaluating the dispute within different areas of jurisdiction in terms of international law and EU law. In this respect, the Croatia-Slovenia dispute may be addressed as an example that can contribute to understanding the

relationship between the existence of a legal solution and the adoption of this solution by states at the political and administrative levels, taking into account different legal competences and levels of evidence.

References

Arbitral Tribunal. (2016, June 30). *Arbitration between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia: Partial award* (PCA Case No. 2012-04). Permanent Court of Arbitration. https://pca-cpa.org/en/cases/3/

Arbitral Tribunal. (2017, June 29). *Arbitration between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia: Final award* (PCA Case No. 2012-04). Permanent Court of Arbitration. https://pca-cpa.org/en/cases/3/

Basheska, E. (2022). EU enlargement in disregard of the rule of law: A way forward following the unsuccessful dispute settlement between Croatia and Slovenia and the name change of Macedonia. *Hague Journal on the Rule of Law, 14*(2-3), 221-256. https://doi.org/10.1007/s40803-022-00169-7

Bickl, T. (2017). Reconstructing the intractable: The Croatia-Slovenia border dispute and its implications for EU enlargement. *Politička misao, 54*(4), 7-39. https://hrcak.srce.hr/190336

Bickl, T. (2021). *The border dispute between Croatia and Slovenia: The stages of a protracted conflict and its implications for EU enlargement*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-53333-5

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Collier, D. (2011). Understanding process tracing. *PS: Political Science & Politics, 44*(4), 823-830. https://doi.org/10.1017/S1049096511001429

Court of Justice of the European Union. (2020, January 31). *Republic of Slovenia v Republic of Croatia, C-457/18,*

ECLI:EU:C:2020:65. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0457

Croatia, & Slovenia. (2009, November 4). *Arbitration agreement between the Government of the Republic of Croatia and the Government of the Republic of Slovenia*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2009_11_12_140.html

Government of the Republic of Croatia. (2017, June 29). *Statement of the Government of the Republic of Croatia on the Arbitral Tribunal's award of 29 June 2017*. https://vlada.gov.hr/statement-of-the-government-of-the-republic-of-croatia-on-the-arbitral-tribunal-s-award-of-29-june-2017/23771

Government of the Republic of Slovenia. (n.d.). *Arbitration* [Project and official arbitration file]. Retrieved October 10, 2026, from https://www.gov.si/en/registries/projects/arbitraza/

Government of the Republic of Slovenia. (2019, June 27). *Two years after the entry into force of the arbitral award on the border with Croatia: Slovenia knows that its position is correct and will stand firm*. https://www.gov.si/en/news/2019-06-27-two-years-after-the-entry-into-force-of-the-arbitral-award-on-the-border-with-croatia-slovenia-knows-that-its-position-is-correct-and-will-stand-firm-2/

Insolia, A. (2019). The law of maritime delimitation in the Croatia/Slovenia final award. In A. Del Vecchio & R. Virzo (Eds.), *Interpretations of the United Nations Convention on the Law of the Sea by international courts and tribunals* (pp. 225-265). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-10773-4_13

Lando, M. F. (2017). The Croatia/Slovenia arbitral award of 29 June 2017: Is there a common method for delimiting all maritime

zones under international law? *Rivista di Diritto Internazionale, 100*(4), 1184-1190. https://hub.hku.hk/handle/10722/343739

McGarry, B. (2021). Republic of Slovenia v. Republic of Croatia. *American Journal of International Law, 115*(1), 101-107. https://doi.org/10.1017/ajil.2020.104

Meshel, T. (2017). The Croatia v. Slovenia arbitration: The silver lining. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals, 16*(2), 288-306. https://doi.org/10.1163/15718034-12341351

Petrić, D. (2020). A matter of (a)political interpretation: Some reflections on case C-457/18 Slovenia v Croatia. *Nordic Journal of European Law, 3*(1), 87-106. https://doi.org/10.36969/njel.v3i1.21445

Runjić, L. (2019). Consequences of the ex parte communications in the arbitration between Croatia and Slovenia. *Pécs Journal of International and European Law, 2019*(1-2), 6-28. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3507651

Sancin, V. (2010). Slovenia-Croatia border dispute: From "Drnovšek-Račan" to "Pahor-Kosor" agreement. *European Perspectives, 2*(2), 93-111. https://www.europeanperspectives.org/storage/150/2010-2-2.pdf

Treaty on European Union. (2016). *Consolidated version (Art. 4(3))*. Official Journal of the European Union, C 202. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2016/art_4/oj/eng

Treaty on the Functioning of the European Union. (2016). *Consolidated version (Arts. 259 and 273)*. Official Journal of the European Union, C 202. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_259/oj/eng; https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_273/oj/eng

BÖLÜM 5

Kimlik, Normlar ve Çifte Standartlar: Konstrüktivist Uluslararası İlişkiler Teorisi Bağlamında Avrupa Birliği'nin Bosna, Ukrayna ve Gazze Politikalarının Analizi

İREM TABİRLİOĞLU[1]

Öz

Avrupa Birliği (AB), uluslararası sistemde kendisini barış, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel normların taşıyıcısı olarak tanımlamakta; bu bağlamda "normatif güç" kimliğiyle hareket ettiğini ileri sürmektedir. Bu çalışma, AB'nin bu iddiasını Bosna, Ukrayna ve Gazze vakaları üzerinden, konstrüktivist (inşaacılık) kuram çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. İnşaacılık, devletlerin dış politika davranışlarının yalnızca maddi çıkarlarla değil; kimlik, normlar ve "öteki" inşasıyla şekillendiğini savunur. Çalışma, niteliksel vaka analizi yöntemiyle, normatif kimlik söylemi ile pratik uygulamalar arasındaki tutarlılık düzeyini sorgulamaktadır. Bosna örneğinde AB'nin normatif söyleminin

[1] Arş. Gör., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0009-0000-6450-6260

eyleme dönüşemediği, Ukrayna'da ise söylem- eylem uyumu sağlandığı görülmektedir. Gazze krizinde ise normatif güç iddiası, jeopolitik çıkarlar ve kurumsal bölünmeler nedeniyle büyük ölçüde zayıflamış ve çifte standart eleştirilerine yol açmıştır. Çalışma, AB'nin "biz" tanımına dahil ettiği aktörlere karşı normatif yükümlülüklerini etkin biçimde işlediğini; ancak bu tanımın dışında kalan aktörler için normların seçici biçimde uygulandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, inşaacılığın normatif güç analizlerinde yüksek açıklayıcılık sunduğunu ve AB dış politikasının kimlik temelli çelişkilerini görünür kıldığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İnşaacılık, Normatif Güç, Kimlik ve Öteki, Bosna- Ukrayna-Gazze

Abstract

The European Union (EU) portrays itself as a normative power committed to promoting universal values such as peace, human rights, and the rule of law. This study examines the EU's normative identity claim through a constructivist theoretical lens by analyzing three distinct foreign policy cases: Bosnia, Ukraine, and Gaza. Constructivism argues that state behavior in international politics is shaped not only by material interests but also by socially constructed identities, norms, and the formation of the "Other." Utilizing a qualitative case study method, this article investigates the consistency between the EU's normative discourse and its actual foreign policy practices. Findings indicate that while the EU's normative rhetoric failed to materialize in the Bosnian context, it translated into concrete political and material action in the case of Ukraine. In the Gaza crisis, however, normative claims were significantly undermined by geopolitical interests and institutional fragmentation, giving rise to accusations of double standards. The

analysis demonstrates that the EU tends to effectively apply normative commitments toward actors included within its “we” identity, while selectively implementing those norms in relation to external or excluded actors. Accordingly, the study argues that constructivism offers high explanatory power for assessing the EU's foreign policy contradictions and sheds light on the identity-based selectivity underlying its normative engagements.

Keywords: European Union, Constructivism, Normative Power, Identity and the Other, Bosnia-Ukraine-Gaza

Giriş

Avrupa Birliği (AB), kendisini uluslararası sistemde barış, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlere dayanan bir "normatif güç" olarak tanımlamaktadır

(Manners, 2002). Bu öz-imge, dış politika pratiklerinde AB’nin değer temelli davranacağı yönündeki beklentiyi güçlendirmektedir. Ancak normatif güç iddiası ile dış politika eylemleri arasında ortaya çıkan çelişkiler, bu söylemin sahiciliğini sorgulanır hale getirmiştir. Bu bağlamda, Bosna, Ukrayna ve Gazze krizleri, AB’nin normatif kimliğini sınamak açısından kritik üç vaka sunmaktadır.

Bu çalışma, inşaacılık (constructivism) kuramı çerçevesinde AB’nin söz konusu üç kriz bağlamındaki dış politika tutumlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. İnşaacılık yaklaşımı, uluslararası ilişkilerde kimliklerin, normların ve ötekilik ilişkilerinin dış politika davranışları üzerindeki belirleyici rolünü vurgular (Wendt, 1999). Bu teori doğrultusunda, AB’nin normatif söylemleri ile eylemleri arasındaki tutarlılık düzeyi analiz edilerek, kimlik-öteki inşasının dış politika üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

Çalışmada şu temel sorulara yanıt aranacaktır: AB'nin Srebrenitsa, Ukrayna ve Gazze vakalarındaki dış politika tepkileri inşaatçılık kuramı ışığında ne ölçüde tutarlıdır? AB, "normatif güç" kimliğini bu krizlerde ne ölçüde gerçekleştirebilmiştir? "Öteki" inşası bu üç vakada nasıl farklılık göstermiştir? Kamuoyu, medya ve kurumsal refleksler söylem ve pratik arasında nasıl bir etkileşim içindedir? Bu sorular etrafında yapılandırılan çalışma, normatif güç iddiası ile dış politika gerçekliği arasındaki uçurumu açığa çıkarmayı ve AB'nin kimlik temelli davranış kalıplarını teorik bir çerçevede incelemeyi hedeflemektedir.

Teorik Analiz: İnşaacılık Teorisi ve Normatif Güç

Uluslararası ilişkiler disiplininde realizm ve liberalizme karşı alternatif bir kuram olarak gelişen inşaacılık (constructivism), devlet davranışlarını yalnızca maddi çıkarlarla değil; kimlik, norm ve söylem gibi sosyal etkenlerle açıklar. Alexander Wendt'in (1999) ifadesiyle, "anarşi devletlerin ne yaptığı değil, ne algıladığıdır." Bu yaklaşım, uluslararası sistemi sosyal olarak inşa edilen bir alan olarak görür ve aktörlerin davranışlarını belirleyen asıl unsurun kimlik ve anlam dünyaları olduğunu öne sürer.

İnşaacılık, kimliklerin doğuştan gelmediğini, tarihsel, kültürel ve söylemsel süreçlerle inşa edildiğini savunur (Wendt, 1999). Devletler, "kim olduklarına" dair anlayışları üzerinden "ne istedikleri"ni tanımlarlar (Risse, 2000). Bu bağlamda, dış politika yalnızca çıkarların değil, kimliklerin de bir yansımasıdır. AB özelinde düşünüldüğünde, "Avrupalılık" kimliği; demokrasi, insan hakları ve barış gibi normlar üzerinden inşa edilirken, bu kimliğin sınırları da söylemsel olarak çizilmektedir.

Michel Foucault’nun bilgi-iktidar ilişkisine dayalı analizleri, kimliğin söylemle inşa edildiğini ve bu söylemin normatif iktidarı meşrulaştırdığını ileri sürer. Foucault’ya göre, “gerçeklik” söylemsel olarak kurgulanır ve bireyler bu söylemler aracılığıyla özneleşir. Uluslararası ilişkiler düzeyinde ise bu yaklaşım, devletlerin kimliklerinin söylemsel araçlarla üretildiği ve normatif gücün bu söylem çerçevesinde işlev gördüğü varsayımını destekler.

Judith Butler, kimliği bir sabite olarak değil; sürekli tekrar eden performatif bir eylem olarak tanımlar. Bu görüş, uluslararası sistemde “Avrupa kimliği”nin de sabit bir yapı değil, sürekli yeniden üretilen bir performans olduğunu öne sürer. AB’nin dış politika

söylemlerindeki “Avrupalılık” vurgusu, sadece değerler üzerinden değil; bu değerlerin kime karşı uygulanıp kime karşı askıya alındığıyla da yeniden inşa edilir.

İnşacılığın temel argümanlarından biri, kimliğin “öteki”nin inşası yoluyla kurulduğudur. Edward Said’in (1978) "Oryantalizm" yaklaşımında vurguladığı üzere, Batı kendini “akılcı” ve “modern” olarak tanımlarken, Doğu’yu irrasyonel ve geri kalmış olarak kodlamıştır. Bu dikotomik ayrım, dış politikanın meşrulaştırılmasında önemli bir işlev görür. NATO’nun genişlemesi “Rus tehdidi” ötekiliğiyle gerekçelendirilirken; İsrail’in güvenlik söylemi, “Arap ötekisi” üzerinden şekillenmektedir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe Avrupa Birliği’nin dış politikasını analiz etmek için sıklıkla başvurulan realizm ve liberalizm, belirli açıklayıcı olanaklar sunsa da, bu çalışma kapsamında analiz edilen Bosna, Ukrayna ve Gazze vakalarında yaşanan normatif çelişkileri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle konstrüktivist kuram, hem teorik esneklik hem de kimliksel

karmaşıklığı kavrayabilme kapasitesi açısından daha yüksek bir açıklama gücüne sahiptir.

Realizm, devletlerin rasyonel aktörler olarak güvenlik ve çıkar maksimizasyonu doğrultusunda hareket ettiğini varsayar. Bu yaklaşım, AB'nin Ukrayna'ya destek vermesini Rusya tehdidine karşı stratejik bir zorunluluk olarak yorumlayabilir. Ancak aynı mantıkla, AB'nin Bosna'daki pasifliği ya da Gazze'deki parçalı duruşu açıklanamaz. Bosna örneğinde realist analiz, stratejik önceliklerin yetersizliğini gerekçe gösterebilirken, AB'nin normatif söylemini görmezden gelir. Gazze bağlamında ise İsrail'le olan çıkar ilişkileri her ne kadar etkili olsa da, AB'nin "evrensel değerler" söylemiyle çelişkisi realist çerçevede yeterince görünür kılınamaz.

Liberalizm ise kurumlar, uluslararası iş birliği ve normatif değerler üzerinden bir analiz geliştirir. Bu yaklaşım, AB'nin insan hakları ve demokrasi söylemlerini tutarlı bir dış politika aracına dönüştürdüğünü savunabilir. Ancak liberal kuram, söylem-eylem arasındaki boşlukları ve normların seçici uygulanışını analiz etmekte sınırlıdır. Özellikle Gazze örneğinde, liberalizmin normlara yüklediği işlevsellik, pratikte parçalı ve çifte standartlı bir tutumla karşılandığında açıklayıcılığını yitirir.

Konstrüktivizm ise aktörlerin davranışlarını belirleyen çıkarların, kimlikler ve sosyal normlar aracılığıyla şekillendiğini savunur. Bu yaklaşım, AB'nin Ukrayna'ya güçlü bir destek sunarken Gazze konusunda çekimser kalmasını, yalnızca çıkar dengeleriyle değil, aynı zamanda kimliksel aidiyet ve "biz-öteki" kurgusu ile açıklar. Bosna'daki normatif başarısızlık da kurumsallaşmamış kimlik ve belirsiz ötekilik üzerinden anlaşılır hale gelir. Dolayısıyla hem realizm hem de liberalizm, normatif gücün tutarsız performanslarını ve kimlik temelli çelişkileri görünür kılmada

yetersiz kalırken; konstrüktivizm bu karmaşayı çözümleyebilmek adına daha bütüncül ve eleştirel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Martha Finnemore ve Kathryn Sikkink'e (1998) göre normlar, "belirli bir kimliğe sahip aktörlerin belirli bir bağlamda uygun görülen davranış standardıdır." Bu tanım, normların sadece davranışı değil, kimlik ve çıkarları da şekillendirdiğini gösterir. Normlar üç aşamada işlevselleşir: Normların Ortaya Çıkışı (Emergence): STK'lar ve epistemik topluluklar

aracılığıyla. Yayılım Süreci (Cascade): Devletlerin ve uluslararası örgütlerin kabulleriyle. İçselleştirme (Internalization): Normların tartışılmaz hale gelmesi. AB'nin genişleme sürecinde aday ülkelere hukuk reformu, azınlık hakları gibi değerlerin empoze edilmesi, normatif gücün bu üç aşamasını da içeren örnekler sunar.

Ian Manners'ın (2002) ortaya koyduğu "Normative Power Europe" yaklaşımı, AB'nin maddi değil ideolojik/söylemsel bir güç olduğunu ileri sürer. Bu çerçevede AB, insan hakları, sürdürülebilir kalkınma, barışçıl çözüm ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi değerleri uluslararası sisteme taşıma iddiasındadır. Bu iddia, AB'nin "askerî güç"ten çok "ahlaki liderlik" üzerinden küresel aktörlüğünü kurmaya çalıştığını gösterir (Diez, 2005). Ancak bu yaklaşım eleştiriden azade değildir. Özellikle postkolonyal yazarlar, AB'nin normatif söylemlerinin Batı merkezli olduğunu, evrensellik iddiasının ise çoğu zaman hegemonik baskıyı maskelediğini savunur (Youngs, 2010; Khalidi, 2020).

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin (AB) dış politika davranışlarını inşaatçılık kuramı çerçevesinde analiz etmek amacıyla nitel bir yaklaşım benimsemektedir. Bu doğrultuda, niteliksel vaka analizi yöntemi tercih edilmiştir. Yöntemin temel hedefi, AB'nin "normatif güç" kimliğiyle çelişen ya da örtüşen dış politika

pratiklerini ele alarak, kimlik, norm ve ötekilik kurgularının politika üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Çalışmanın kuramsal omurgasını inşaatçılık yaklaşımı oluşturmaktadır. İnşaatçılık, dış politika davranışlarının kimlik, normlar ve öteki inşası gibi sosyal olgular çerçevesinde şekillendiğini öne sürer. Bu yaklaşım doğrultusunda, aktörlerin davranışlarının yalnızca maddi çıkarlarla değil, tarihsel hafıza, kolektif kimlik ve normatif aidiyet ilişkileriyle belirlendiği varsayılmıştır. Bu bağlamda, AB'nin dış politikası bir kimlik anlatısı olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada yer alan üç vaka, hem tarihsel hem de normatif yoğunluk açısından belirleyici özellikler taşımaktadır. Vaka seçimi, amaçsal örnekleme yöntemiyle yapılmıştır. Seçilen her bir vaka, AB'nin normatif kimliğinin farklı tarihsel bağlamlarda nasıl sınandığını ve bu sınamaların kuramsal olarak ne ifade ettiğini analiz etmeye olanak tanımaktadır: Bosna- Hersek (1992-1995): AB'nin henüz kurumsal kimliğini oturtamadığı bir dönemde, etnik temizlik ve soykırım karşısında gösterdiği pasiflik örneğidir. Normatif söylem ile eylem arasındaki boşluk, inşaatçılık çerçevesinde analiz edilmiştir. Ukrayna (2014 ve 2022 sonrası): AB'nin "biz" olarak tanımladığı bir aktörün karşılaştığı askeri tehdit karşısında sergilediği dayanışma ve normatif güç reflekslerinin analizine imkân tanır. Bu vaka, kimlik-çıkar-norm dengesini gözlemlemeye olanak sağlamaktadır. Gazze (2023-2024): AB'nin jeopolitik çıkarlar ve stratejik ortaklıklar karşısında normatif değerleri nasıl arka plana ittiğini gösteren bir örnektir. Bu durum, normatif güç iddiasındaki çifte standart sorununu açığa çıkarır.

Çalışma kapsamında hem birincil hem de ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Bunlar şunlardır: Birincil kaynaklar:

Avrupa Birliği'nin resmi belgeleri (konsey kararları, parlamento bildirileri, komisyon açıklamaları), Birleşmiş Milletler raporları, uluslararası ceza mahkemesi kararları. İkincil kaynaklar: Akademik literatür, uluslararası ilişkiler teorisine dair kuramsal metinler, medya raporları, sivil toplum kuruluşlarının izleme verileri, uzman analizleri ve kamuoyu araştırmaları. Bütün bu veriler, normatif söylemin nasıl kurulduğu, "öteki"nin nasıl

kodlandığı ve kimliğin dış politika pratiklerini nasıl şekillendirdiği bağlamında yapılandırılmıştır. Üç vakanın karşılaştırmalı analizi yoluyla AB'nin normatif güç söyleminin tutarlılığı sınanmıştır.

Vaka Analizleri

Bosna: AB'nin Normatif Sessizliği

1980 yılında Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun ölümünün ardından başlayan siyasi çözülme, federatif yapının parçalanmasını hızlandırmıştır. Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek gibi cumhuriyetler, bağımsızlık talepleriyle merkezi yapıya başkaldırırken, özellikle Sırp milliyetçiliği bu süreci silahlı çatışmalara sürüklemiştir. 1992 yılında Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanı, Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar arasında derin bir iç savaşa yol açmıştır. Savaşın en yıkıcı boyutunu ise Bosnalı Sırpların Sırbistan desteğiyle yürüttüğü etnik temizlik politikaları oluşturmuştur. Müslüman Boşnak nüfus, özellikle Sırp kontrolündeki bölgelerde sistematik olarak hedef alınmıştır. Yakılan köyler, zorla göç, tecavüz kampları ve toplu infazlar bu dönemin en karanlık sayfalarıdır (Power, 2002). 1995 yılının Temmuz ayında gerçekleşen Srebrenitsa Katliamı, Avrupa'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük soykırım olarak tarihe geçmiştir. Birleşmiş

Milletler tarafından “güvenli bölge” ilan edilen Srebrenitsa’da, Hollandalı BM askerlerinin gözetiminde yaklaşık 8.000 Boşnak erkek ve çocuk, Ratko Mladić komutasındaki Sırp Cumhuriyeti Ordusu tarafından sistematik şekilde katledilmiştir (Glenny, 1996).

Bu süreçte Avrupa Birliği, diplomatik ve askeri olarak son derece pasif kalmıştır. Ortak dış politika refleksi geliştirememesi, hem kurumsal hem de kimliksel yetersizliği gözler önüne sermiştir. Avrupa kamuoyunda “Bir daha asla” sloganı Holokost sonrası normatif bir yükümlülük haline gelmiş olsa da, Srebrenitsa bu söylemin sembolik kaldığını göstermiştir (Zehfuss, 2002). Karar alma süreçlerindeki oybirliği zorunluluğu, üye devletler arasındaki görüş ayrılıkları ve NATO’ya olan askeri bağımlılık, AB’yi etkisiz kılmıştır. Bu pasiflik, AB’nin “normatif güç” kimliğiyle açık bir çelişki doğurmuş; değerler düzeyindeki söylemin uygulamada sürdürülebilir olmadığını göstermiştir (Bially Mattern, 2005).

İnşaatçılık kuramına göre, kimlikler ve “öteki” inşası dış politika davranışlarını şekillendirir. AB’nin Bosna’ya yönelik yaklaşımı, Boşnak kimliğinin “Avrupalı ötekilik” olarak kodlandığı dışlayıcı bir söylemle biçimlenmiştir. Boşnaklar, hem dini hem de kültürel olarak “Avrupalılık” kategorisinin dışında konumlandırılmıştır. Bu nedenle Bosna, AB için ahlaki bir sorumluluk değil, jeopolitik bir karmaşa olarak görülmüş ve müdahale edilmemiştir (Diez, 2005).

AB’nin Bosna politikası, normatif söylemler ile pratik arasındaki gerginliğin klasik bir örneğini sunar. Demokrasi, insan hakları ve barış vurgusu yüksek sesle dile getirilmiş; ancak bu değerlerin sahada uygulanması konusunda AB son derece başarısız kalmıştır. İnşaatçılık teorisi açısından bu durum, kimliğin henüz kurumsallaşmadığı ve “öteki”nin yeterince belirginleşmediği bir

aşamada normların etkisiz kaldığını göstermektedir (Wendt, 1999; Zehfuss, 2002). Srebrenitsa, AB için sadece bir dış politika başarısızlığı değil; aynı zamanda bir ahlaki travma ve kurumsal meşruiyet krizidir. Katliam sonrasında Avrupa

Parlamentosu'nun 11 Temmuz'u "Srebrenitsa Soykırımı Anma Günü" ilan etmesi ve Bosna'nın üyelik sürecine sembolik destek verilmesi, geç kalınmış telafi çabalarıdır. Ancak bu refleksler, normatif gücün etkinliğini sorgulayan eleştirileri bertaraf etmekte yetersiz kalmıştır.

Ukrayna: Normatif Gücün Vücut Bulması

Ukrayna, tarihsel olarak Doğu ve Batı arasında sıkışmış bir jeopolitik kimlik sahasıdır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, yalnızca bir toprak ihlali değil, aynı zamanda Avrupa'nın güvenlik mimarisinde paradigmatik bir kırılma anlamına gelmiştir. Bu kriz, AB için normatif kimliğini somut olarak sınayacağı bir meydan okumayı beraberinde getirmiştir. 2022'de başlayan geniş çaplı Rus işgali ise, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da yaşanan en ciddi güvenlik krizini doğurmuş, normatif güç söylemini eyleme dökme zorunluluğunu gündeme getirmiştir (Lucarelli & Manners, 2006). Kırım'ın işgali sonrası AB, Rusya'ya karşı kademeli yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. 2022'deki işgal ise daha önce görülmemiş ölçüde hızlı ve birlik içinde bir tepki doğurmuştur. Yaptırımlar, siyasi destek, mali yardımlar ve mültecilere sağlanan kolaylıklar, AB'nin normatif kimliğini yalnızca söylem düzeyinde değil, pratikte de uygulamaya koyduğunu göstermiştir. Bu bağlamda AB, ilk kez askeri yardım da içeren Avrupa Barış Fonu (EPF) kapsamında Ukrayna'ya ölümcül silah desteği sağlamış ve geleneksel "sivil aktör" rolünü aşmıştır.

İnşaatçılık teorisine göre, AB’nin Ukrayna’yı “biz” olarak tanımlaması, normatif dayanışmanın temelini oluşturmuştur. “Avrupa ailesinin bir parçası” söylemiyle, Ukrayna kimliği AB kimliğine dahil edilmiş; bu kimliksel kapsayıcılık, maddi çıkarların ötesine geçen bir politika motivasyonu yaratmıştır (Lucarelli & Manners, 2006). Öte yandan Rusya, AB söyleminde otoriter, saldırgan ve Avrupalı değerlerin karşısında duran bir “öteki” olarak kodlanmıştır. Bu net ayrım, dış politika tercihlerinin normlar ve kimlik temelli olarak inşa edildiğinin göstergesidir (Merlingen, 2007).

Bu vaka, inşaatçılığın temel iddiası olan "çıkarların kimliklerden türediği" savını somutlaştırmaktadır. AB, Ukrayna’ya olan desteğini yalnızca stratejik çıkarlarla değil; demokratik değerlere, insan haklarına ve uluslararası hukuka olan bağlılık üzerinden gerekçelendirmiştir. Normlar burada pasif kural setleri değil, harekete geçirici pratik ilkeler haline gelmiştir. Örneğin, Rusya'nın nükleer tehditlerine rağmen AB, Ukrayna’dan geri adım atmamış; aksine dayanışmacı politikalarını genişletmiştir. Bu durum, normların kriz zamanlarında nasıl davranışsal yönlendiriciye dönüştüğünü gösterir.

AB kurumları Ukrayna bağlamında oldukça eşgüdümlü çalışmıştır. Avrupa Komisyonu, Ukrayna’ya aday ülke statüsü verilmesini önermiş, Avrupa Parlamentosu ise bu süreci güçlü biçimde desteklemiştir. Ayrıca kamuoyunda Ukraynalı mültecilere karşı yüksek düzeyde empati ve dayanışma oluşmuş, Batı medyası Ukrayna’yı "demokrasiye direnen bir millet" olarak sunmuştur. Bu, medya-kimlik-politika ilişkisinin görünür hale geldiği güçlü bir örnektir. Bosna örneğinde görülen normatif boşluk, Ukrayna krizinde önemli ölçüde kapatılmıştır. AB, değer temelli söylemini

yaptırımlar, fonlar, askeri yardım ve hukuki düzenlemeler yoluyla eyleme dökerek, kimliğini somut dış politika adımlarına dönüştürmeyi başarmıştır. Bu, inşaatçılığın teori-pratik bütünlüğü açısından dikkat çekici bir başarı örneğidir.

Avrupa Birliği'nin dış politika reflekslerinin normatif söylemle uyum düzeyini daha görünür kılmak için, karar alıcıların ve kurumların kriz dönemlerindeki açıklamalarının incelenmesi önemlidir. Bu birincil veriler, normların yalnızca teorik düzeyde değil, siyasi retorikte nasıl üretildiğini ve pratikte ne ölçüde uygulandığını ortaya koyar. Ukrayna örneğinde, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in 2022 tarihli açıklaması dikkat çekicidir: "Ukrayna yalnızca bir ülke değil, Avrupa değerlerinin savunucusudur. Onlar sadece kendileri için değil, hepimiz için direniyorlar." (European Commission, 2022) Bu söylemde Ukrayna'nın yalnızca coğrafi değil, kimliksel olarak da "Avrupa ailesi"ne dahil edildiği açıktır. Benzer şekilde, AB Konseyi Başkanı Charles Michel 2022 Mart'ında şu açıklamayı yapmıştır: "Rusya'nın saldırısı yalnızca Ukrayna'ya değil, demokrasimize, barışa ve uluslararası düzene yöneliktir." (European Council, 2022) Bu tür açıklamalar, inşaatçılık kuramının "biz-öteki" ayrımının dış politika üzerindeki etkisini net biçimde somutlaştırır. Ukrayna "biz" olarak konumlandırıldığında normlar etkinleşmekte, normatif refleksler söylem düzeyinde kalmayıp yaptırımlara, yardımlara ve askeri desteğe dönüşmektedir.

İsrail-Filistin Çatışması

İsrail-Filistin çatışması, yalnızca bir toprak sorunu değil; aynı zamanda derin bir kimlik, tarih ve egemenlik meselesidir. Özellikle Gazze özelinde 2006'da Hamas'ın seçimleri kazanmasının ardından İsrail'in uyguladığı abluka, bu bölgede süregiden insani

krizi daha da derinleştirmiştir. 7 Ekim 2023 sonrası başlayan çatışmalarda ise sivillere yönelik yoğun bombardıman ve altyapı hedeflemeleri uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirilmiş ve "insani felaket" söylemleri artmıştır (B'Tselem, 2024; UN OHCHR, 2023). Gazze bağlamında Avrupa Birliği'nin dış politika refleksleri büyük bir iç bölünme sergilemiştir. Üye devletlerin bir kısmı (Avusturya, Macaristan) İsrail'e koşulsuz destek verirken; diğerleri (İspanya, Fransa, İrlanda) ateşkes çağrısında bulunmuş ve İsrail'in eylemlerini ağır şekilde eleştirmiştir. Bu parçalı tepki, AB'nin ortak normatif duruş geliştirmekte zorlandığını ve normatif güç kimliğinin kriz anlarında işlevsiz kaldığını ortaya koymuştur (Euronews, 2023; Human Rights Watch, 2023).

İnşaacılık yaklaşımına göre, dış politika "biz" ve "öteki" tanımları üzerinden şekillenir. Bu bağlamda Gazze örneğinde, Filistinlilerin Avrupalı kimliğe dahil edilmediği, tersine "irrasyonel", "barbar" veya "tehdit" olarak kodlandığı görülmektedir. AB'nin söyleminde "Avrupa değerleri" ile özdeşleşmeyen aktörlere karşı normatif taahhütler oldukça zayıf ve seçicidir (Diez, 2013; Youngs, 2010). Achille Mbembe (2003), Batı'nın güvenlik politikalarının artık "necro-politics" yani "ölüm politikaları"na evrildiğini ve kimin yaşayıp kimin öleceğine karar verme gücünün modern iktidarın yeni biçimi olduğunu savunur. Gazze'deki sivil ölümlerin normalleştirilmesi, bu çerçevede AB'nin ahlaki otoritesinin sorgulanmasına neden olur. Gayatri Spivak'ın "altkültürel öznelerin konuşamaması"na ilişkin yaklaşımı da, Filistinli aktörlerin AB politik söyleminde pasif nesneler olarak temsil edilmesiyle örtüşür. Gazze krizi, AB'nin normatif gücünün sınırlarını yalnızca jeopolitik çıkarlar değil; aynı zamanda entelektüel ve kültürel iktidar kalıplarının belirlediğini göstermektedir. Bu eleştiriler ışığında AB'nin normatif söylemi evrensel değil, Batı'nın kendi tarihsel

tecrübesi ve kültürel kodlarıyla sınırlı bir etik performans olarak görülmelidir.

Postkolonyal kuram, bu sınırları açığa çıkararak normatif gücün hangi aktörler için işlediğini, hangileri için askıya alındığını görünür kılmaktadır.

Gazze bağlamında, AB'nin insan hakları, insancıl hukuk ve barışçıl çözüm ilkeleri büyük oranda söylem düzeyinde kalmış; pratik adımlar ya hiç atılmamış ya da sembolik düzeyde kalmıştır. Ursula von der Leyen'in İsrail'e açık destek sunarken Gazze'deki sivil kayıplara hiç değinmemesi, normatif gücün çifte standartla malul olduğuna dair eleştirileri yoğunlaştırmıştır (Elgindy, 2023). AB'nin İsrail'le olan yoğun ekonomik, diplomatik ve teknolojik işbirliği, normatif duruşunu pratikte sınırlayan en önemli faktörlerden biridir. Jeopolitik çıkarlar, Gazze'de normların uygulanabilirliğini gölgelemiş; AB'nin etik duruşunu ciddi şekilde tartışmalı hale getirmiştir. Avrupa kamuoyunda, Gazze'deki sivil ölümler ve altyapı yıkımları büyük infial yaratmış; sokak gösterileri, protestolar ve dayanışma kampanyaları düzenlenmiştir. Ancak bu tepkiler, AB'nin dış politikasında anlamlı bir yön değişikliğine yol açmamıştır. Kamuoyu baskısı ile siyasi karar alıcılar arasındaki mesafe, normatif güç iddiasının içsel zayıflığını gözler önüne sermiştir (Khalidi, 2020).

İnşaatçılık kuramı, dış politika davranışlarının yalnızca maddi değil; söylemsel yapılar ve algısal çerçevelerle de inşa edildiğini öne sürer. Bu bağlamda medya, normların ve kimliklerin üretiminde yalnızca bir araç değil; aynı zamanda aktiftir ve normatif gücün görünürlüğünü ya da tutarsızlığını pekiştirir. Gazze özelinde Batı merkezli medya kuruluşlarının haber çerçeveleri, Avrupa

Birliği'nin dış politika söylemleriyle örtüşen ya da çelişen mesajlar üreterek, kamuoyunun normatif algısını yönlendirmiştir.

BBC, CNN, DW (Deutsche Welle) ve Reuters gibi önde gelen medya organları, 7 Ekim 2023 sonrası başlayan çatışmalarda haber söylemini büyük ölçüde İsrail güvenlik kaygıları eksenine oturtmuş; Gazze'deki sivil ölümler çoğu zaman ikincil ve nötrleştirilmiş ifadelerle aktarılmıştır. Örneğin, "casualties" (kayıplar) ve "collateral damage" (yan hasar) gibi terimler, İsrail bombardımanının sonuçlarını doğrudan fail göstermeden sunmuş; böylece sorumluluk söylemsel olarak silikleştirilmiştir. Buna karşın Hamas'ın saldırıları "terrorist attacks" olarak açıkça çerçevelenmiş; İsrail'in askeri operasyonları ise sıklıkla "self-defense" (öz savunma) söylemiyle meşrulaştırılmıştır (BBC, 2023; DW, 2023). Bu söylem farklılığı, AB kamuoyunda Filistin'e yönelik empatiyi sınırlarken, politik elitlerin normatif reflekslerini de dolaylı biçimde yönlendirmiştir. Medyada Filistinli aktörlerin çoğunlukla şiddetle özdeşleştirilmesi, onların "irrasyonel öteki" olarak konumlandırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Said'in oryantalist ötekilik analizini medya düzleminde yeniden üretmiş; Avrupa kimliğinin sınırlarını söylemsel olarak yeniden çizmiştir.

Öte yandan bazı medya organlarında (örneğin The Guardian, Le Monde Diplomatique, Al Jazeera English), AB'nin Gazze konusundaki ikircikli pozisyonuna dönük eleştiriler belirginleşmiş; özellikle Ursula von der Leyen'in tek taraflı tutumu normatif güce olan güveni sarsan bir liderlik krizi olarak sunulmuştur. Bu karşıt söylemler, kamuoyu düzeyinde alternatif normatif okumalara imkân tanımış; Avrupa'nın kimlik krizini medya düzlemine taşımıştır. Sonuç olarak medya, normatif gücün yalnızca taşıyıcısı değil, aynı zamanda üreticisidir. Gazze bağlamında Batı medyasının söylem

çerçeveleri, Avrupa Birliği'nin "biz" ve "öteki" ayrımını yeniden üretmiş; normların seçici işleyişine söylemsel bir zemin sağlamıştır. Bu da inşaatçılığın kimlik, norm ve algı üçgenindeki analiz potansiyelini pekiştirmektedir.

Bu vaka, inşaacılığın temel argümanlarından biri olan "öteki" inşasının dışlayıcı sonuçlarını somut biçimde ortaya koymaktadır. AB, Gazze bağlamında normları yalnızca "biz" tanımı içine aldığı aktörler için işler kılmış, dışsal kimliklere ise pasif ve edilgen bir yaklaşım geliştirmiştir. Filistin'in "biz" tanımının dışında bırakılması, AB'nin değerler politikasını seçici ve stratejik hale getirmiştir.

Bosna, Ukrayna ve Gazze vakaları, Avrupa Birliği'nin (AB) normatif güç iddiasının üç farklı tarihsel bağlamda ne ölçüde somutlaştığını göstermesi açısından çarpıcı örneklerdir. Her bir kriz, AB'nin dış politika refleksleri, normatif kimlik performansı ve "öteki" inşası yönünden farklı düzeylerde anlam taşımaktadır:

Tablo 1. Bosna, Ukrayna ve Gazze Vakalarında AB'nin Normatif Güç Performansının Karşılaştırılması

Vaka	**Normatif Söylem**	**Pratik Eylem**	**Kimlik Kurgusu**	**"Öteki" İmajı**	**Tutarlılık Düzeyi**
Bosna	Güçlü	Zayıf	Avrupa'nın dış çeperi	Belirsiz / eksik tanım	Düşük
Ukrayna	Güçlü	Güçlü	"Biz Avrupalılar"	Rusya = tehdit & öteki	Yüksek
Gazze	Zayıf / bölünmüş	Parçalı	Dışlayıcı	Filistin = irrasyonel	Çelişkili

Kaynak: Final ödevindeki karşılaştırmalı analizden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tablo, AB’nin normatif güç performansının kimliksel aidiyet algısına ve jeopolitik bağlamlara bağlı olarak büyük değişkenlik gösterdiğini kanıtlamaktadır. Söylem ve eylem arasındaki uyum yalnızca kimliğin güçlü biçimde “biz” kategorisine oturtulduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği’nin dış politika refleksleri kadar, bu reflekslerin kamuoyunda nasıl karşılık bulduğu da normatif güç kimliğinin işlerliği açısından belirleyicidir. Konstrüktivist kuram çerçevesinde kamuoyu, sadece pasif bir izleyici değil; kimliklerin, normların ve “öteki”nin inşasında aktif bir rol oynayan sosyal aktör olarak değerlendirilmelidir (Risse, 2000). Bosna, Ukrayna ve Gazze krizlerinde Avrupa kamuoyunun gösterdiği tepkiler, normatif söylemlerin toplumsal meşruiyet temelini ve siyasi karar alıcılar üzerindeki baskı kapasitesini gözler önüne sermiştir.

Bosna Savaşı süresince, kamuoyunun tepkisi genel olarak sınırlı ve gecikmeli olmuştur. Medyada yer alan vahşet görüntüleri kamuoyunda infial yaratmış olsa da, bu duyarlılık uzun süreli ve politik baskıya dönüşecek ölçüde organize olamamıştır (Power, 2002). Özellikle Srebrenitsa Katliamı sonrası kamuoyunda oluşan öfke, Avrupa kurumlarının müdahale etmeme kararlarına yönelik geç kalmış bir vicdani hesaplaşma doğurmuştur (Zehfuss, 2002).

Ukrayna krizinde ise kamuoyu desteği hızlı ve güçlü olmuştur. Rusya'nın 2022'deki geniş çaplı işgaline karşı Avrupa halkları kitlesel gösteriler düzenlemiş, Ukraynalı mültecilere yönelik empati düzeyi tarihsel bir zirveye ulaşmıştır (Lucarelli & Manners, 2006; European Commission, 2022). Medya, Ukrayna halkını “Avrupa değerleri için direnen kahramanlar” olarak sunarken, bu temsil biçimi kamuoyunun normatif dayanışmasını beslemiş ve karar alıcıların sert önlemler almasına meşruiyet kazandırmıştır. Bu

bağlamda kamuoyu, söylem- eylem uyumunu pekiştirici bir işlev görmüştür.

Gazze örneğinde ise kamuoyu ile kurumsal refleksler arasında belirgin bir kopukluk gözlenmiştir. Sivillere yönelik bombardımanlar karşısında Avrupa'nın birçok kentinde büyük protestolar düzenlenmiş; sokak hareketleri, kampanyalar ve dijital aktivizm yoluyla AB kurumlarına ateşkes ve insani yardım çağrısı yapılmıştır (Human Rights Watch, 2023; Elgindy, 2023). Ancak kamuoyundaki bu yaygın tepkiye rağmen, AB kurumlarının bölünmüş ve pasif tutumu, normatif gücün toplumsal meşruiyet krizine işaret etmiştir. Gazze örneği, kamuoyunun normatif değerleri savunmak adına mobilize olabileceğini; ancak bu mobilizasyonun kurumsal düzlemde yankı bulamadığında, AB'nin etik tutarlılığının zedelendiğini ortaya koymaktadır.

Avrupa kamuoyunun tepkileri krizden krize büyük değişkenlik göstermekte; bu değişkenlik hem kimliksel aidiyet algılarıyla hem de medyada kurulan söylemsel çerçevelerle doğrudan ilişkilidir. Konstrüktivist bakış açısıyla değerlendirildiğinde, kamuoyunun "biz" tanımına kimleri dahil ettiği, AB'nin dış politika reflekslerini doğrudan değilse bile dolaylı biçimde biçimlendiren bir etki alanı yaratmaktadır (Diez, 2005).

İnşaacılık kuramı, bu üç vaka için yüksek düzeyde açıklayıcılık sunmaktadır: Bosna örneğinde, kimliğin kurumsallaşmamış oluşu ve güçlü bir "öteki" figürünün inşa edilememesi, normların etkisiz kalmasına yol açmıştır. Ukrayna krizinde ise kimlik net, öteki belirgin ve normlar güçlü şekilde içselleştirilmiştir. Bu, söylemin eyleme dönüştüğü bir model sunmuştur. Gazze vakasında ise kimlik dışlayıcı, çıkar öncelikli ve söylem parçalıdır. Bu da normatif çelişki ve seçici bağlılık

sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda inşaatçılık, uluslararası aktörlerin çıkarlarını sadece maddi hesaplar değil, kimliksel pozisyonlanma ve söylemsel yapılar üzerinden şekillendirdiğini göstermektedir (Wendt, 1999; Diez, 2005).

Üç vaka birlikte değerlendirildiğinde, AB'nin "normatif güç" kapasitesinin "biz" tanımıyla doğru orantılı olduğu görülmektedir: "Biz"in içinde olan Ukrayna için normlar aktif hale gelir. "Biz"in dışında olan Gazze için ise normlar askıya alınır ya da zayıflatılır. Bosna'da ise "biz" inşası tamamlanmadığı için normatif refleksler etkisiz kalır. Bu durum, normların nesnel ve evrensel değerler değil; kimlik temelli olarak seçici biçimde işlevselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu da inşaatçılığın normların toplumsal bağlamda üretildiği savını doğrulamaktadır (Finnemore & Sikkink, 1998).

Özellikle Gazze vakası, AB'nin değer temelli dış politika iddiasının jeopolitik çıkarlar karşısında geri çekildiği bir durumu temsil eder. Bu bağlamda AB, normatif güç söylemiyle kendi iç kamuoyunu tatmin ederken; dış politikada gerçekçilikle harmanlanmış seçici normatifçilik uygulamaktadır. Bu durum, postkolonyal eleştirilerin işaret ettiği Batı merkezcilik ve hegemonik norm üretimi sorunlarını tekrar gündeme getirmektedir (Youngs, 2010; Khalidi, 2020).

Sonuç

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin "normatif güç" iddiasını Bosna, Ukrayna ve Gazze vakaları üzerinden inşaatçılık kuramı çerçevesinde analiz etmiştir. Bulgular, AB'nin dış politika reflekslerinin maddi çıkarlarla değil, büyük ölçüde kimlik kurgusu, "öteki"nin inşası ve normatif söylemin içselleştirilme derecesi ile şekillendiğini ortaya koymuştur. Bosna vakasında, AB'nin henüz

kurumsallaşmamış normatif kimliği ve eksik “öteki” tanımlaması nedeniyle dış politika refleksi son derece zayıf kalmıştır. Ukrayna örneğinde ise “biz” kimliği güçlü biçimde kurulmuş, Rusya belirgin şekilde “öteki”leştirilmiş ve normlar söylem düzeyinden çıkarak pratik adımlara dönüşmüştür. Gazze krizinde ise AB, kimliğini dışlayıcı biçimde yeniden üretmiş; normatif ilkelerini jeopolitik ve iç politik çıkarlar karşısında askıya almıştır. Bu üç vaka, normların işleyişinin nesnel değil, kimliksel bağlamlara göre değişken olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, inşaatçılık kuramının "kimlik-çıkar-norm" üçlemesiyle uluslararası aktör davranışlarını açıklamada yüksek düzeyde analitik değer taşıdığını teyit etmektedir.

AB, değerlerini "biz" kategorisi içine aldığı aktörlere karşı aktif biçimde işlerken, “biz”in dışında kalanlara karşı normatif yükümlülüğünü ya azaltmakta ya da tamamen askıya almaktadır. Bu durum, özellikle Gazze örneğinde görünür hale gelmiş ve AB'nin ikircikli etik pozisyonunu açığa çıkarmıştır. Postkolonyal eleştirilerin öne sürdüğü gibi, normların evrensellik iddiası çoğu zaman hegemonik yönlendirmeye dönüşmektedir.

Ukrayna’daki dayanışma ve kurumsal eşgüdüm, AB’nin normatif güç olarak potansiyelini gerçekleştirebileceğini göstermektedir. Ancak Gazze benzeri krizlerdeki siyasal çekingenlik ve iç tutarsızlık, bu kimliğin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. AB'nin gelecekte iki yoldan birini izlemesi olasıdır: Normatif gücü kurumsal olarak güçlendirme ve söylem-eylem uyumunu arttırma; Realist-pragmatik çıkar temelli bir dış politika eksenine daha açık kayma. İnşaatçılık kuramı, bu ikilemde AB’nin dış politikasını anlamlandırmak için halen en güçlü teorik araçlardan biridir.

Kaynakça/References

B'Tselem. (2024). Israel-Gaza war: Humanitarian update. https://www.btselem.org

BBC News. (2023, October 9). EU leaders express support for Israel after Hamas attack. https://www.bbc.com/news

Bially Mattern, J. (2005). Ordering international politics: Identity, crisis and representational force. Routledge.

Butler, J. (1990). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge.

Cadier, D. (2015). Deterring Russia after Ukraine: The limits of the EU's normative power. Politique Européenne, 47(1), 22-50.

Delcour, L., & Wolczuk, K. (2015). The EU's unexpected 'normative power' push: The EU- Ukraine Association Agreement. Journal of European Integration, 37(2), 117-136.

Deutsche Welle. (2023, October 10). Von der Leyen: "Europe stands with Israel". https://www.dw.com

Diez, T. (2005). Constructing the self and changing others: Reconsidering 'normative power Europe'. Millennium, 33(3), 613-636.

Diez, T. (2013). Normative power Europe and the EU's global identity crisis. In R. Whitman (Ed.), Normative power Europe: Empirical and theoretical perspectives (pp. 191-206). Palgrave Macmillan.

Elgindy, K. (2023). The EU and the Gaza crisis: A normative power in retreat? Brookings Institution. https://www.brookings.edu

Euronews. (2023). EU reaction to Gaza splits member states. https://www.euronews.com

European Commission. (2022). President von der Leyen's statement on Ukraine. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1234

European Commission. (2022). Ukraine solidarity policy package. https://ec.europa.eu

European Commission. (2023, October 9). Statement by President von der Leyen on Israel- Hamas conflict. https://ec.europa.eu

European Council. (2022, March 16). Charles Michel remarks on Ukraine crisis. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/16/remarks-by-president- charles-michel-on-ukraine/

Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International norm dynamics and political change. International Organization, 52(4), 887-917.

Foucault, M. (1972). The archaeology of knowledge (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1969)

Foucault, M. (1978). The history of sexuality: Volume I: An introduction (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.

George, A. L., & Bennett, A. (2005). Case studies and theory development in the social sciences. MIT Press.

Glenny, M. (1996). The fall of Yugoslavia: The third Balkan war. Penguin Books.

Human Rights Watch. (2023). EU’s double standards on Gaza. https://www.hrw.org

Khalidi, R. (2020). The hundred years’ war on Palestine. Metropolitan Books.

Lucarelli, S., & Manners, I. (2006). Values and principles in European Union foreign policy. Routledge.

Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? Journal of Common Market Studies, 40(2), 235-258.

Mbembe, A. (2003). Necropolitics. Public Culture, 15(1), 11-40. https://doi.org/10.1215/08992363-15-1-11

Merlingen, M. (2007). Everything is dangerous: A critique of ‘Normative Power Europe’. Security Dialogue, 38(4), 435-453.

Power, S. (2002). A problem from hell: America and the age of genocide. Basic Books.

Risse, T. (2000). “Let’s argue!”: Communicative action in world politics. International Organization, 54(1), 1-39.

Said, E. W. (1978). Orientalism. Pantheon Books.

Schmitt, C. (2007). The concept of the political (G. Schwab, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1932)

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), Marxism and the interpretation of culture (pp. 271-313). University of Illinois Press.

Wendt, A. (1999). Social theory of international politics. Cambridge University Press.

Yin, R. K. (2018). Case study research and applications: Design and methods (6th ed.). Sage Publications.

Youngs, R. (2010). The European Union and the promotion of democracy: Europe's Mediterranean and Asian policies. Oxford University Press.

Zehfuss, M. (2002). Constructivism in international relations: The politics of reality. Cambridge University Press.

BÖLÜM 6

DEĞİŞEN GÜVENLİK PARADİGMASI ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI GÖÇ

Zafer UDUL[1]
Ekrem Yaşar AKÇAY[2]

Giriş

Uluslararası göç, uzun zamandır toplumun ilgisini çeken bir konu olmuştur. Ekonomiden sağlığa, hemen her alanda kullanılabilen göç konusu özellikle Uluslararası İlişkiler Disiplini içinde güvenlikle iç içe geçen bir hal almıştır. Güvenliğin kapsamını değişip geliştikçe göç konusunda çeşitlenmiş ve şekillenmiştir. Güvenlik zaman içinde devlet merkezli ve askeri boyutlara odaklanan sınırlı bir yaklaşımdan, daha geniş kapsamlı, çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür; böylece güvenlik konusu sosyal, ekonomik, çevresel ve insani açıdan da ele alınmaya başlanmıştır.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, yl2530217001@ogr.sdu.edu.tr, ORCID:0009-0006-1307-0958.
[2] Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ekremakcay@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9157-6133.

Özellikle 1990'larda güvenlik konusu önemli bir değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Soğuk Savaş sona erip Uluslararası İlişkilerin çift kutuplu yapısı parçalanırken, güvenliğin kapsamı da genişlemeye başlamıştır. Barry Buzan, Ole Warver ve Jaap de Wilde gibi Kopenhag Okulu ile ilişkilendirilen isimler, güvenliğe yönelik tehlikelerin sadece askeri terimlerle açıklanamayacağını ileri sürmeye başlamışlardır. Buzan ve diğerleri (1998) tarafından ortaya konan güvenlikleştirme kavramı, devlet egemenliği, toplumsal kimlik ve sosyal uyum için tehdit oluşturan varoluşsal nitelikteki, göç de dâhil olmak üzere önceden geleneksel sayılmayan meseleleri incelemeye yönelik olanaklar yarattmıştır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 1994 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nda açıkça ifade edildiği üzere, insani güvenlik kavramı, bireyleri güvenliğin temel referans konusu haline getirerek, güvende olmanın olmazsa olmaz unsurları olarak "korkudan uzak olma" ve "yoksulluktan kurtulma" vurgusunu yapmıştır (UNDP,1994).

Bu değişen yapı içinde uluslararası göç paradoksal bir konuma sahip olmuştur. Bir tarafta, siyasi söylemler, kitle iletişim araçlarındaki görüntüler ve politik kurumlar göçmenleri ve mültecileri güvensizliğin kaynağı olarak gösterirken diğer yandan bu kişileri terör, suç, kültürel yozlaşma ve ekonomik sıkıntılarla bağlantılı olarak sunmaktadır. Bu güvenlikleştirici söylem, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında ve Arap Baharı sonrası yaşanan Avrupa göç ve mülteci krizinde belirginleşmiştir. Bu iki olay sınır yönetimi, mülteci politikası ve dünya genelinde toplumsal algıda belirgin değişikliklere neden olmuştur. Özellikle bu güvenlikleştirme yaklaşımı genellikle mültecilerin insani güvenliğini ve temel haklarını ihlal etmektedir (Huysmans 2006,). Diğer taraftan, bu güvensizliğin başlıca mağdurları da genellikle göçmenlerin ta kendileridir: insan kaçakçılığına, istismara, yaşamı tehdit eden tehlikeli yolculuklara ve güvenli olmayan durumlara

maruz kalmaktadırlar. Bu çelişki, devletin güvenlik konusundaki endişeleri ile mültecilerin insani güvenliği arasındaki büyük gerilimi ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, uluslararası göçü değişen güvenlik paradigması bağlamında değerlendirerek, güvenliğe ilişkin teorik değişimlerin küresel düzeyde göçün kapsamını, yönetimini ve siyaseti yeniden şekillendirme biçimini incelemektedir. Göçün güvenlikleştirilmesi, devletlerin gittikçe daha sınırlayıcı ve ayırıcı politikaları gerekçelendirmelerine imkân sağlarken, bu anlayışın genellikle mültecilerin insani güvenliğini ve temel haklarını ihlal ettiği ve bundan dolayı daha kapsamlı ve insan odaklı bir yaklaşım gerektirdiği ileri sürülmektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde güvenliğin teorik dönüşümü ele alınmıştır. İkinci bölümde göç konusunun nasıl bir güvenlik meselesi haline geldiğini anlatan göçün güvenlikleştirilmesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde değişen güvenlik paradigmasının göç politikalarına yansıması incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise göçmenlerin karşı karşıya kaldığı riskleri anlatılmış ve insani güvenliğin nasıl ihlal edildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır.

Güvenlik Kavramının Teorik Dönüşümü

Güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaşın sonuna kadar büyük ölçüde devlet merkezli, dar kapsamlı ve çoğunlukla askeri kavramlarla güvenliğin tanımlandığı realist yaklaşımın hâkimiyetindeydi. Bu çerçevenin içerisinde devlet, bir yandan güvenliği temsil eden başlıca nesne, diğer taraftan da güvenliği garanti eden temel aktördü; güvenliğe yönelik her türlü tehdit, hemen hemen tümüyle diğer devletlerin gerçekleştirdiği silahlı dış müdahaleler şeklinde değerlendiriliyordu. Morgenthau (1948) ve sonrasında Waltz (1979) başta olmak üzere birçok akademisyen, devletlerin kendi bekalarını güvence altına alacak bir üst otoriteye

ihtiyaç duymadıkları ve bu sebeple varlığını sürdürmek için savunma stratejileri geliştirmeye, savunma kapasitelerini geliştirmeye ve denge politikaları uygulamaya zorlandıkları uluslararası sistemin kaotik yapısını vurgulamışlardır.

Bu geleneksel yaklaşımda, göç, çevrenin tahribatı veya ekonominin kırılganlığı başta olmak üzere sivil nitelikli tehlikelerin dikkate alınmadığı bir alan olarak görülüyordu. Güvenlik perspektifinden hareketle, başta göç sorunu büyük ölçüde ekonomik, sosyal ve insani konuların alanına indirgenmiş, neden-sonuç ilişkisi kurulmuş ve iktisadi göstergeler temelinde incelenmiştir. Realist yaklaşımın konu üzerinde odaklanma biçimi, güçler dengesi ve nükleer caydırıcılığın güvenliği belirlediği Soğuk Savaş gerçeklerini ifade etmekteydi; bu nedenle güvenliğe ilişkin yeni yaklaşımlar ya da geniş kapsamlı yorumlar için yeterli alan kalmamıştı.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, daha önce realist yaklaşım içinde ikincil politika olarak kabul edilen tehditlerin çeşitliliği artmıştır. Güvenlik çalışmalarının bu biçimde kapsamının genişlemesinde en önemli faktörlerden biri, Buzan ve Wilde (1998) tarafından geliştirilen "güvenlikleştirme" kavramı olmuştur.

Güvenlikleştirme, güvenlik kavramını objektif bir şart olarak değerlendirmek yerine, onu sözlü ve uygulamalı bir süreç olarak değerlendirmek suretiyle geleneksel yaklaşımdan uzaklaşmaktadır. Buzan vd. (1998) göre, bu sorun, temelinde yaşamsal bir tehdit oluşturduğu nedeniyle değil, güvenlikleştirme uygulayan bir özne nedeniyle, onu kıymetli bir referans nesnesine ilişkin yaşamsal bir tehlike olarak nitelendirerek, başka türlü sıradan siyasi işleyişin dışında kalan istisnai tedbirleri haklı göstererek bir "güvenlik" meselesi olur. Bu sürece bir "söz eylemi" eşlik etmektedir. Buna göre bir sorunu güvenliğe yönelik bir tehdit olarak göstererek, siyasi karar alıcılar bu sorunu alışılagelmiş siyaset ortamından çıkararak onu olağanüstü durum yönetimine etmektedirler.

Bu bağlamda, Buzan vd. (1998) güvenliğin kapsamını askerî açıdan öteye taşıyarak, ona siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutları da dahil etmişlerdir. Güvenlik kavramının, başta toplumsal kimlikler, sosyal uyum ve ortak yaşam tarzlarına yönelen tehlikeleri içeren "toplumsal güvenlik" anlayışı, göç çalışmaları ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda, göç, doğrudan askeri bir tehlikeden ziyade, haklı ya da haksız fark etmeksizin, göçmenlerin gittiği toplumun kültür, din ya da dil bütünlüğünü tehlikeye attığı biçiminde algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu kuramsal yenilik, geleneksel anlamda herhangi bir askeri tehdit olmamasına rağmen, Soğuk Savaş sonrası dönemlerde göçün bir güvenlik sorununa dönüşmesini açıklamak için ihtiyaç duyulan bir kavramsal çerçeve oluşturmuştur.

Güvenlikleştirme kuramının ortaya çıkmasıyla birlikte, birçok bakımdan bu kuramın karşısına alternatif bir model çıkmıştır: insan güvenliği kuramı. 1994'te yayımlanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme Raporu'nda açıkça ifade edilen bu kavram, güvenlik algısını merkezine devleti alan bir anlayıştan, merkezine insanı koyan bir yaklaşıma dönüştürmüştür. Bu raporda, insan güvenliğinin ekonomik, gıda, sağlık, çevresel, kişisel, toplumsal ve siyasi güvenlik olmak üzere yedi boyutu belirlenmiş ve bu boyutlar korkudan uzak olma hakkı ve yoksulluktan uzak olma hakkı etrafında tanımlanmıştır. (UNDP,1994).

İnsani güvenlik yaklaşımı, güvenlik kavramının odak merkezini devletten bireye kaydırmaktadır. İnsani güvenlik, devletlerin dış tehlikelerden "nasıl korunabileceği" sorusunu değil, insanların yaşamlarını, onurlarını ve yaşam kalitelerini tehdit eden, askeri, ekonomik, sağlığa ilişkin veya çevresel tehlikelerden nasıl korunabilecekleri sorusunu sormaktadır. Güvenlik kavramının bu çerçevede ele alınması, güvenlik risklerini sadece ülkeye gelenlerin yeni topluma entegrasyonu açısından incelemekten ziyade, bu

kişilerin kendi kişisel güvenliklerini dikkate almayı da beraberinde getirir. Böylece devlet ve insan güvenliği kavramları arasındaki ilişki, göç yönetimiyle ilgili tartışmaların ana ekseni olmaktadır.

Zaman içinde birçok düşünce ekolünü bir arada barındıran eleştirel güvenlik çalışmalarının ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle Aberystwyth (Galler) Okulu ve Paris Okulu güvenlik konusundaki devlet merkezli yaklaşımları sorgulamış ve karşı çıkmışlardır. Aynı zamanda birbirinden önemli farklılıklar da ortaya koymuşlardır. Ken Booth ve Richard Wyn Jones gibi araştırmacılarla bağlantılı olan Aberystwyth Okulu, gerçek güvenliğin sadece kişilerin ve toplumların ister siyasi ister ekonomik ister sosyal olsun, her türlü baskı mekanizmasından kurtulmalarıyla gerçekleştirilebileceğini ileri sürerek, belirgin bir şekilde kurallara dayalı ve özgürlükçü bir tavır ortaya koymuştur. Bu perspektiften bakıldığında, güvenliğin ve özgürleşmenin "aynı madalyonun farklı yüzleri" olarak anlaşılması ve güvenliğin araştırılmasının asıl amacının, normal insanların (göçmenler ve mülteciler dahil) içinde yaşadıkları güvenliği tehdit eden durumları belirlemek ve bu durumları yok etmek olduğu düşünülmektedir (Booth, 2007). Türkiye'deki eleştirel güvenlik çalışmalarında bu yaklaşım, göç-güvenlik ilişkisini anlamak için önemli bir özgürleşme alanı sunmaktadır (Küçük, 2015).

Diğer yandan, çoğunlukla Didier Bigo (2002) ile bağdaştırılan Paris Okulu, güvenlik alanında çalışanların sıradan uygulamalarına ve söz konusu kurumların çalıştığı idari alanlara yoğunlaşır. Bigo'nun "güvenlik profesyonelleri alanı" konsepti, göçün güvenlikleştirilmesinin sadece siyasi seçkinlerce gerçekleştirilen bir retorik eylem olmadığını, ayrıca gözetim, risk yönetimi ve sınır kontrolü gibi sıradan pratiklere yerleşmiş, alışılmış bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlayış, çoğu zaman kamusal tartışmaların sınırları dışında gerçekleşen güvenlik teknolojileri aracılığıyla göçün yönetimi konusuna odaklanmaktadır.

Paris Okulu'nun bu perspektifi, Avrupa Birliği'nin göç politikalarını analiz etmede son derece açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır (Özdemir, 2021).

Göçün Güvenlikleştirilmesi

Güvenlikleştirme kuramının göç incelemelerinde uygulama alanı bulması, özellikle bilim insanlarının Avrupa ülkelerinde göç ve sığınma konularını güvenlik ve savunma konularına ilişkin terminolojiyle ele alma yönündeki yaklaşımın yoğunlaştığını fark etmesiyle 1990'larda önem kazanmıştır. Huysmans (2000), iç güvenliğin, kültürel kimliğin ve sosyal devletin daha önceden var olan üç farklı güvenlik boyutuyla ilişkilendirilmesi sayesinde Avrupa genelinde göçün güvenlikleştirildiğini ileri sürmüştür. Huysmans'a (2006) göre, bu üçlü ilişki, siyasi oyuncuların geleneksel olarak dış tehditlerle ilişkilendirilen kaygıları, tehlikenin yaygın ve içeriden gelen bir sonucu olarak tanımlanan göçmenlere ve sığınmacılara yansıtmalarına olanak sağlamıştır.

Bu süreçte merkezi bir rol oynayan, Bigo'nun (2002) "tedirginliğin hükümranlığı" olarak tanımladığı, güvenliği yönetmek ve aynı zamanda ortaya çıkarmak için başvurulan birtakım kurumsal pratikler, teknolojiler ve profesyonel alışkanlıklardır. Bigo (2002), Kopenhag Okulu'nun asıl modelinde ortaya konduğu üzere, göçün güvenlikleştirilmesinin sadece etkileyici siyasi açıklamaların bir sonucu olmadığını, bunun aynı zamanda, belki de çok daha belirgin bir şekilde, günlük bürokratik işleyişin bir parçası olarak gerçekleştirildiğini savunmaktadır. Risk profilleme sistemleri, biyometrik gözetim ve önleyici tarama teknolojileri, algılanan tehdit seviyelerine göre sürekli olarak göçmenleri sınıflandırır ve bu sayede, tehlikenin varlığı konusunda herhangi bir siyasi beyan yapılmadan çok önce, güvenlikleştirme yaklaşımını devletin her zamanki idari işleyişine yerleştirmektedir.

Güvenlikleştirmenin bu tür bürokratik ve teknik boyutları, Ceyhan ve Tsoukala'nın (2002) araştırmasında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Avrupa'da göçün güvenlikleştirilmesinin siyasi alanda normalleştirildiği dört boyut saptamışlardır: göçmenlerin ekonomik ve toplumsal yaşamda sadece işgücü piyasaları ve yardım sistemlerine bir maliyet olarak değerlendirildiği sosyoekonomik yaklaşım; geçmişte suç ve terörle eşleştirilen ve günümüzde de bu çağrışımların güçlendiği güvenlikçilik boyutu, kültürel kimlik ve geleneklere tehdit olarak görülen göçmenlerin neden olduğu korku ve endişe ve sınırların kontrolü ve devlet egemenliği açısından bir tehdit olarak nitelendirilen göçmenlerin neden olduğu iddia edilen siyasi boyut. Günümüzde bu alanlar arasındaki sınırlar giderek ortadan kalkmakta ve geçişkenlik artmaktadır.

Güvenlik tehdidi olarak göçmenlerin tanımlanması birdenbire gerçekleşmez. Bu tanımlama, söylemler, konuşmalar, açıklamalar ve anlatımlar yoluyla yaratılır ve yaygınlaştırılır. Bu süreçte siyasi elitler, medya kuruluşları ve her geçen gün büyüyen sosyal medya mecraları önemli bir role sahiptir. Siyasi elitler, güvenlik tehditleri konusunda kesin iddialarda bulunur ve alışılmadık çözüm önerileri ortaya koyarlar (Buzan vd.,1998). Kurumlar üzerindeki bu otoriteleri sayesinde, Kopenhag Okulu'nun ifade ettiği gibi "güvenlikleştirici aktörler" sıfatıyla belirleyici bir role sahiptirler.

Wodak (2015), birçok Avrupalı ülkede uygulanan aşırı sağcı söylemlerin eleştirel analizini yaparak, siyasetçilerin stratejik olarak nasıl ayrımcı bir söylem, temelinde korku yer alan tanımlamalar ve "içeridekiler" ile "dışarıdakiler" ayrımını kullanarak ülke kimliği ve toplumsal yapıya karşı potansiyel tehditler olarak göçmenleri ve mültecileri tasvir ettiklerini göstermiştir. Wodak (2015) bununla birlikte, söz konusu türden söylemlerin genellikle "korku yaratma politikası"na başvurduğunu, bunun da anlamı belirsiz ve çoğu kez dayanağı olmayan suçluluk, finansal yük ya da toplumsal uyum

sorunları gibi tartışmaların apaçık doğrular olarak sunulduğunu ve bu sayede her geçen gün sınırlayıcı ve uzaklaştırıcı politika tedbirlerinin yaygınlaştığını ortaya koymuştur. Bu durum, medyanın göçmenleri suçla ilişkilendiren haberleriyle de desteklenmektedir (Şen, 2021).

Medyanın da toplumsal algıyı biçimlendirmede etkisi büyüktür. 2015 yılında Avrupa'da meydana gelen mülteci krizi örneğinde olduğu gibi, mülteci akınının hızlandığı dönemlerde medyanın haberleri incelendiğinde, olayların sansasyonel ve korku odaklı bir şekilde sunulduğu ve çoğu zaman "sel", "dalga" veya "sürü" benzeri benzetmeler kullanılarak bu akının nitelendirilmeye çalışıldığı görülmüştür (Berry, Garcia-Blanco ve Moore, 2016). Berry ve diğerleri (2016) Avrupa haberlerinin kıyaslamalı incelemesinde, böylesi insani olmayan ve heyecan uyandıran benzetmelerin özel olarak gazete ve mülteci karşıtı yayın organlarında kullanıldığını ve haberlerin gerçek ölçeği veya içeriğinden ayrı olarak, göçün artık kriz, kaos ve tehditle özdeşleştirildiği bir toplumsal söylemin yaygınlaşmasına neden olduğunu fark etmişlerdir.

Siyasi elitlerin ve medyanın söylemlerinin kümülatif etkisi, başarıyla güvenlikleştirilmiş bir sorun olarak nitelenen bir sorun ortaya çıkarır: Bu sorun, siyasi tartışmaların alanından çıkarılır ve istisnai tedbirler alınmasını gerektiren acil bir mesele olarak nitelendirilir. Bu güvenlikleştirilmiş söylem, oluşturulduktan sonra belirgin bir alışkanlık yaratır ve böylece sonraki dönemlerde aktörlerin ülke güvenliğini tehdit ediyor gibi görünüp kısıtlayıcı göç politikalarını tartışması veya ortadan kaldırması zorlaşır. Türkiye'deki 2023 seçimleri örneğinde olduğu gibi, mülteci krizi terimi göçü güvenlikleştirmek için stratejik bir araç olarak kullanılmıştır (Tosun, 2024).

Göçün güvenlikleştirilmesi, güvenlik konusunda karşıt iki anlayış arasındaki analiz ve kurallar açısından derin bir uçurum

oluşturmaktadır. Bunlar devletin güvenliği ile mültecinin güvenliğidir. Devlet güvenliğini gözeten bakış açısına göre, özellikle düzensiz veya kapsamlı göç, ülke topraklarının sınırları üzerindeki kontrol, toprak bütünlüğü ve sınırlar üzerinden yasal geçişlere yönelik devletin sahip olduğu hakkın korunması bakımından zorluklar yaratmaktadır (Huysmans, 2006). Bunun sonucunda, göçle mücadele için öncelikli olarak önlemler alınmakta, sınırların korunması ve bu sınırların güvenliğini sağlayacak düzenlemeler geliştirilmekte; bu önlemler çoğu zaman bireylerin kişisel koşulları veya koruma gereksinimleri göz önüne alınmadan uygulamaya konulmaktadır.

Ancak, insani güvenlik bakış açısıyla değerlendirildiğinde, göçmenler tehlikeli unsurlar olarak değil, daha çok uluslararası düzen içinde son derece korumaya muhtaç kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda (UNDP, 1994) vurgulandığı gibi, çatışma, baskı ya da geçim kaynaklarının yoksunluğu gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalanlar, genellikle devletlerin kısıtlayıcı göç politikaları yüzünden derinleşen kişisel, toplumsal, güvenlik ve gıda güvenliği tehlikeleriyle karşılaşırlar. İnsan güvenliğini ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarını temel alan araştırmacılar, güvenlikleştirilmiş göç politikalarının genellikle çelişkili sonuçlar ortaya çıkardığını ileri sürmektedir: ülke güvenliğini güçlendirmek için geliştirilmiş önlemler, örneğin sınırların tamamen kapatılması, sınır dışı etme veya aşırı güvenlik tedbirleri, çoğunlukla bu kişilerin kendi durumlarını daha savunmasız ve güvensiz hale getirerek onları insan kaçakçılığı örgütlerinin denetimi altındaki daha güvenli olmayan ve tehlikeli göç yollarına yönlendirmektedir (Andersson, 2014). Türkiye'deki mültecilerin güvenliği meselesi de bu bağlamda insani bir kriz olarak ele alınmaktadır (Canan-Sokullu, 2022).

Andersson'un (2014) Avrupa-Afrika geçiş güzergâhındaki hareketlilik denetimine dair yaptığı araştırma, bu çelişkiyi açıkça

göstermektedir. Bu araştırmada, göçün güvenlikleştirilmesinin sınır denetimlerinin sıkılaştırılmasıyla birlikte insan kaçakçılığı sektörünün büyümesine sebep olduğu, bu sayede kaçak göçmenlerin karşılaştığı risklerin ve özellikle Akdeniz gibi geçiş güzergâhlarında hayatını kaybedenlerin sayısının arttığı vurgulanmaktadır. Bu durum, bu makalenin ana tezini desteklemektedir: Göçün güvenlikleştirilmesi, temel amacı devletin güvenliğini sağlayan bir uygulama olmakla birlikte, çoğu zaman korumayı amaçladığı insanlar için doğrudan bir risk oluşturmakta ve hatta bazen bu insanların güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Göç ve güvenlik konularına ilişkin çift yönlü ve genellikle çelişkili olan bu perspektif, aşağıda yer alan deneysel analizin çerçevesini belirlemektedir. Sonraki kısımda, bu kuramsal süreçlerin somut uygulama politikalarında kendini nasıl gösterdiği incelenerek, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında başlayan, 2015 Avrupa mülteci krizi döneminde gelişen ve COVID-19 pandemisinin ardından güncelliğini koruyan güvenlikleştirilmiş göç modelinin evrimi üzerinde durulacaktır.

Değişen Güvenlik Paradigmasının Göç Politikalarına Yansımaları

11 Eylül terör saldırıları, uluslararası göçün güvenlikleştirilmesinde belirleyici bir kırılma noktası olmuştur. 11 Eylül olaylarından önce birçok Avrupa hükümeti mülteci politikalarını sınırlandırmaya başlamış olmasına rağmen, güvenlik kurumları genellikle birbirinden ayrı tutuluyordu. Terör saldırılarının hemen ardından, göç ve sınır kontrollerinin terörle mücadelenin neredeyse ayrılmaz bir bileşeni haline gelmesi, Guild (2009)'in ifade ettiği gibi, her bir göçmen ile güvenlik anlayışı yüksek devlet arasındaki bağın temelden değişmesine yol açmıştır.

Aslında güvenlikleştirme eğilimi, öncekilerden farklı değildi. Soğuk Savaş'ın ardından Weiner (1992), zaten göçün bir güvenlik

meselesi olduğuna işaret etmiş ve insan gruplarının yer değiştirmesinin, başta etnik çatışmalar, nitelikli beyin göçü ve gönderen devletlerin mülteci akımlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanması gibi yöntemlerle devletlerin, mültecilerin ve hatta uluslararası sistemin güvenliğine tehdit oluşturabileceğini ileri sürmüştü. 11 Eylül'de gerçekleşen olaylar, bu güvenlikleştirme mantığını ivmelendirdi ve bunu kalıcı bir terörle mücadele yasal düzenlemesi, kapsamlı istihbarat alışverişi ve biyometrik pasaportlar ile gelişmiş yolcu kontrol sistemleri dahil olmak üzere güvenlik teknolojileri ile kurumsallaştırdı. Bunun sonucunda, göç ve mülteci konularındaki düzenlemeler giderek güvenlik gereksinimlerine bağımlı olmaya başlamış, sığınmacılar, temel olarak korumaya muhtaç kişilerden ziyade güvenlik riski olarak değerlendirilmiş ve daha yoğun şekilde denetlenmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede Avrupa Birliği'nin (AB) göç politikasından da önemli değişiklikler yaşandığı gözlenmiştir. 1990'lardan bu yana AB, kurumlar düzeyinde göçün güvenlikleştirilmesine yönelik olarak en kapsamlı ve en yoğun şekilde üzerinde çalışılan vakalardan biridir. Lavenex (2006), AB'nin dış sınır yönetiminin nasıl "dışsallaştırıldığını" ve bu sürecin üye ülkelerin egemenlik yetkilerini nasıl dönüştürdüğünü ayrıntılı olarak analiz etmiştir. Huysmans (2006), AB'nin Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı'nın oluşturulmasıyla, AB bünyesindeki serbest dolaşımın, dışarıdan gelen göçün kontrolünün yoğunlaştırılmasıyla çelişkili bir biçimde ilişkilendirildiğini göstermiştir. Çünkü iç güvenlik sınırlarının ortadan kaldırılması, dengeleyici bir önlem olarak dış güvenlik sınırlarının takviye edilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu dinamiğin kurumsal yansıması, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontex)'in oluşturulması ve iltica taleplerinin ilk giriş yapılan üye devlete devredilmesini düzenleyen Dublin Yönetmeliği sistemi olmuştur. AB'nin bu konuda izlediği yöntem, genel olarak "sınır denetiminin dışsallaştırılması" şeklinde

belirtilmektedir. Sınır denetiminin dışsallaştırılması Avrupa Birliği toprakları dışında bulunan ve genellikle ikili işbirliği anlaşmaları ve finansal yardımlar yoluyla üçüncü ülkelere sağlanan göç yönetimi fonksiyonları olarak tanımlanmaktadır (Guild, 2009). Bu dışsallaştırma yaklaşımı, AB'nin mülteci akımlarını kendi sınırlarına varmadan düzenlemesine olanak tanıyarak, göçmenler Avrupa Birliği bölgesine giriş yaptıklarında oluşacak hukuki ve insani sorumlulukları ortadan kaldırırken, Avrupa Birliği'ni aynı zamanda doğrudan sınır kontrolünün maliyetinden kurtarmaktadır. (Andersson, 2014).

Suriye iç savaşı nedeniyle gerçekleşen büyük çaplı göçün neden olduğu Avrupa göç krizi, muhtemelen Avrupa'da son dönemde gerçekleşen en çarpıcı güvenlik odaklı göç olayıdır. Yalnızca 2015 yılı içinde AB'ye ulaşan bir milyonu aşkın sığınmacı ve göçmen, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi'ndeki zayıflıkları açığa çıkarmış ve Avrupa kıtasında güvenliğe dayalı söylemlerin ve haberlerin yayılmasına yol açmıştır (Berry, Garcia-Blanco ve Moore, 2016). Bu kriz, üye ülkelerin çoğunluğu tarafından Schengen Bölgesi içerisindeki kontrol noktalarının tekrar devreye alınmasına yol açmış, sorumluluklarının paylaşılması ve yeni yerleşim yerleri için sınırlar konulması gibi konularda hararetli tartışmaları yoğunlaştırmış ve aynı zamanda Avrupa Birliği genelinde seçimlerde popülist ve radikal sağ partilerin yükselişine katkıda bulunmuştur; bunların pek çoğu göçü ulusal kimlik ve güvenlik açısından önemli bir tehdit olarak nitelendirmiştir (Wodak, 2015).

AB'nin kriz karşısındaki tutumu, yukarıda açıklanan dışsallaştırma modelini daha da belirgin hale getirdi; özellikle de 18 Mart 2016'da yapılan Avrupa Birliği-Türkiye Bildirisi bu durumu ortaya koymuştur. Anlaşma kapsamında Türkiye, finansal desteğin yanı sıra vize kolaylıkları ve Avrupa Birliği katılım görüşmelerinin başlatılması karşılığında, sınırı geçerek Yunan adalarına giren düzensiz göçmenleri kabul etmeyi ve sınırdan geçişleri

sınırlandıracak düzenlemeleri güçlendirmeyi taahhüt etmiş, bu düzenlemeler kapsamında Türkiye'deki Mülteciler için Yardım Fonu yoluyla toplam altı milyar avro finansman sağlanmıştır (Kirişci, 2014). Bu anlaşma, Ege Denizi'ndeki düzensiz geçişlerde belirgin bir düşüşe katkı sağlarken, aynı zamanda insan hakları organizasyonları tarafından, mültecilerin korunmasından çok onları caydırmayı öncelikli kıldığı ve Avrupa Birliği'nin mültecilere yönelik uluslararası koruma sorumluluklarını komşu bir devlete fiilen yaptırdığı nedeniyle eleştirilmiştir (Ferris ve Kirişci, 2016).

Yakın dönemde yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi göçün güvenlikleştirilmesine farklı bir boyut daha eklemiştir. Pandemi ile birlikte uluslararası hareketliliğin halk sağlığı açısından bir güvenlik sorunu oluşturduğu yönünde yaklaşım ortaya çıkmıştır. Salgın sırasında, gerekçe olarak ortaya konularak uygulanan ve genellikle orantısız bir biçimde hareket özgürlüğünü engelleyen sınır kapamaları, çoğu durumda insan kaçakçılığı ve düzensiz göçü kısıtlarken, uluslararası ticaretin ve hatta turizmin sürmesine olanak sağlamıştır. Bu durum, güvenlik çerçevesinin sağlık açısından kullanılmasının, çoğu zaman daha önceden var olan ve dışlayıcı nitelikteki düzenlemeleri destekleyecek biçimde uygulandığını göstermektedir (Kirişci ve Erdoğan, 2020). Bu eğilim, göçün güvenlikleştirilmesinin, ister askeri ister suçla ilgili ister kültürel ister salgınla ilgili olsun, temelinde yatan dışlama ve denetim anlayışına yeni türden tehditleri de bünyesine katabilen değişken ve esnek bir sürecin devam ettiğini göstermiştir.

Devletin Güvenliğinden İnsani Güvenliğe: Göçmenlerin Karşı Karşıya Kaldığı Riskler

Göçün güvenlikleştirilmesi sadece devletin sınır kontrolü ve göç yönetimini değil aynı zamanda göçmenleri ve mültecileri de etkilemektedir. Sınır kontrollerinin sıkılaştırılması, düzensiz göç güzergahlarının daraltılması göçmenler ve mülteciler için güvenli bir

alan oluşturmak yerine onların pek çok farklı riskle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu durum düzensiz göçmenleri insan ticareti ve insan kaçakçılığı ağlarına bağımlı hale getirmektedir.

Resmi sınırların kapatılması, uluslararası suç ağları için kazançlı bir pazar alanı yaratmaktadır. Bu durum, mültecileri insan ticaretine, gasp ve zorla çalıştırmaya son derece savunmasız hale getirmektedir. Türk akademisyenler, sınır rejimlerinin uyguladığı kısıtlamaların göç yollarını suçun işlendiği alanlara dönüştürdüğünü ayrıntılı bir biçimde belgeleyerek ortaya koymuştur. İçduygu ve Aksel'in (2013) işaret ettiği gibi, Avrupa-Akdeniz alanındaki düzensiz göç hareketleri, sınır kontrollerinin güçlendirilmesinin geçişleri engellemediğini; yolların değişmesine, yolun uzamasına, geçişlerin pahalılaşmasına ve daha tehlikeli olmasına yol açarak göçmenlerin kaçakçılık ağlarına olan bağımlılığını güçlendirdiğini göstermektedir. Bu şebekeler içinde, insan kaçakçılığı (gönüllü kolaylaştırma) ve insan ticareti (zorlayıcı sömürü) ayırımı genellikle belirsizleşmekte ve özellikle kadınları ve çocukları sistematik kötü muameleye ve cinsiyete dayalı şiddete açık hale getirmektedir. (Toksöz, Çağlayan ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012).

Sınır politikalarının göçmenler için ortaya çıkardığı güvensizlik sadece insan ticareti ve insan kaçakçılığı ile sınırlı değildir. Sınır kontrollerinin artırılması geçişlerin uzun ve görece kontrolsüz yürütülmesi göçmenleri tehlikeli ve riskleri olan farklı güzergahlara yönelterek fiziki güvenliklerini de etkilemektedir. Uluslararası eleştirel teorisyenlerin "sınır şiddeti" ve "yapısal ihmal" kavramlarıyla tarif ettikleri gibi, fiziksel yolculuğun kendisi ölümcül bir süreç haline gelmiştir. Akdeniz, Ege Denizi ve birçok kara sınırı, toplu ölümlerin gerçekleştiği yerler haline gelmiştir. Zorla geri gönderme gibi kurumsal uygulamalar, yani bireysel değerlendirme olmadan göçmenlerin zorla sınırların ötesine geri gönderilmesi, geri göndermeme ilkesinin ağır ihlali niteliğindedir. Bu uygulamaların sınırları kasten bir silaha dönüştürdüğünü ve bu sayede göçmenleri

deniz yoluyla ölümcül rotalara zorladığını belirten uluslararası kuruluşlar ve akademisyenler, göçmenlerin tehlikeli bölgelerden geçmek durumunda kalmalarına dikkat çekmektedir. (Mainwaring ve Brigden, 2016). Bununla birlikte, bu durumun yaratacağı sonuçlar çok ağırdır; çünkü sınır bölgeleri, insanların hayatlarının kurtarılmaya değer olup olmadığının ve kimlerin ölümünün önemli olup olmadığının siyasi olarak değerlendirilerek belirlendiği yerler haline gelmektedir.

Göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları riskler sınırın aşılmasıyla sona ermemektedir. Tehlikeli göç rotalarından gelen göçmenler bu kez de kabul, barınma, hukuki statü ve temel hizmetlerin karşılanması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yolculuğu atlatanlar genellikle kabul merkezleri, gözaltı merkezleri ve sığınma kamplarında da güvenli yaşamdan mahrum kalmaktadır. Geçici transit noktaları olan birçok kamp, yoğun kalabalık, uygun olmayan temizlik şartları ve yeterli düzeyde sağlık hizmeti ya da başvuru mekanizmalarının bulunmaması ile tanımlanan kalıcı yerler haline dönüşmektedir. Erdoğan (2017), uzun süreli kamp yaşamı veya kentlerde dışlanma durumunun, mültecilerin ruhsal ve sosyoekonomik durumuna büyük zarar vererek yapısal kırılganlığı beslediğini belirtmektedir. Hukuki statü bulunmaması, kişilerin resmi istihdam olanaklarından mahrum kalmasına neden olarak, onları yoğun sömürüye açık olan kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yöneltmekte ve insanların güvensizliğini giderek artırmaktadır (Yılmaz, 2019).

İnsan ticaretinden sınır ölümlerine, gözaltı merkezlerinden sosyoekonomik dışlanmaya kadar uzanan bu güvensizlik biçimleri birlikte değerlendirildiğinde, sorunun yalnızca göç yönetiminin uygulamadaki sonuçlarından ibaret olmadığı görülmektedir. Daha temel mesele, devlet güvenliğinin hangi koşullarda önceliklendirildiği ve bu önceliğin göçmenlerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde nasıl sonuçlar doğurduğudur. Bu noktada

devlet güvenliği ile insani güvenlik arasındaki gerilim, göç politikalarının insan hakları boyutunu tartışmanın temelini oluşturmaktadır. İnsan güvenliği perspektifinin bir diğer önemli bileşeni ise devlet güvenliği söylemidir. Bu bileşen, mültecilerin ulusal egemenlik, kültürel kimlik veya ekonomik istikrar için tehdit olarak sunulmasının, hangi amaçlarla kullanılmakta olduğunu ve bu söylemin hangi uluslararası hukuki düzenlemeleri ve hangi insan hakları normlarını geçersiz kıldığını analiz eder. Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu'na göre, güvenlikleştirme, bir aktörün bir sorunun varlığını tehdit eden bir faktör olarak sunarak onu olağan siyaset kapsamından acil durum kategorisine taşımasıyla ortaya çıkar. (Buzan, Waever ve de Wilde, 1998). Günümüzün siyasi söyleminde göçmenler genellikle güvensizliğin mağdurları olarak gösterilmez, ancak istikrarsızlığın kaynakları, yani potansiyel teröristler, ekonomik yükler veya nüfusun homojenliğine zarar veren tehlikeler olarak gösterilir. Bu retorik yapı, insani bir durumu güvenlik ve savunma sorununa çevirmektedir. Apap ve Carrera'nın (2004) ifade ettiği gibi, bu yaklaşım devletlerin demokrasinin normal şartlarında asla kabul edilemez nitelikteki keyfi gözaltı, biyometrik gözetim ve kontrol noktalarının dışarıya taşınması gibi istisnai önlemleri uygulamalarına olanak tanımaktadır.

Güvenlikleştirmenin insan hakları açısından temel sorunu da tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Güvenlik gerekçesi istisnai tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırdıkça, geçici olarak düşünülen uygulamaların zaman içerisinde normalleşmesi ve göç yönetiminin olağan araçlarına dönüşmesi ihtimali artmaktadır. Böyle bir süreç, devletin sınırlarını ve egemenliğini koruma amacı ile göçmenlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarının korunması arasında ciddi bir dengenin kurulmasını gerekli kılmaktadır. Bu tür söylemlerin yaratabileceği en büyük risk, yaygın insan hakları suistimallerini sıradanlaştırıp meşrulaştırma potansiyelidir. Devlet güvenliğini mutlak bir amaç düzeyine

yükseltmek, 1951 Mülteciler Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) garanti altına alınan hakları sistematik biçimde ihmal etmeye yol açar. Sınır savunmasını ulusal güvenlik meselesi olarak tanımlayan devletler, kendilerini etik yükümlülüklerden ve iç yargı denetiminden korumaktadır. Dolayısıyla, yasadışı gözaltılar, iltica prosedürlerinin uygulanmaması ve güvenlik görevlilerinin orantısız güç uygulamaları, saldırgan "öteki"ye karşılık "biz"i korumanın bir gereği olarak gerekçelendirilmektedir (Yıldız, 2016).

Dolayısıyla değişen güvenlik paradigmasının göç üzerindeki en önemli sonuçlarından biri, devlet güvenliğini artırmayı amaçlayan politikaların göçmenlerin insani güvenliğini azaltabilmesidir. Göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları insan ticareti, tehlikeli göç rotaları, sınır ölümleri, gözaltı, yetersiz yaşam koşulları ve temel haklara erişimde yaşanan sorunlar birbirinden bağımsız olgular olarak değil, güvenlik merkezli göç yönetiminin farklı düzeylerde ortaya çıkan sonuçları olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, göç ve güvenlik arasındaki ilişkinin yalnızca "devlet göç karşısında nasıl korunmalıdır?" sorusu üzerinden değil, aynı zamanda "göç sürecindeki birey nasıl korunmalıdır?" sorusu üzerinden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç

Küresel güvenlik modelinin dönüşümüyle birlikte, uluslararası göçün nasıl algılandığı da büyük bir değişikliğe uğramıştır. Güvenlik konusunda daha önce benimsenen devlet odaklı yaklaşımın yerini Soğuk Savaş'ın ardından, toplumsal, insani ve kültürel unsurları da içeren çok yönlü bir yaklaşım modeline bırakmıştır. Söz konusu değişikliğin sonucu olarak göç, "güvenlikleştirilme" süreciyle karşı karşıya kalmış ve bunun sonucunda politik karar alıcılar göçü tehdit unsuru gibi değerlendirmeye başlamıştır. Bu araştırmada, bu dönüşümün

mülteciler üzerindeki kuramsal temelleri, politik yansımaları ve insani etkileri detaylı biçimde incelenmektedir.

Makale genelinde belirtildiği üzere, göçün güvenlikleştirilmesi, ülkelerin sınırlarını askeri hale getirme ve sığınma politikalarını kısıtlama eğilimini haklı göstermiştir. 11 Eylül terör saldırıları, 2015 Avrupa mülteci krizi ve COVID-19 salgınıyla birlikte, göç yönetiminin güvenlik mekanizmalarına ve güvenlik teknolojilerine olan ihtiyacı artmıştır. Bununla birlikte, devlet güvenliği ve insani güvenlik açısından ciddi bir uçurum oluşmuştur. Çünkü devletler kendi sınırlarını güvence altına almak için adımlar attıkça, göçmenlerin savunmasızlığı artmakta ve bunun sonucunda da insan hakları ihlalleri, insan ölümleri ve insanlara karşı uygulanan ayrımcılık gibi olumsuzluklar yaşanmaktadır.

Eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenlikleştirmenin sadece politik sözler yoluyla kurumlaşmadığını, ayrıca günlük bürokratik uygulamalar, örneğin kimlik bilgilerinin izlenmesi ve riske dayalı profil oluşturma aracılığıyla da gerçekleştiğini göstermektedir. Söz konusu uygulamalar, mültecileri her zaman suçlu muamelesi gören hedefler olarak görmekte ve böylece onların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Bu nedenle, güvenlik merkezli yaklaşımlar uluslararası mülteci koruma rejimini olumsuz etkilemekte ve insani krizleri derinleştirmektedir.

İlerideki politika oluşturma süreçleri için, göçün güvenlikleştirilmesi söyleminden vazgeçilmesi esastır. Uluslararası işbirliği ve müşterek sorumluluk temelinde, devletin güvenliğini ve insan güvenliğini tehdit eden hususları ortadan kaldıracak kapsamlı modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu dönüşümün temel taşları, göçmenlerin onurunu güvence altına alan hesap verebilir yönetim mekanizmaları, yasa dışı göç yollarının ortadan kaldırılması ve daha sorumlu bir dilin benimsenmesidir. Küreselleşen dünyada göç kaçınılmazdır. Uluslararası toplumun bu gerçeği dışlayıcı politikalara başvurarak çözümlemeye çalışmakla kalmayıp, insan

haklarına önem veren ve tüm yönleriyle ele alan çözümler geliştirmesi gerekmektedir. Sadece sınırları korumakla değil, tüm insanların temelde sahip olduğu insan haklarını koruyarak gerçek güvenliğin sağlanabileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

Andersson, R. (2014). *Illegality, Inc.: Clandestine migration and the business of bordering Europe*. University of California Press.

Apap, J., & Carrera, S. (2004). *Maintaining security within borders: At the expense of human rights and fundamental freedoms?* CEPS Working Document No. 200.

Arslan, A., & Güven, A. (2025). Göç, güvenlik ve popülizm: Güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 150–166.

Berry, M., Garcia-Blanco, I., & Moore, K. (2016). *Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: A content analysis of five European countries*. UNHCR.

Bigo, D. (2002). Globalized (in)security: The field and the ban-opticon. In D. Bigo (Ed.), *Illiberal practices of liberal regimes: The (in)security games* (pp. 109-156). Routledge.

Booth, K. (2007). *Theory of world security*. Cambridge University Press.

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Canan-Sokullu, E. (2022). *Mülteciler ve güvenlik*. Global Academy Yayınları.

Ceyhan, A., & Tsoukala, A. (2002). The securitization of migration in Western societies: Ambivalent discourses and policies. *Alternatives, 27*(1), 21–39.

Demirkıran, Y. (2019). *İran ve Türkiye'de göç ve güvenlik politikalarının karşılaştırmalı analizi: 1979–2018 Afganistan ve 2011–2018 Suriye örnek vakaları* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi).

Erdoğan, M. M. (2017). *Syrians in Türkiye: Social acceptance and integration*. Hacettepe University Migration and Politics Research Centre (HUGO).

Ferris, E., & Kirişci, K. (2016). *The consequences of chaos: Syria's humanitarian crisis and the meaning of generosity*. Brookings Institution Press.

Guild, E. (2009). *Security and migration in the 21st century*. Polity Press.

Huysmans, J. (2000). The European Union and the securitization of migration. *Journal of Common Market Studies, 38*(5), 751–777.

Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Routledge.

İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2013). Turkish migration policies: A critical historical retrospect. *Perceptions: Journal of International Affairs, 18*(3), 167–190.

Kaya, Ş. (2020). Toplumsal güvenlik perspektifinden göç ve öteki'nin inşası: Türkiye'deki Suriyeliler örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 9*(1), 141–166.

Kirişci, K. (2014). *Syrian refugees and Türkiye's challenges: Going beyond hospitality*. Brookings Institution.

Kirişci, K., & Erdoğan, M. M. (2020). *The impact of COVID-19 on Syrian refugees in Türkiye*. German Marshall Fund of the United States.

Küçük, M. N. (2015). Göç-güvenlik bağlantısını yeniden düşünmek: Eleştirel güvenlik çalışmaları ve Aberystwyth Okulu. *Uluslararası İlişkiler, 12*(46), 51–69.

Lavenex, S. (2006). Shifting up and out: The foreign policy of European immigration control. *West European Politics, 29*(2), 329–350.

Mainwaring, C., & Brigden, N. (2016). Beyond the border: The clandestine maritime passage from the Mediterranean to the Americas. *International Migration, 54*(4), 7–20.

Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. Alfred A. Knopf.

Özdemir, Ö. (2021). Paris Okulu'nun güvenlik kavramı perspektifinden göç olgusu ve Avrupa Birliği'nin yaklaşımı. *JASS Studies, 4*(2), 85–100.

Şen, İ. (2021). *Göçmenlerin suç ile ilişkilendirildiği haberlerin göçün güvenlikleştirilmesindeki rolü* (Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi).

Toksöz, G., Çağlayan, S., & Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2012). *Is migration feminized? A gender- and ethnicity-based review of the literature on irregular migration to Türkiye*. HWWI Research Programme.

Tosun, S. B. (2024). Türkiye'de yayın yapan yabancı medya kuruluşlarında Rusya-Ukrayna savaşı sonrası Ukraynalı mültecilerle ilgili söylemlerin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(3), 110–125.

United Nations Development Programme. (1994). *Human development report 1994*. Oxford University Press. https://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.

Weiner, M. (1992). Security, stability, and international migration. *International Security, 17*(3), 91–126.

Yıldız, A. (2016). The securitization of migration and human rights: The case of Türkiye. *International Journal of Human Rights and Constitutional Studies, 4*(2), 85–102.

Yılmaz, S. (2019). Türkiye'de mültecilerin sosyo-ekonomik entegrasyonu ve insani güvenlik. *Göç Dergisi, 6*(2), 205–225.


BİDGE